

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

XIII. évfolyam – 2018. március

Emlékezet

TOMPA MIHÁLY, A VALLÁSOS KÖLTŐ

Képzőművészet – Műgyűjtés

KURUCZ IMRE REFORMÁCIÓS DOMBORMŰVE NAGYVÁRADON;
BÉNYI ÁRPÁD ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSA BERETTYÓÚJFALUBAN;
MAGÁNGYŰJTEMÉNYI KIÁLLÍTÁSOK DEBRECENBEN
ÉS HAJDÚBÖSZÖRMÉNYBEN

Margó és Vendégség

BODA ISTVÁN, HOLLÓ JÓZSEF, ÖTVÖS LÁSZLÓ, PÁVA SZILÁRD,
TAR KÁROLY, TATÁR ÉVA VERSEI; SZIKI KÁROLY KRITIKÁJA;
BAKÓ ENDRE, BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR, GELLÉR FERENCNÉ, MADARÁSZ IMRE,
PETRÓCZI ÉVA, TÓTH DÉNES ÁRPÁD, TÓKÉS LÁSZLÓ KÖNYVEIRŐL

Képes kulturális és művészeti hírek

BURAI ISTVÁN, BLATTNER GÉZA, MÓRÉ MIHÁLY, OLÁH JÁNOS EMLÉKEZETE;
IN MEMORIAM: SIPOS ZSÓFIA, UJVÁRY ZOLTÁN

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

82. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC
folyóirata

Debrecen, XIII. évfolyam; 2018. március
(82. kötet; 62. megjelenés)

A KÜLÖN SZERZŐI NÉVVEL NEM JELÖLT KÖZLEMÉNYEKET ÍRJA,
VALAMINT SZERKESZTI ÉS KIADJA:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

🏠 Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fszt. 2.

☎ +36-20/965-2921

A Néző • Pont archívum fellapozható:

Országos Széchényi Könyvtár

Elektronikus Periodika Adatbázisa (www.epa.oszk.hu)

ISSN 1788–8034

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a **163/2314/2/2011.** számon nyilvántartva.

A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF

A FOLYÓIRAT 82. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2018. FEBRUÁR 22-ÉN VOLT.

Néző • Pont 2018. évfolyam Előfizetési felhívás

A folyóirat 2018. évi első kötetével együtt jelenik meg a *Toronyszótár (Kis esti könyv 2.)* című előfizetői ajándékkötet!

Ezt az új évfolyam előfizetői automatikusan megkapják.

A *Néző • Pont* idei öt számához továbbra is változatlan feltételekkel,
5.000 Ft. éves előfizetői áron juthatnak hozzá,
mely magában foglalja a postaköltséget is.

Az előfizetési díj átutalható az alábbi számlaszámra:

dr. Vitéz Ferenc / OBERBANK AG.

18400010-03516724-61000016

elküldhető postán a dr. Vitéz Ferenc – 4027 Debrecen, Füredi út 67/B.
fszt. 2. címre vagy befizethető személyesen.

Kérem, hogy tüntessék föl a számlázási címet is!

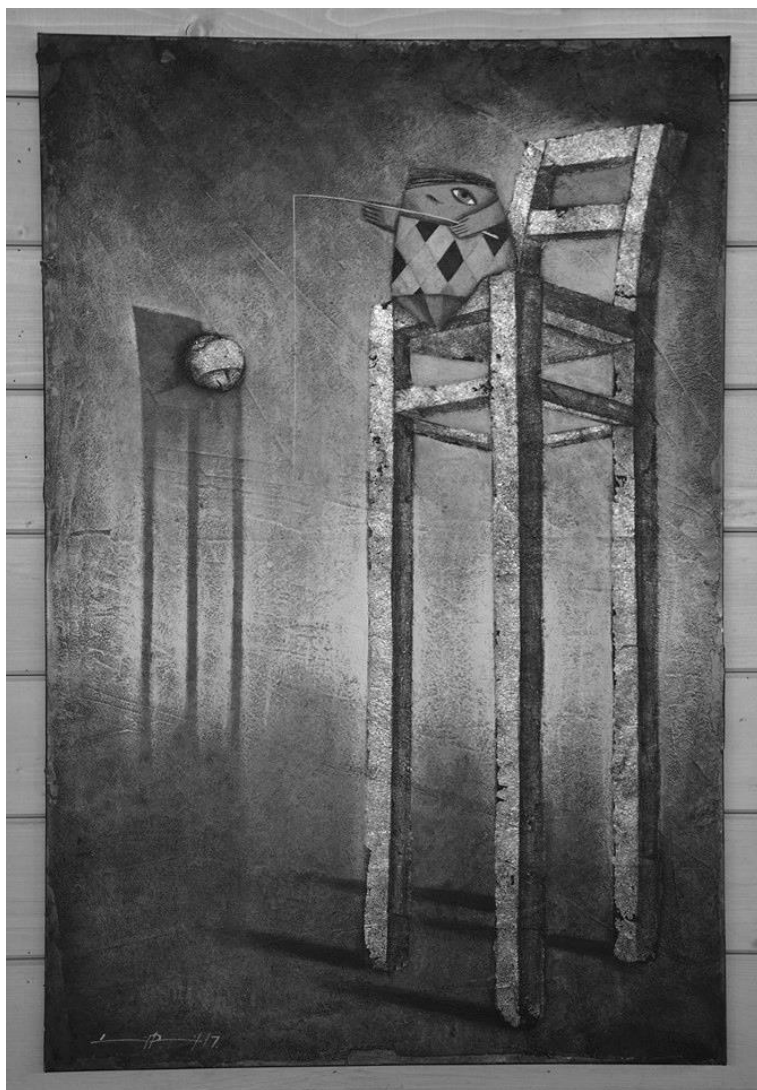
TORONYSZÓTÁR

(Kis esti könyv 2.)

A *Néző • Pont* 2018. évi előfizetői ajándékkötete. A borítót – Turcsányi Béla festőművész *Üdvözlét* című képeinek felhasználásával – Tímár Tamás (TT Play) készítette.

... Tanultam talán Montaigne-től is, aki magát a méhhez hasonlította, mely „itt is, ott is fosztogatja a virágokat, de azután mézet sző zsákmányából, s ez már egészen az övé”. – Legyen most tied is e zsákmány, Olvasó!

LUDVIG DÁNIEL FESTMÉNYE
AZ „ÚJ PERSPEKTÍVA” CÍMŰ SZOROZATBÓL

PALIMSZESZT ÉS KIEGÉSZÍTÉSEK
KÖLCSEY FERENC *VERSENYEMLÉKEK* SORAIRA
(1833; 2018 – Csontos János, a Para költőjének emlékére)

II.

Szállj versenyre, magyar; s fog kelni körüléd az élet.
„Vésd kebeledbe”: hazád minden előtt neked itt
van, hol a nyelved, és hol a dolgos szívben a fények
bújják szép egeid. – S gyógyulnak sebeid.

III.

Messze tekints. A pálya kicsiny; túl rajta nagyobb vár.
Tántorítatlan szívvel a költő napba szökő szár:
dörgeteg égen is úr – kéklik az alkony-azúr,
„végtelen álma borong” –, s hull, aki ellene ront.

VI.

Önnézés, te vagy a diadalmas bére, nem a díj.
Majd az alázat jó, de nem a megalázkodás.
S ha megkopott a gépezetben egy fogaskerék,
vagy lomha lett a szíj –
te nem feledheted, hogy reád a munka vár,
és nem az álmodás.

VII.

Nemzeti fény a cél. Hogy elérd, forrj egybe magyar nép.
Ne hagyj, hogy bús hazád fölött Zrínyi mondja énekét,
ha „méreg ég”, s ha „kánya, kígyó, féreg egyre támad”...
Óh, magyar, te mégse' hagyhatod kicsiny hazádat!

TOMPA MIHÁLY, A VALLÁSOS KÖLTŐ

Lehet-e egyáltalán *nem vallásos* költészetéről beszélni egy református pap-költő esetében? Mennyiben határozza meg a biblikus és „istenes” látásmód a hangnemét, témaválasztásait, lírai üzeneteit? Hogyan befolyásolja a teológiai szemléletmód, a papi státusz és a hivatás az egzisztenciális, általános emberi kérdéseket és kételyeket, valamint a válaszokat?

A fenti összefüggésekre is igyekszünk rávilágítani. Előzetesen tudnunk kell annyit, hogy a sárospataki, több mint évtizedes teológiai (részben jogi) tanulmányok után Tompa Mihály felszentelt lelkészként vállalt hivatást, feladva ezzel a Pesten koncentrálódó elsődleges irodalmi pályát – lelkészi munkája s elhatalmasodó egészségügyi problémái háttérbe szorították a költői egzisztenciát. Igaz, a leírások és visszaemlékezések szerint nem szokványos református lelkészkép rajzolódott ki róla – pl. szemére vetették, hogy első templomi beszédében (prédikációjában) nem hangzott el Isten neve –, ugyanis az Istennel folytatott állandó (olykor vitatkozó) párbeszéd állt emberi és költői megszólalásának háttérében. Imre László említi meg továbbá *Tompa Mihály vallási élményének tanulságai egykor és ma* c. (2009-es) tanulmányában, hogy szóvá tették halotti beszédeinek fogyatékoságát is, ti., „a feltámadás hite nem elég erős benne, s a halhatatlanság gondolata nem játszik központi szerepet” – idézi Erdélyi Dezsőt. Erről Imre úgy gondolja: Tompa a különböző autonóm befogadók számára adott esélyt, hogy „mindjűk a saját diszpozíciója felől értse meg a feltámadás és az örök élet kérdéseit”, s nála „nem merev és szó szerinti, hanem lényeg szerinti interpretációról” beszélhetünk. Imre László hangsúlyozza azt is, hogy Tompát az „ún. racionalista igehirdetők közé szokás sorolni, aki úrvacsorai prédikációiban inkább a kenyérről és a borról szól, mint a csodás átlényegülésről”. – Lássuk tehát a „vallásos költőt”!

Arany János szerint Tompa „ó dai költésének” nem ártott a reflexió, szövegei „nem is pusztá reflexiók [...], hanem *álarca*i valamely ki nem mondott, vagy csak félig kimondott mély érzelemnek”. Arany az *Isten akarata* (1862) c. verset idézte bizonyítékként, míg az utókor *A gólyához* (1850) és *A madár, fiaihoz* (1852) c. költeményeket emlegeti a Tompa-allegória példáiként.

Tompa 29 évesen, 1846-ban tett lelkészi vizsgát, Bejére került református papnak, 1849 tavaszán megnősült, s ősszel már új állomáshelyén, a keleméri szószéken találjuk. 28 hónapot töltött itt, és két évig prédikált a gömör szőlősi református templomban. 1851 végén került Hanvára, Gömör vármegye első

protestáns egyházába. 1868. július 30-án meghalt. A halála évében letétbe helyezett, 1918-ban felbontott *Fekete könyv* jegyzetei Kovács Kálmán szerint „egy túlérzékeny pap apró, sokszor kicsinyes megfigyeléseit gyűjtik egybe”, és úgy vélte: a teológiai hivatás visszavetette Tompa költészetét, mert markáns moralizmusa túl erős nyomot hagyott verseiben. (Valóban: az erkölcsi életet, a mindenre kiterjedő szellemi magatartást tekintette a vallás lényegének, és a költői beszédmódba is retorikai célszavak vegyültek. Imre László is kitér arra, hogy maga a teológia Tompát nem nagyon érdekelte, ilyen tárgyú könyveket nem is szerzett be, a felkínált esaperességet nem vállalta el. „Nagyon komolyan vett viszont nemes ideálokat, az evangéliumot leginkább etikai szempontok szerint magyarázta”; a vallási élményeket pedig „irracionális-költői szférába emeli”, a dogmatikai megközelítés elé általában az élményeit helyezve.)

Hegedűs Géza Tompa finom zenei hatásokat elérő virágregéinek jelképi mozzanatait a szimbolizmus hazai kezdeteinek véli, kiemelve, hogy az egész versen végigvonuló kép alapját a természetből, a Bibliából és a mitológiából kölcsönözte. Bényei József is hangsúlyozta: „költészetének egyik jellemzője a kételyek és kétségek kálváriáját is megjáró tiszta, komoly, férfias hit Istenben, és [...] morális eszményei teljesen azonosak a valláserkölc tanításaival”. Az 1928-ban megjelent három kötetes Tompa-kiadás előszavában pedig Ravasz László azt emeli, ki, hogy különös szépséget ad költeményeinek „az az egyszerűség, tisztaság és komolyság, amellyel gondolatait kifejezi. Nem annyira a tárgyaiban, mint inkább abban, ahogyan dalol, kétségtelenül a magyar kálmánizmus kifejezője. Nyelvét bibliai zamat jellemzi, és az az állandó remegés, amely az elszakadni nem tudó kép és a gondolat között, a hirtelen képpé váló gondolat és a még gyorsabban gondolatává váló kép között bizonyos elfojtott idegességgel végbemegy.”

Kéki Lajos első teljes – az „örvénylő áramlatok” harcát és a felszín alatti „létküzdelmeket” is fölillantó Tompa-életrajza után egy esztendővel, 1913-ban született Váczy János monográfiája, melyben a költő kettős hangja mellett figyelemre méltó a bibliai örökségre és a biblikus szellemi magatartásra. Úgy vélte, Tompa elsősorban nyelvművészetével igazolta irodalomban elfoglalt helyét. Váczy a költői nyelv három pillérét nevezte meg: a korabeli irodalmi és a népnyelv mellett a Bibliát – s szerinte a Károlyi-biblia és a zsoltárfordítások talán reá tették a legnagyobb hatást. „Elbeszélései közül többnek a tárgyát innen meríti [...] Nemcsak a pap, hanem a költő is méltán egyik főforrásának tekinti a szentírást, a melyből kivált pályája második felében oly gazdagon merít. [...] a biblia nyelve, példabeszédei, képei, hasonlatai, sajátos

ódon kifejezései válnak uralkodókká költői és szónoki nyelvében. Sokszor úgy tetszik, mintha a népköltészet is a szentíráson át szűrődve kapná meg alkotó képzetét”.

Tompa szabadságharc bukása utáni megszólalásaiban is ott vannak a valóságos érzület hangjai. „*A szent küszöb* a népek útját mutatja Istenhez; most is rajta van még a régi nyom, a hívő nyoma, s ajkán megszólal az ének: 'Isten a mi reménységünk!' – írja a monográfus, aki másutt így fogalmaz: – Vallásos és hazafi szíve összedobban, Istentől várja a szabadulást, ki, hogy megdicsőíttessék, feloldja a holtak ajkait, sejtelmet önt szívébe, egymáshoz kapcsolja a népet, hogy helyét férfiasan megállja (*Téli reggelen*).”

Jól kirajzolódik a lelkész Tompa arcképe: Míg az egészsége engedte, csak egy káplánja volt, és maga végezte legfontosabb teendőit. Kitűnő szónok volt, hasonlatokat, képeket, példákat használt beszédében, könnyen, minden erőlködés, sőt minden készüllet nélkül is. „Szász Károly tanúja volt, midőn éppen a predikáció előtt megtekintett igékről oly szépen, a szöveghez alkalmazkodva beszélt, hogy a legtöbben csak hosszas készülés után idézhetnek elő hozzá fogható hatást. 'Fényesebb és meglepőbb szónokot – írja [...] – eleget hallottam, de lelkeket jobban kielégítő papot tán egyet sem'. Midőn egyszerű, alacsony kis szószékére lépett s mesterkéletlenül, de szívből fakadt imádságban fohászzkodott isteni kegyelemért: 'a bölcs nyugalma és a gyermek hite egyesült' szavaiban. A biblia szelleme lengte át egész beszédét, a mely az élet és bölcsélet igazságaival tartotta lekötve a figyelmet.”

Mindez látszólag ellentmond az igehirdető Tompát ért vádaknak, viszont egybehangzik Imre László észrevételével az „élményi megközelítés”-ről – s ő idézi beszédéből (*Ima az év utolsó estvéjén*) a következő szakaszt: „Oh megfoghatatlan valóság! mi vagy Te, s mik vagyunk mi? Te fény, mi árnyék. Te tökély, mi gyarlóság. Te erő, mi gyengeség. Te valóság, mi tünemény. Te tenger, mi buborék. Te függetlenség, mi korlátoltság. Te teljesség, mi hiányosság. Te harsogó szózat, mi gyenge visszhang. Te öröklét, mi pillanat.” – Valóban bölcsesetek, de poétai erejű és hangú bölcsesetek ezek. Elő lehet adni párosszal és szenvedélyesen, de megszólalhatnak ezek a biblikus létigazságok halk felismeréssel, gyarlóságunk tudomásul vételével.

S a prédikációk egyszerű, nemes tartalma mellett ilyen volt az előadása is: „két kezét összefogta és semmi taglejtéssel nem kísérte szavait. Tanítása szenvedély nélkül, nyugodtan folyt s csak 'a hang emelkedése és alább szállása jelezték az indulat változásait, mellyel beszélt'. [...] Mind a nép, mind a műveltebb hallgatók egyaránt épültek szavain. S rögtönözve majdnem olyan

hatással beszélt, mintha készült volna szónoklatára. Ilyenkor a közvetlenség, a természetes bensőség talán még jobban megragadta híveit, mint a mikor kidolgozott beszédet mondott.”

Váczy János szerint „Tomba beszédei s imádságai méltán sorakoznak a legjelesebb magyar egyházi dolgozatok mellé [... templomi és halotti] beszédei a művelt keresztény elme tanításai, amely éppen oly távol van a kételytől, mint a rajongástól; de át van hevülve az isteni tan igazságától. [A költői leveleiben írottak szelemében] az egyszerű népet tartja szem előtt; de a tanultak is éppoly lelki épüléssel olvashatják. Mert gondolatai, következtetései, beszédek szerkezete, előadása és stílje mindenütt világos és szigorúan szabatos. Az egyszerű fenségre törekszik”.

A legmélyebb reflexiók az „apai fájdalmát zengő műveiben” szólalnak meg. Első gyermeke korán s hirtelen halt meg, de második fiuk is csak négyéves kort élt meg. Pesszimizmusa ekkor lesz sötét; természetszemléletét ekkor ötvözi lírai felindulásába. A *Gyógyulás*, *Estve* és különösen az *Isten akaratja* mutatja a lélekindulatot. „Üvöltő jajkiáltásait nem bírja elhallgattatni; mind egyre felzúdulnak érzése, kitör fájdalma, s az elme minden tépelődése kárba vész. Az idő gyógyító kezétől is hiába vár balzsamot [...] Szembeszáll háborgó keble a vallás tanításával is, enyhülésért eped, s mintegy kétségbeesett küzdelmet vív önmagával, hogy az Isten akaratján való megnyugvás gondolata kegyetlen fájdalmát csillapítsa.” Felteszi a kérdést: vajon férfias dolog-e bánatkönnyet hullatni? – „De midőn megvallja, hogy nem értheti az Isten akaratát, a harcz hevében is felülkerekedik benne a hívő keresztény. [...] Azért kéri Istent, hogy fordítsa el róla haragját, mert [...] csak a *salak* lázadt fel benne. [...] Nincs költészetünkben az apai fájdalomnak ehhez fogható erős és meghatározó kifejezése”.

De nem csak az apai fájdalmak keserítették. Ravasz László szerint Hanván „élete legfőbb művének elvégzésére, a nagy passió végigélésére” rendezkedett be. S így találta meg egymást Világos után, „a magyar történelem egyik legnagyobb éjszakájában” Tomba és kora. Mert a pap-költő „megtalálta lelkének atmoszféráját, megérkezett [...] a kibeszélhetetlen fájdalmak és síró vigasztalások korszakába – fogalmazott Ravasz László. – Ebből az éjszakából csaptak fel költeményeinek nagyszerű pástortüzei. A biblia, a történelem, a természet örök és ismeretes képei, helyzetei preformált alkalmak voltak számára, hogy az egész nemzetnek mindenki által érzett, de senki által ki nem beszélt érzéseit, gondolatait megénekelje. Valami síró, háborgó és mégis reménykedő hangulat ez, *adventi profétizmus* [...] Szinte gondviselészerű ez a találkozás.

Nincs magyar költő, aki alkalmasabb lett volna e korszak zengő kommentárjává válni, mint ő, és nincs korszak, amely a Tompa lelkétől jobban visszhangzott volna, mint ez, amelyben a ledöntött oltárok, felégetett erdők és kiszáradt mezők sokszorozó erővel verték vissza a nagy jajgatóknak jeremiádjait és jóslatait. Credo quia absurdum est, zengett biblikus erővel, ótestamentomi hévvel, adventi búval és adventi reménnyel a legfájóbb magyar szív költői éneke.

Szász Károly írja: Tompa jellemző vonása „a mély vallásos érzés s a bibliai hang ereje”. Ennek kifejeződéséhez idézi föl a kálvinista istentisztelet meleg rajzát (*A gyülekezetben, 1862*), az egyedül Istentől segítséget váró *Én!*, a Prédikátor könyvének „keserű visszhangját” adó *Tapasztalás*, az Istenben megnyugvó *Estve* vagy a *Haldokló mellett (1863)* és a „kételyből és hitből és vívódásból” összefont *Isten akarhatja* című költeményeket.

Bölcslelete is vallásos, sőt humorában is „szelíd, szeretetteljes, mondhatni vallásos alapszínezet látszik. A biblia képei, [...] a parabolák és allegóriák iránti keleties előszeretete” a Tompa-líra egyik fő jellemvonása.

A zoltáros alaphelyzettel indítja a gyülekezet bemutatását.

„[...] S mint szarvas a szép, hús forrásra:
Siet a nép a szent tornácba.
Betölti a pítvart, a házat,
Az arcokon hit és alázat...
S a szívre, melynek mélye zajlék,
Csendet, békét lehelt a hajlék.

Ül ifju, vén s hallgatva szót vár...
Majd fölzeng a királyi zoltár;
A nép együtt van, együtt érez,
Szólván az ég s föld istenéhez;
Fejét mélyen kezébe hajtva:
Imában olvad szíve, ajka,
Az Úr előtt lelkét kitölti,
S megtisztul, szentül ami földi.”

Felidézi aztán a közösség imádságát, hogy az örök felség szent országa lakozzék náluk, áldja meg a lelküket, de a földi jót se vonja meg tőlük, a dorgálás a megtisztulást szolgálja, segítse a gyengét, vigasztalja a szenvedőt, védje a bujdosót, és szálljon a betegek ágyához.

A *Haldokló mellett* című elbeszélő versben nemcsak az élet és a halál, az örökélet és a semmi, hanem a hívő és hitetlen konfliktusa is érzékelhető:

„Jól is van így! – A porba tér, mi por.
A halhatatlan: Istenhez siet.
Valóság lesz remény, vágy, sejtelem,
Mélység, titok megnyitja kebelét.
Mí a halál? új élet útja az,
Holott tartóst nyerünk törekenyért,
S bibort öltünk a szennyes rongy helyett!

Ekkor fejét felkapta a beteg
És képből kikelve szólt vadul:
»Hiszed te azt, mit nekem beszélsz?«
„Hiszem! rebegtem és megrezzenék...
A kitörés váratlanul esett,
S ijesztő volt szó, arc, szem egyaránt.
»Bolond vagy...! mégse, oh te nem hiszed,
Nem hiheted e zavaros mesét...!

A hitetlen bizonyítékot szeretne az örök életre, az üdvösségre, s itt vallja be: a templomi kegyességet csak megjátszotta:

»Nem ösmerél! – Istentelen valék!
[...] Hahaha! én jól játsztam; a szerep:
Gonosz levén, igaznak látszani!

A szerep azonban elhagyta az utolsó pillanatokban, reá tört a nyugtalanság, a félelem:

»Ne, oh ne hagyj itt, vallás embere!
Oh hallgatom már, hallgatom szavad!
Irtózom... félek... s nem tudom mitől...?
Hah, mondd meg: mit tegyek? hová legyek?«
[...] »Taníts meg rá: miképp kell bízni, hinni?
És... távolítsd el... innen... a halált...!«

A vers „dialogicitása” és nyitottsága nemcsak a hívó és hitetlen vitáját hivatott érzékelteni, hanem a költőben zajló indulatokat is szabályozza, választ kínál Tompa saját kételyeire is, miként más verseiben (*Tornácon*) hangulati mélypontjait hittel és reménnyel igyekszik ellensúlyozni. Imre László a költő halálvágyó tusakodásairól jegyzi meg, hogy ezek a versek (pl. *Kedves vendég, Téli reggel, A kísértő*) még barátját, Arany Jánost is megijesztették...

A Tompa Mihály „vallásos” költészetéről született 1901-es tanulmány az egyik legátfogóbb írás (Versényi György elemzése a *Sárospataki Lapok*ban jelent meg); Erdélyi Dezső pedig 1940-ben publikálta Tompa vallásosságát értelmező kismonográfiáját. Erdélyi egy olyan alakot rajzol meg, aki gyermek-kora óta a Biblia hatása alatt él, s aki még a nem vallásos tárgyú költeményeibe is számos vallásos elemet vegyít, mégsem olyan vallásos lélek, mint amilyen prédikátor-sztereotípiáinkban él (lásd a fentebbi észrevételeket). – Versényi viszont több verset bemutat a vallási tematika és biblikus látásmód illusztrálására, s elsőként a Pogány Karolinának írott költői munkából idéz. (Bónis Barnabásné született Pogány Karolina Tompa költészetének hódolója volt, s 100 hold földet hagyományozott neki, azaz: a költő kisfiának, de mikor az meghalt, a rokonok kiperelték az örökségből.) Mikor Bejére került, Pogány Karolina a költő hogyléte felől érdeklődött, Tompa pedig episztolában méltatta a pápi élet mindennapjait, tennivalóit és szolgálatait.

„Hol a szép Gömör halmos képet ölt,
Csendes magányban él hű tisztelőd!
Lant és biblia, e két szent barát
Karján ringatja boldogan magát.
Az én pályám szép, ámbár nem ragyog,
Én az egyszerű nép őre vagyok!
Enyém jó- és balsorsának fele,
Örülük, sírok részvevőn vele.
S az elhagyott népet mi isteni
Növelni, oktatni, deríteni ...!

Kisdéd születik, s hogy boldog legyen:
Én fohászodom érte szívesen;
Dobogó szíví szép menyasszonyát
Elhozza az ifjú felebarát, –
És szívem elfogúl öröm miatt,
Az ünnepélyes esküszó alatt.
Kihez már a nyugalmas est közel,
A haldokló ágyához megyek el;
S ki lehullt, mint fájáról a haraszt,
A temetőbe kikisérem azt,
Ekkép velem rokon, barát a nép,
Nemes barátnőm! pályám nemde szép?”

(1857-ben *Bónis-Pogány Karolina* szellemének címmel írt emlékező verset, melyben az asszony önzetlenségét dicsérte:

„Od'adtad a gyöngyöt, gyémántot,
Az ezüstöt, az aranyat...
Aki látott: tisztelt, imádott,
S te ékesblől és gazdagabb!
[...]
Értetted a lángészt művében,
Érezted a költő dalát!
Lantomnak is bús zöngelmében
Kedved tölt, s azt meghallgatád!”)

Váczy is az egyik legszebb költeménynek tartja a már idézett *A gyülekezetben* c. verset, de ebben a sorban említi *A szent küszöb*, *Tanács*, *Tavaszi pimpók*, *Beteltem*, *Pünkösöd reggelén*, *A gyászoló*, *Haldokló mellett*, *A vén harangozó*, *Küzdés*, *A gályarab fohásza* c. munkákat s a *Harangszó*-ciklus darabjait is.

A szent küszöb az új templom keltette áhítatot szólaltatja meg – azonban szomorúsággal tölti el a sejtelem, hogy a külső szépség mellett romba dől a belső hit: csak a küszöb régi az új templomban, s nem szólhat mást, minthogy „Isten a mi reménységünk”.

„[...] S az ó helyén új templom épül.
Nem látszik ott a régiségből
Csupán a vén, a szent küszöb még,
Helyéről amint félre lökték.

Az új művet figyelve nézem:
Izlés, fenség, részben, egészen!
Könnyű tornya, a boltnak íve
Merész futásban összevíve,
Az oszloprend virágos fővel:
Csudálkozással köt le, tölt el.

Mégis lelkem fájdalmat érez...
Az ember nem méltó művéhez!
Mert épít csak világi pompa,
Míg buzgalom s hit dölve romba.

[...]

A szent küszöbhez lépve gyorsan:
 Ugy tetszik, a nyom most is ott van,
 Hivő, igaz néptől tapodva;
 Ugy tetszik, mintha ott ragyogna
 A könyv áldásos csepje, mellyet
 A hála, vagy bűbánat ejtet.”

Tompa kritikát mond a pápi státuszgyakorlásról a *Tanács* c. versben (1860-ban), megcsillantva az ironia hangjait (melyet az „epigramma-szerű” írásai-ban is fölfedezünk). Mindaz, amit kijelentésként vagy imperatívusként hallunk, keserű (már-már gúnyos, szarkasztikus) bírálat:

„Tanuld meg e leckét, barátom:
 Nem *lenni* de *látszani* csak!
 És boldog lészesz e világon,
 Uralkodol királyilag!”

A „*nem lenni, csak látszani*” gúnyos gondolata keretbe is foglalja a verset, melynek lássuk néhány további részletét:

„Szép élni békében, homályban,
 Nem lenni nagy próbák alatt;
 [...]
 Rögeszméjénél fogd az embert,
 Mint ártó műszert a nyelén,
 S vezetheted, - ha addig nem ment,
 Orránál fogva könnyedén.

Csak légy törvényes: azt ki kérdi,
 Igazságos vagy-é vajon?
 A bölcs ő dolgát tudja s érti:
 Más otthon, más a piacon;
 [...]
 Ha költő vagy: csak tüszkölj, tombolj,
 És légy üres, - hangzó az űr;
 [...]
 Mint pap, csak ezt mondd mindig: oh! oh!
 S forgasd az égre a szemed,
 Sohajts hosszúkat, mint a fúvó...
 S a hívek lelkét megveszed!

Csak szót, szót, lengőt, pengőt, cifrát...

Csak füstöt, nem zsarátnakot;

S meglelted a híresség nyitját

S a nyegleséget áldhatod.

[...]

E tudományban nagy haszon van,

Aranyat érő szók ezek;

Kövesd, ha tetszik! - Én azonban

Nem követem, bár elveszek!”

Noha kiviláglik a finoman szarkasztikus költői szándék, Ravasz László úgy érezte: Tompa mintha idegen volna, amikor tréfál: „humora alig van, később sarcasmus és irónia, állandó elégedetlenség és bizonyos csendes háborodás tartotta fogva az emberek kicsinysége, dőresége, értéktelensége és nevetséges volta miatt. Mintha egy kis malícia is vegyült volna ebbe az életszemléletbe, amely alkalmas volt arra, hogy lassanként átvezessen az ő élete végének dantei fordulóira.”

Gyulai Pál egyébként már az 1855-ös *Kritikai Dolgozatokban* szóvá tette, hogy Tompa Mihály kevésbé alkalmas az iróniában (vagy a gúnyban) rejlő kritika megfogalmazására, hiszen „nem gyűlöl oly mélyen, hogy erős szatirikussá válhassék, s talán kevésbbé ismeri az emberek gyöngeségeit, mintsem eleveikre tapinthatson. [...] Nem lelkesíti azon mély gyűlölet, mely egykor mély szeretet volt, s éppen azért bosszút állhasson, éhesen kéjelegve keresi a nevetségest, a gúnyolni valót mindenütt, hol a bűn és ostobaság megsértették erkölcsi érzületét. Ez az igazi szatíra eleme. [...] Tompa a humorig sem emelkedik. A bosszankodás és harag erőt vesznek rajta. Elfogultabb, mintsem az ellentéteiben felfogott világra a kedély, könny- és mosolyból szótt sugarait árasztthassa. Éppen ezért se elég könnyen, se elég mélyen nem mozog.”

A látszatok, külsőségek helyett Tompa mégis vágyakozott a könnyedségre s mélységre: igaz szívre, igaz hitre. A társadalomban való csalódása a természet felé vezette. *Virágregéiben* allegorikus alternatív világot épített, a virágokkal jellemezve/bírálva az emberi tulajdonságokat (bár szerették a kortársak, a ciklusról Ravasz kritikát fogalmazott meg: szerinte „a morális reflexió reáefekszik a tárgyakra”, így nem jut el a valóság és a gondolat szintéziséig; „a virág alapjelentése elhalványítja és csenevész általánossággá teszi az emberi életet”). S „csalódnia” kellett Istenben is, amikor második kisfiát elveszítette. 12 versből álló *Harangszó*-ciklusában egyébként már jóval korábban, 1847-

ben hangot adott kétkedésének, a kétségbeesés, a bizonytalanság elől azonban mindig a hitbe menekült. A negyedik versben írja:

„A kétkedés, e barna denevér,
Hozzám jöve s szárnyára vett;
Földet, tengert bejára vélem,
S felhőkön túl emelkedett;
Most zúgó örvénynek felette
Függünk, mint a sirály;
Majd tapogatva tévelyegtünk
Hideg barlang homályinál...
De elfáradtam, s visszavágytam én
Csendes lakodba, égi hit!
Csendes lakodnak tűzhelyénél
A béke lángja melegít.”

A Teremtő Isten hatalmát látja „*A fényes napban, a porszemben [...] Égen és földön mindenütt*”; a „vele született” dallal Isten dicsőségét szeretné zengeni; s kérdezi:

„Hol vettem én e hárfá hangjait,
– Mely vigasztal, megkönnyít, boldogít? –
Szent újjadírta azt hatalmasan,
Lelkem, dalom hazája égbe' van.
Elzengnek énekim... s mig meghalok:
Mevárnak engem a mennyben azok!”

Szembesül önnön büszkeségével, a gondviselésbe helyezve költői bizalmát is, mindenért Istennek mondva köszönetet, s természetimádatában is az evangéliumi hit vezérli:

„Miként a tenger mindenfelől
Körülfogja a szigetet:
Körülfogod te a világot,
Isten, legtisztább szeretet!”

Főlelegeti az Úrnak a fájdalmakat is, de belátja: „*Jól tetted, hogy fájdalmat adtál*” – hiszen a költő lelke is így tisztul meg, és az emberi bántások a megbocsátás erényét erősítik benne:

„Föl hát, csak bántsatok!
 Próbáljatok meg emberek!
 Ezzel csak boldogságot adtok:
 Mert nektek én - megengedek!”

Más verseiben is (*Lorántffy Zsuzsanna emlékezete*) hálát ad Istennek, keze nyomára ismerünk mindenütt; Zrínyi Ilona szerepébe helyezkedve Istenben bízik; az imádságban lel nyugalmat, magasztalja Isten nagyságát, és leborul a világ alkotója előtt (*Téli reggelen*) – majd a 35. zsoltár szavait ismétli:

„[...] Te másaid vagyunk, - de mégis földi por,
 Sok álnok ellenség megejt, földhöz tipor...
 Küzd mellettünk tehát, s perlőinkkel perelj!”

A már többször említett *Az Isten akaratja* c. (1862-es) versében fájdmalmából megnyugodni látszik, költeménye imádkozás:

„Az én lelkemre is szálljon le béke, csend!
 Hogy a sír hús gyepén nyugatva homlokom,
 Hígyek, reméljek s ezt lehessen mondanom:
 Ha elvesztettem itt, majd feltalálom ott...!
 Legyen meg hát Uram, te szent akaratod!!”

Végül pedig idézzük föl *Könny* c. esszéjének egyik részletét, amelyben Tompa ekképp fohászkodik, mintegy egész, a hívő-morállal áthatott költői szemléletének summáját adva:

„Oh, mennyei Atyám, Istenem! ki szabad tetszésedből adod nekünk halandóknak a boldogságot és szenvedést, az öröm és bánat könnyeit. Hálás szívvel ösmérem meg kegyes gondoskodásodat, mely reám eddig is kiterjedett és áldalak az édes érzelmekért, melyekkel szívemet betöltéd, a virágokért, melyeket életem ösvényén nyílni engedél; valamint nem panaszkodom a felleget napok miatt, melyek feletem elvonultak, mert azokban is bölcsességed nyilatkozott.”

(AZ ITT OLVASHATÓ TANULMÁNY ANNAK AZ ELŐADÁSNAK A SZERKESZTETT ÉS KIEGÉSZÍTETT VÁLTOZATA, MELY A DEBRECENI TOMPA MIHÁLY EMLÉKNAPON HANGZOTT EL 2017. NOVEMBER 13-ÁN A DEBRECENI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM DÓCZY GIMNÁZIUMÁBAN, A „NINCS TALÁN MÉG ELFELEDVE A DAL” CÍMŰ ORSZÁGOS RENDEZVÉNYSOROZAT KERETÉBEN.)

KURUCZ IMRE
LUTHER MÁRTON PORTRÉDOMBORMŰVES EMLÉKTÁBLÁJA
A NAGYVÁRADI PARTIUMI KERESZTÉNY EGYETEM DÍSZUDVARÁBAN

Az 501. év címmel volt olvasható publicisztika a *Reformátusok Lapjában*, ugyanitt magam is arról értekeztem, hogy a kerek évforduló nem valaminek a vége, hanem (a folyamatos reformálódás jegyében) mindig egy új dolognak a kezdete. Alkalmas azonban az évforduló a leltárra: mindannak megőrzésére, amit tovább vihetünk, s szelektálására annak, amire nincsen szükségünk.

Már évtizedekkel ezelőtt temettük a Gutenberg-galaxist (ma pedig már a Zuckerberg-galaxisról beszélnek), de a gyakorlat azt mutatja: bármennyire is a „képkorszakban” élünk, a szavakról nem mondhatunk le.

A Luther reformációját institúciós rendbe foglaló Kálvin erősítette meg a *Sola Scriptura* elvét – a reformációs alaptanítások (*Sola Fide, Sola Gratia, Solus Christus, Soli Deo Gloria*) rendjébe illesztve azt –, és már ő is tisztában volt a gutenbergi találmány kommunikációs erejével, melyet először a leghatékonyabb módon Luther Márton alkalmazott.

Lehet bár, hogy a wittenbergi 95 pont nem az első volt a reformációs tézisek között, hogy a dátum és az aktus akár szimbolikusnak is tekinthető, az viszont bizonyos, hogy ezzel a „röpirattal” indult meg az a valóban forradalminak nevezhető folyamat, mely azt egyház megújulását, sőt, a társadalom és a gondolkodás, a tudomány és a világgép megújulását is eredményezte. Ez a (társadalmi és ideológiai reformációs) folyamat épp akkor fejtette ki hatását és érlelődött a descartes-i új filozófia világgépévé a 17. század közepére, amikor a protestánsok a legnagyobb üldözéseknek voltak kitéve.

Ákár izgalmas dilemmának is tekinthető, hogy a szövegek és énekek, a tudományos konferenciák, ünnepi istentiszteletek és könyvek mellett képzőművészeti alkotásokkal is ünnepeljük a reformációt. Viszont a „képpromboló protestánsok” hamis közhelyét már Kálvin is cáfolta: az *Institutió*ban azt írta a festészetről és szobrászatról, hogy a művészet is a Szentlélek ajándéka, s ő kultuszképek, a kiábrázolhatatlan istenség megjelenítése ellen emelt szót, de a történelmi személyiségek vagy bibliai jelenetek tanító célú megörökítését nem ellenezte.

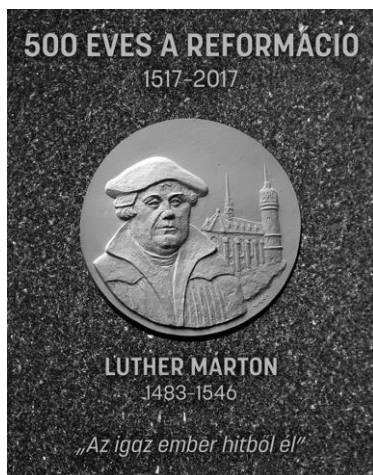
Kurucz Imre berettyóújfalvai szobrászművész (számos köztéri szobor, történelmi emlékmű, művész- és történelmi portré, kisplasztika és plakett, illetve emlékérem alkotója) 2016 őszén volt 70 éves. Újfalui jubileumi tárlatát Tökés László is megtisztelte látogatásával, akkor történt meg a fölkérés a reformációs dombormű elkészítésére.

Kurucz Imre most Luther Mártont örökítette meg, és a wittenbergi vártemplomot idézte föl domborművén: azt a karaktert és azt a pillanatot (környezetet), aki és ahogyan az egyház- és világtörténelem színpadára lépett. Ez az ábrázolás nem drámai – miként a hitújító röpiratról sem lehetett akkor tudni, hogy drámai hatásokat vált ki –, a dombormű inkább szimbolikus, és hűen követi az ikonográfiai toposzokat.

Kurucz Imre szobrászművésznek ugyanezen a helyen, ebben az egyszerre emberi és szakrális udvarban látható műve Kazinczy Ferencről (2009), van Trianon-emléktáblája (2010), Liszt Ferenc- (2011) és Kodály Zoltán- (2012), valamint Erkel Ferenc- (2014) domborműve. A megbízásra készülve, a Lutheré mellett készített egy Kálvin-domborműtervet is, azonban egyrészt azért esett a választás Luther Mártonra, mert az egyetemnek időközben már lett egy Kálvin-emléktáblája, másrészt pedig ez a mű tulajdonképpen a történelmi felismerés atmoszféráját érzékelteti. Ebben az önmegismerést segítő (az egyháztest jézusi voltát megerősítő) „felismerő” pillanatban Luther maga mögött hagyja a múltat, és a jövőbe tekint.

Két jellemző megoldásra hívnám fel csak a figyelmet: a vártemplom tornyára, illetve Luther tekintetére. Az első reformátor szeme egyszerre kritikus, bölcs, és szinte a prófétai küldetéssel egybehangzó kételkedést legyőző, töretlen hitet sugározza.

A templom és torony pedig nem más, mint a hitnek erős bástyája, míg szimbolikus elem is: összeköti az eget a földdel. Lutherrel indult el az a folyamat, mely során a templom földi trón helyett ismét az égi trónus helye lehetett.

500 ÉVES A REFORMÁCIÓ
KURUCZ IMRE DOMBORMŰVE NAGYVÁRADON

Kurucz Imre alkotómódszerét jellemzi, hogy mielőtt nekifog egy portré elkészítésének, legelőször a kort tanulmányozza. Mikor, hol és miként élt az illető, mivel foglalkozott, majd áttanulmányozza a korabeli ábrázolásokat is (festményeket, grafikákat, szobrokat). Most pedig megnézte mindezek mellett a *Luther* című filmet, sőt, Wittenbergbe szintén ellátogatott – igaz, csak az internet segítségével tanulmányozta a vártemplomot.

Az egyedül a teremtő Ige, az egyedüli kegyelem és az egyedüli Krisztus, a hit és az isteni dicsőség sugárzik annak az embernek a tekintetből, akinek volt isteni üzenete – és volt hozzá prófétai bátorsága –, hogy Gutenberg találmányát, a nyomtatott könyvet, a nyomtatott (majd anyanyelven – illetve anyanyelveken – kinyomtatott) Bibliát valóban forradalmi kommunikációs eszközzé tege. Az élő párbeszédet segítve ezzel Isten és ember között.

(AZ ITT KÖZÖLT SZÖVEG 2017. DECEMBER 7-ÉN HANGZOTT EL NAGYVÁRADON, KURUCZ IMRE PARTIUMI KERESZTÉNY EGYETEM DÍSZUDVARÁBAN TARTOTT EMLÉKTÁBLA AVATÁSÁN, AZ 500 ÉVES REFORMÁCIÓT ÜNNEPELVE.)

ÉLETKÉP A REFORMÁCIÓS (LUTHER-) EMLÉKTÁBLA FELAVATÁSA UTÁNI PILLANATOKBAN.
BALRA: TÖKÉS LÁSZLÓ PÜSPÖK, EURÓPA PARLAMENTI KÉPVISELŐ;
KÖZÉPEN: KURUCZ IMRE SZOBRÁSZMŰVÉSZ; JOBBRA: PÁLFI JÓZSEF TEOLÓGIAPROFESSZOR, A PARTIUMI KERESZTÉNY EGYETEM REKTORA
(FOTÓ: TÖKÉS LÁSZLÓ SAJTÓIRODÁJA)

Az emléktábla-avatás előtt Tökés László *Kálvin és a kálvinizmus Erdélyben* című kötetét mutatták be az egyetemi székházként szolgáló nagyváradi református palota Bartók-termében. Köszöntőt Török Sándor egyházkerületi presbiteri főjegyző, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Bihar megyei elnöke, megnyitót Pálfi József rektor mondott; a könyvet Hermán M. János teológiai professzor, egyháztörténész és Bereczki András nyugalmazott paptamási lelkész is méltatta.

BÉNYI ÁRPÁD
 ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSA NYÍLT
 BERETTYÓÚJFALUBAN

Bényi Árpád művészetét végigkísérve, mind inkább egyértelművé válik: ha a festőművész ötvenhatos képeiről beszélünk, nemcsak egy-egy ciklusról, hanem az egész életműről kell szólnunk. Bényi Árpádnak ugyanis nincsenek különválasztható, ún. '56-os képei, mert Bényi egész művészete ötvenhatos indíttatású. Mert mit is jelent 1956 (s mit jelentettek következményei) egy művész számára? – S mit jelentett Bényi Árpád számára a forradalom és megtorlás, a bebörtönzés, illetve a Kádár-korszak nyomasztó atmoszférája? Ha az élet és mű szorosan összefügg egymással (márpedig ezt a kettőt igen nehéz különválasztani), úgy Bényi életének egzisztenciális traumája rajta hagyta nyomát életének következő ötödfél évtizedén s minden művészi megnyilatkozásán.

Nem kívánjuk itt részletezni Bényi Árpád kálváriáját és meghurcoltatását, rendszer általi tönkretételét, még az újfalui éveket, az ott eltöltött (emberi és művészi rehabilitációjában, börtönének utáni visszailleszkedésében, a remény megtalálásában, az újrakezdésében, önálló művészi stíljének kimunkálásában vagy az új egzisztencia fölépítésében meghatározó szerepű) 1959–75 közötti másfél évtizedet sem. – Megtettük mindezt korábban Korompainé Mocsnik Marianna 2016-os rendhagyó múzeumi előadásával (amellyel Bényi Árpád születésének 85., halálának 10. évfordulójára emlékeztünk 2016-ban), illetve a berettyóújfalui Bihari Múzeumban megrendezett (az *Arcok – Emberek – Berettyóújfalu* c.) grafikai emlékkiállításon, 2017 tavaszán. Alapos elemzést nyújt továbbá az '56-os élménykörről Sümei György művészettörténész, aki a *Bényi Árpád festőművész – Börtön és betiltás: 1956, 1966* című elemző monográfiájában az eddigi leggazdagabb adatolással és értékeléssel mutatta be a kálváriát az '56-os plakátalapként szolgáló fametszettől kezdve, a börtön-

éveken és az újfalu időszakon keresztül, az utolsó évekig – és az utóéletig, számos dokumentummal egészítve ki és árnyalva a Bényiről alkotott képet. (Ebben a könyvben olvasható teljes terjedelmében az özvegy, Bényi Árpádné Lenke visszaemlékezése is.) A Debreceni Református Kollégium Múzeumi Gyűjteményei 2017 októberének végén rendezte meg a könyv bemutatóját és hozott létre kiállítást az egykori kollégiumi diák műveiből (egészen pontosan: az *1956 a magyar képzőművészetben* c. tárlat, Sümegei György kollekciójára s az özvegy kollégiumi adományaira alapozva – a válogatásban középpontba helyezve Bényi Árpád és Bíró Lajos műveit – sajátos nézőpontjával is döbbenetes gyűjtői áttekintést kínált a forradalom és annak utóélete képzőművészeti reprezentációjáról).

Mielőtt fölteszem és igyekszem megválaszolni a kérdést, hogy Bényi egész élete, művészete miért tekinthető „ötvenhatosnak”, Sümegei könyvéből idézek: „A börtönévek után neki is nehéz volt talpra állni, egzisztenciálisan megkapaszkodni. Próbált elhelyezkedni Debrecenben, de a börtönműltja miatt ott nem sikerült. Végül takarítónői státuszon portás lett Berettyóújfaluban. Lassan-lassan a környezete is megismerte s elfogadta őt. A Gyermek-

városban rajztanári álláshoz és szakkörvezetéshez jutott, ez egészen 1975-ig, a debreceni művésztelepen kapott műtermes lakásának az elfoglalásáig, az utolsó életformaváltásáig tartott.”

BÉNYI ÁRPÁD: BEZÁRT VILÁG
(AZ ELŐZŐ LAPON: FÁJDALOM)

Mintegy visszaülleszkedett Debrecenbe, hová 1966-ban egy politikailag megálázó, festőileg is tanulságos kísérleti utazást tett, hiszen az első ottani önálló (34 évesen a Művészklubban rendezett) kiállítását betiltották. „Pesszimizmussal, elidegenedéssel vádoltak – idézi Sümegei Bényi szavait. – Felrötták, hogy szürkéék, lehangolóak a színeim, csendéleteimen különösen izgatóak a tárgyak (fény nélküli méceses, mutató nélküli vekkeróra, üres asztal, poros hangszerek, szögesdrótok). [...] Sok Radnóti Miklós- és József Attila-

illusztrációt készítettem, ezek jól tükrözték az akkori életérzésemet. Ezeket is kiállítottam. [...] Többek között a fasizmus szálláscsinálójának neveztek. A népbíróságon az ügyész nem mondott ilyen ocsmányságokat rólam.”

Pedig a hangszer – noha egyértelmű allegória a művészetben – látszólag csak egy hétköznapi szituációt idézett meg: amikor ugyanis Lenke elővette az ágy alól a poros hangszereket, mert zenélni akartak, Árpád megállította őt, hogy azok jók lesznek modellnek, mert jó festői témát lát bennük...

Nos, Bényi egész élete és művészete vajon miért tekinthető „ötvenhatosnak”? Mi az a fojtogató, egzisztenciális teher, amely a börtönben telepedett rá az életére? Mi az a színekben tobzódó mély fájdalom, mely az expresszív festmények atmoszféráját meghatározta? – Bényi Árpád 792 börtönéjszakája élete végéig ott kísértett minden éjszakai álmában!

A betiltott kiállítás után még egy évtizedig alig jelentek meg nála a színek, azután a nyomasztó halálvilág hirtelen átfordult a virágok és a természet látszólagos-öröms dicséretébe. Pillangóként röpködtek a szirmok, a kékek, sárgák, vörösek és rózsaszínek tobzódtak. A festékrögök az élet harmóniáját keresve aztán mégis megcsomósodtak – „festékrögökbe csomósodott az indulat” –, Bényi a műterméből tekintett ki a világra, a természetbe, közben az ablakkeretek rácsokká változtak, és a virágszirmokból haldokló lepkék, vérző madárszárnyak lettek.

Közben a kék madár ígérete helyett halálmadarak költöztek át az álmaiból a festővászonra és farostrá, a bezárt világok a természetbe való kilátásból az egzisztenciális kilátástalanság nyomasztó látomásai lettek – hiába volt a sok szín, hiába volt a szárnyaló lendület... a kompozíciók '56 és '66 fogságában éltek.

RÁCSOK MÖGÖTT –
BÉNYI ÁRPÁD FESTMÉNYE
2003-BÓL

Bényi Árpád a 75. születésnap kiállításán (mely egyúttal ötvenhatos emlékezés volt) felajánlotta 2000–2006 között született, a forradalom megtorlása, illetve az utóélet inspirálta festményeit Debrecen városának. Szóbeli testamentuma szerint azzal a feltétellel, hogy nem raktárban szeretné tudni a képeit, hanem legyenek azok a közönség számára is láthatóak. Ez volt egyetlen kikötése: mutassák be a képeket, legyen mementó a megszenvedett élet – hogy nem hiábavaló a halál. Eltelt több mint tíz esztendő, és festményei most az egyházkerületi fenntartású Debreceni Református Kollégium Múzeumában láthatók (ott több mint tucatnyi rézkarcnyomatát is bemutatták – pl. a *Tüzes lett a világ* c. sorozat számos lapját –, továbbá a halála előtti években festett olajképek néhány jellemző darabját: *Sorsok, 301-es parcella, Terror, a Vég kezdete, A fájdalom tövisei*). És az '56-os sorozat húsz festménye végül ott találta meg befogadó otthonát, ahonnan a festő újrakezdhetette az életét.

Bényi egész életműve az ötvenhat utáni megtorlás pokoli élményének kiterjedése, mintegy az életben maradás egzisztenciális kísérleteinek színekbe oltott feldolgozása – a 2006-ra kiteljesedett ötvenhatos festménysorozat pedig az életmű tragikus rezüméje.

A Bezárt világ (2004) – s a *Rácsok mögött* (2003) is – még az enteriőrök és csendéletek világát idézi; a 2006-os *Fájdalom* az önarckép krisztusi asszociációját erősíti (az allegorikus párhuzam egyébként több munkáján is megjelenik – csak ebben a sorozatban a *Tövisék* és *A szellem golgotája* c. [mind a kettő 2006-os alkotás] festményeken is). A *Mementó '56* képekből négy-öt kép tanúskodik a traumaképző tragikumélmény feldolgozhatatlanságáról (az *Ötvenhat, Rekviem '56* c. képekkel együtt); de az utókor reflexiójára és felelősségére is figyelmeztet a festő (*Elfelejtett gyász, Elfelejtett temető, Széttagosított temető* [2006]).

Bényi Árpádot ugyanis legalább annyira terhelte az utókor felejtése, a számonkérés elmaradása, mint maga az embertelen élmény. Művészete és művészeti közéletben betöltött szerepe a folyamatos küzdelem jegyében telt: a hatalom és hatalmasok, az ostobák és vakok ellenében.

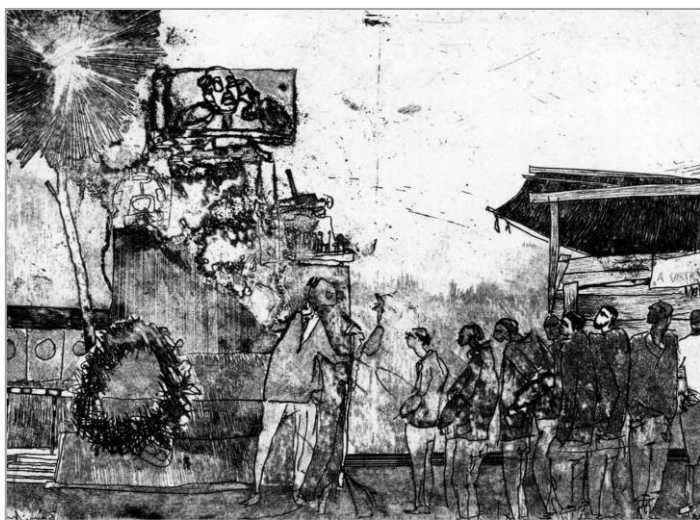
A láger emléke és *A terror emléke* (mindkettő 2004-es olajfestmény) már-már egybeforrott a *Téboly* élményével (a kép 2005-ben született), amit szinte semmi nem különböztet meg az *Egek haragjától* (2005) és a *Gyásztól* (2006). Sümegei György is egyetért azzal: a sorozat több képe azt egyértelműsíti, hogy az ablakot a börtönráccsal, illetve a börtönt a lágerrel azonosította. „... a börtönrács mellett erőteljesen használt szögesdrótmotívum utal a rab-ságra, az elnyomatásra”. A művészettörténész úgy véli: „a sorozat meghatá-

rozó, vezető színe a vért, a forradalmat jelképező vörös, az egészet egy színskálában tartja, ám a drámai jelleget a sötét (fekete, kék) színeknek a vörössel kontrasztba állításával s a fölhasznált motívumok ütköztetésével éri el”.

A *Kilátástalanság* (2006) uralja a szellemi perspektívát, és ennek a festői dokumentuma a „széttaposott” ötvenhatos temető. A „kollekciónak” eszmei kiindulópontja az átélt börtönidők, a szenvedés megjelenítésén túl a forradalom emlékidézése, az eseménysor méltatlan megbélyegzettsége fölötti indulatos fölháborodás, a sírjaikban is vádló eltemetettekre [...] való emlékezés. Vagyis a személyes motiváció az egész nemzetet érintően kiszélesedik.” (Sümegei)

Ne felejtjük, hogy Bényi Árpád még megérte Gyurcsány hazugságbeszédét, a forradalom emlékének megalázását – ami bizonyára nem tett igazán jót a lelkiállapotának, ekképp mintegy ’56 egyik kései halálos áldozataként is tekinthetünk a művészre.

Bényi ciklusa tele van a vér fájdalomával, az akasztókötéll, a dróttöviss (az áldozatok töviskoszorúja), a levegőtlen bezártság, a torokszorító reménytelenség, a megalázottság és a meggyalázottság egzisztenciálisan kétségbeejtő élményével. – S festményein azokat a szögesdrótcsomókat látjuk, amelyek végül megfojtották az ő szívét is...

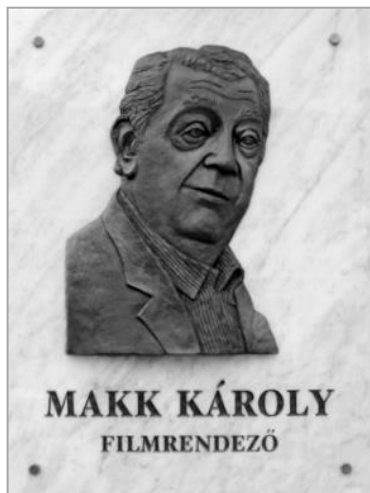

NAGY IMRE – BÉNYI ÁRPÁD NYOMATA
A DEBRECENI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM MÚZEUMÁBAN

KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK

KURUCZ IMRE BÉNYI ÁRPÁD-PLAKETTSOROZATA. A Bényi Árpád 1956-os festménysorozatát avató berettyóújfalui ünnepségen 2017. december 11-én mutatta be és adta át az özvegynek Kurucz Imre szobrászművész azt a bronzplakett-sorozatot, mely Bényi festményeinek ihletésére készült, s tükrözi az életmű lelki és egzisztenciális atmoszféráját.

EMLEKTÁBLA MAKK KÁROLY FILMRENDEZŐNEK. Az életművet reprezentáló tablókiallítással, bronz portrédomborműves táblaavatással és pódiumbeszélgetéssel, valamint az *Egy erkölcsös éjszaka* c. film vetítésével emlékeztek december 8-án Makk Károly berettyóújfalui születésű Kossuth- és Balázs Béla-díjas filmrendezőre a Makk Kálmán Moziban. Kurucz Imre szobrászművész Makk Károly-portróját a rendező özvegye, Dömötör Hanna (Vitányi István országgyűlési képviselővel és Muraközi István polgármesterrel) avatta föl.

KURUCZ IMRE
PLAKETTJEI ÉS
MAKK KÁROLY-
DOMBORMŰVE

Az est résztvevői számos személyes emléket idéztek fel (Makk Károly maga is jó mesélő volt, sokat beszélt Újfaluról, a városhoz erős érzelmi szálak fűzték), s az emlékezés részeként a Berettyó Televízió filmjével, korábbi beszélgetések részleteivel elevenítették meg a rendező néhány újfalui élményét.

MÓRÉ MIHÁLY-EMLEKKIÁLLÍTÁS DEBRECENBEN

A Csokonai-díjas debreceni festő- és grafikusművész (1924–1997) halálának 20. évfordulójára 2018. január 8–25. között rendeztek emlékkiállítást a Debreceni Művelődési Központ Újkerti Közösségi Házának Galériájában.

A művész özvegye, Tariska Eszter a városnak ajándékozta a hagyatékot, annak része az emléktárlat anyaga, amelyben mintegy 30 rézkarc, linómetszet és tusrajz szerepel (mellette pedig gyerekkori rajzok és fotók is láthatók voltak a kiállításon.

Móré Debrecenben született, a Derkovits Kollégiumban, majd a Képzőművészeti Főiskolán tanult (mások mellett Koffán Károly, Szőnyi István mesterek alatt). 1955-től a cívisvárosban élt és dolgozott haláláig.

Különleges barátságot ápolt a színészekkel (Simor Ottóval, Hofi Gézával és Latinovits Zoltánnal). 1956 kitörölhetetlen nyomott hagyott az életében, s ennek művészi lenyomata – valamint az ötvenes évek és a Kádár-korszak kritikája – több munkájában is megjelent.

MÓRÉ MIHÁLY RAJZAI ÉS RÉZKARCAI:

ÖNPORTRÉ 1946-BÓL (FENT);

KUBIKOSOK (KÖZÉPEN);

SORTÚZ VOLT (JOBBRA, LENT)

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG RENDEZVÉNYEIBŐL

SERFŐZŐ SIMON 75 ÉVES. *Csak ami mérték* címmel mutatták be a 75 éves Kossuth-díjas költő, író és drámaíró Serfőző Simon szerzői estjét a Miskolci Nemzeti Színház Játékszínében 2017. október 24-én; a barátok és pályatársak pedig december 13-án köszöntötték a Magyar Művészeti Akadémián. Mezey Katalin felidézte, hogy a költő dolgozott a miskolci *Napjaink* c. folyó-

irat versrovat-vezetőjeként, később tagja lett a *Hetek* elnevezésű csoportosulásnak, 1990-ben pedig megalapította azt a *Felső-Magyarország Kiadót*, melynek gondozásában több száz könyv látott napvilágot – de a Serfőző-életmű is mintegy 30 kötetet számlál. Verseiben a költő húsége mutatkozik meg szülőföldjéhez és közösségéhez, mely kötelék egy pillanatra sem lazult az elmúlt több mint fél évszázad során.

(FOTÓ: MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA)

ARANY JÁNOS KONFERENCIA. Az Arany János Alapítvány a költő születésének 200. évfordulója alkalmából szervezett konferenciát 2017. november 16-án a Magyar Írószövetség klubtermében. Mórocz Gábor szolt az Arany-értelmezések összefüggéseiről, Zsille Gábor Arany János lengyel vonatkozásairól Dobás Kata az Arany-törédekekről, Vincze Ferenc pedig Arany János műveinek képregény-adaptációiról.

OLÁH JÁNOS-EMLEKEST. A *Magyar Napló Kiadó* szervezésében már második alkalommal emlékeztek a család jelenlétében barátai, pályatársai, tisztelői a 2016-ban elhunyt Oláh János József Attila-díjas költőre, íróra, főszerkesztőre (2017. november 24-én a Józsefvárosi Galériában). Zsiga Kristóf kiadóvezető Oláh János életműve fontos részének nevezte a *Magyar Napló* műhelyét is, amely „az évek során a maradandó értéket hordozó, a nemzet sorsáért aggódó s azért felelősséget érző alkotóművészek és szellemi gondolkodók otthonává vált”. Az életművet, és a már posztumusz megjelent *Csókkold meg a csizmám!*

című novellakötet (abból Lukács Sándor előadásában hangzottak el részletek – *képünkön*), Jánosi Zoltán, a kiadó irodalmi vezetője méltatta, rámutatva a hazai és külföldi párhuzamokra, valamint Oláh János újító, korát megelőző írói teljesítményére. Csontos János

Együtt és külön – húsz év múlva című filmjéből levetítették azt a részletet, melyben Oláh János és felesége Mezey Katalin vall írói és irodalomszervezői munkájáról, s melyben a szerző előadásában hallható *Pincszeri elégia* című verse. A megemlékezésen Lackfi János édesapja emlékére írt *Halotti nyelvlecke* című verse is elhangzott.

A rendezvényen adták át a *Magyar Napló* és az *Orpheusz* kiadók, valamint a *Széphalom Könyvműhely* által alapított „Az Év Legsikeresebb Szerzője 2017” díját, s bemutatták az *Irodalmi Magazin* új lapszámát.

(FOTÓK: MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG – VADÓCZ DÁVID)

A MAGYAR PRÓZA NAPJA. A Magyar Írószövetség Választmánya (az elmúlt év novemberében hozott döntése értelmében) kezdeményezte, hogy 2018. február 18-án, Jókai Mór születésnapján első ízben, majd attól kezdve minden évben ezen a napon rendezzék meg Kárpát-medence szerte a Magyar Próza Napját. (A szintén a Magyar Írószövetség kezdeményezésére első alkalommal 1964. április 11-én ünnepelt Magyar Költészet Napja az elmúlt több mint fél évszázadban jelentősen hozzájárult a magyar verskultúra fejlődéséhez, a költészet társadalmi megbecsüléséhez.) Jókai Mór születésnapja azért alkalmas

a próza ünnepének a megünneplésére, mert Jókai írói életműve mai napig a magyar irodalom egyik legnagyobb, megkerülhetetlen teljesítménye, regény-íróként is máig megőrizte jelentőségét a nemzeti irodalomban, hozzájárul a történelmi önismerethez és identitásunk megőrzéséhez. Emellett Jókai volt az első, modern értelemben vett hivatásos prózaírónk, aki írói és szerkesztői munkásságából élt, közéleti szerepeit is íróként viselte. Műveit több nyelvre lefordították, könyvei itthon és külföldön is népszerűek voltak az olvasók és irodalmárok körében, szinte máig példátlanul nagy számban adják ki azokat – fogalmazott a választmányi közlemény. A február 18-i Magyar Próza Napja a tavaszi könyves szezon méltó nyitánya lehet.

A SZÁZADELŐ IRODALMA – „AZ ANTOLÓGIÁK ANTOLÓGIÁJA”. A Magyar Kultúra Napja alkalmából január 22-én a Petőfi Irodalmi Múzeum dísztermében mutatták be *A századelő irodalma (A századelő költészete, A századelő novellái, A századelő gondolkodói)* című antológiacsaládot.

Jóleső érzéssel veszünk kezünkbe egy-egy szép kötetet, amelyben Ady, Kosztolányi, Karinthy, Babits vagy Tóth Árpád versei, novellái, világról alkotott gondolatai mellett megismerhetünk más kiváló szerzőket is, és általuk felfedezhetjük a 20. század első néhány évtizedének magyar irodalmát – olvasható a kiadói ajánlásban. – Az utókor az ilyen antológiák segítségével ismerheti meg átfogóan egy korszak irodalmát, hogy azután ki-ki a maga által választott költő vagy prózaíró műveivel húzódjon el a kedvenc olvasósarkába.

„Az év versei, Az év novellái és Az év esszéi” antológiákat 2002 óta megjelenítő Magyar Napló Kiadó kivételes és nagy ívű vállalkozásba fogott *A századelő irodalma* című trilógia kiadásával. Tizenhat év irodalmi terméséből, versekből, novellákból, esszékből válogatták ki a legjobbakat, hogy megismerhessük korunk magyar irodalmát. A három kötet együttesen közel négyszáz szerző írásait gyűjti egybe, gondos szerkesztői munkát követően [Csűrös Csilla, Mórocz Gábor, Zsille Gábor, Bíró Gergely munkája eredményeként – őket látjuk a következő lapon, a bemutatón készült fotón], és nyújtja át három csokorban (*A századelő költészete, A századelő novellái, A századelő gon-*

dolkodói) az olvasóknak, a tájékozott, a saját kora művészeti életére figyelő embernek és – szándékoltan – az utókornak. A századelő irodalma kötetei a jövő olvasóinak és szerkesztőinek is készült, megmutatva, hogyan látja önmagát e kor az irodalom tükrében. A költészet, a próza és a művészi gondolatok szerelmesei a kortárs magyar irodalom e legnagyobb gyűjteményében biztosan megtalálják új barátaikat, ahogy történt ez az előző évszázad kezdetének költőivel, íróival. Mert látni fogják: a magyar irodalom semmit sem veszített fényéből.”

INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ. Havas Judit előadóművész estjét rendezték meg 2018. január 26-án Budapesten, az Országos Idegennyelvű Könyvtárban (bevezetőt mondott Kenyeres Zoltán nyugalmazott egyetemi tanár, közreműködött Hegedűs Valér zongoraművész). Az összeállítás Ady Endre verseiből és írásaiból, Bartók Béla népdalfeldolgozásaiból, Reinitz Béla dalaiból, valamint Kodály Zoltán, Liszt Ferenc és Bartók Béla műveiből készült.

A műsor a Teljes Élet igényével élő költőt kívánta megidézni, azt a látnoki képességű Szellemóriást, aki vívódva, gyötrődve keresett választ az Élet nagy kérdéseire, melyek Ady halála óta, 99 esztendő óta folyamatosan az utókornak szegeződnek, és a 21. század első évtizedeiben sem veszítettek erejükből, aktualitásukból.

CSODAFIU-SZARVAS. A 40 éve elhunyt Nagy Lászlóra emlékeztek 2018. január 28-án a költő szülőházában Iszkázon, ahol Heinczinger Mika zenész, ének- és versmondó idézte meg a művészt – versben és zenében.

„László, segíts a túlsó partot,
mert egyetlen fedezékünk a megmaradás, megmaradásod...”
(BUDA FERENC: Az elmondhatatlan csavok / SZÉSZLET)

MEGHÍVÓ
A NAGY LÁSZLÓ SZELLEMI ÖRÖKSÉGE ALAPÍTVÁNY
szeretettel vár minden kedves érdeklődőt a

CSODAFIU-SZARVAS • NAGY LÁSZLÓ
című emlékműsorra

A negyven éve, 1978. január 30-án elhunyt költőt
HEINCZINGER MIKA
zenész, ének- és versmondó idézte meg a költő szülőházában
2018. január 28-án, vasárnap délután három órakor
HELYSZÍN: Nagy László Emlékház, Iszkáz, Ady Endre u.1.

NAGY LÁSZLÓ AZ ISZKÁZI RÉTIKORÁSNÁL (FOTÓ: MOLNÁR ERIC, 1975)

BILLENTYŰK – BLATTNER GÉZA KÍSÉRLETI BÁBSZÍNHÁZA

A Petőfi Irodalmi Múzeum, az Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet, a Csokonai Színház, a Déry Múzeum, a MODEM és a Vojtina Bábszínház szakmai összefogásával nyílt kiállítás 2017 novemberében a debreceni MODEM –ben.

A rendhagyó tárlat a 20. századi európai avantgárd bábszínház és a modern magyar bábművészet megeremtője, a Debrecenben született Blattner Géza munkásságát mutatta be – halálának 50. évfordulóján. Blattner 1925-ben Párizsba költözött, ott nyitotta meg az *Arc-en-Ciel* (Szivárvány) Színházat, mely változatos és sokszínű társulatával korát megelőző, kísérletező bábszínházzá vált. Blattner Géza magyarországi működése (ízlésével, szemléletével, a bábművészet lehetőségeinek kutatásával) új korszak kezdetét jelezte a báb-játszás történetében. Az 1937-es Párizsi Világkiállításon a Szivárvány Színház *Az ember tragédiája* c. első francia nyelvű bemutatójával aranyérmet nyert.

„Munkatársaival megeremtette az első, minden ízében korszerű, az emberszínház utánzásával szakító, saját műfaji törvényeit érvényesítő, a sokfajta élettelen anyag ezernyi titkát feltáró, humorból, költészetből összegyúrt, huszadik századi francia avantgárd bábszínházat. Hatására kezdtek a hatvanas évektől Magyarországon vidéken is művészi bábszínházak alakulni.”

(A február 25-ig nyitva álló kiállítás finisszázsát avantgárd maszkabál keretében tartották meg február 9-én. Kurátorok: Kónya Ábel, Láposi Terka; a képek forrása: www.modemart.hu)

BLATTNER GÉZA A FAUST C. BÁBJÁTÉK MESSZONDÓJÁVAL 1923-BAN (FOTÓ: PIM–OSZMI)

A KEMÉNY BÁBSZÍNHÁZ FÉNYKORA

A „fülemile füttye” – A Kemény Báb-színház fénykora címmel nyílt kiállítás 2017. november 16-án a debreceni Vojtina Báb-színházban – a bemutatóhoz rendhagyó tárlatvezetések, illetve (kézműves) művészetpedagógiai foglalkozások kapcsolódtak.

Kemény Henrik, a 20. sz. bábtörténetének egyik legnagyobb vásári bábjátékosa. Vitéz Lászlóval a kezén arra volt egész életében a legbüszkébb, hogy bábozni nagyapjától, Korngut Salamontól s édesapjától, Korngut-Kemény Henriktől tanult, azaz: apáról fiúra szállt a bábszínház, a nevetetés, az ördögök „elcsupikálásának” vágya. A háromgenerációs bábos család 120 évvel korábban, 1897-ben kapta meg a működési engedélyt. A Kemény Bábszínház (azaz a Bódé) 1927-től 2011-ig állt a budapesti Népligetben. A Vojtina tárlata a Kemény család bábszínházának fénykorát idézte meg.

A Pelikán röpte, illetve „Hanem szárnyadra ólomsúlyt ne köss” című kétkötetes reprezentatív albumból ismerhetjük meg a Vojtina Bábszínház 1975–2015 közötti négy évtizedét.

(A Néző • Pont következő számában mutatjuk be a kiadványt.)

A KEMÉNY HENRIK-KIÁLLÍTÁS
KÉPEIBŐL
(FOTÓK: VOJTINA BÁBSZÍNHÁZ)

MAGYAROK A 40. TOJAMAI NEMZETKÖZI GYERMEKSZÍNHÁZI FESZTIVÁLON

Jubilált Japánban a Tojamai Nemzetközi Gyermekszínházi Fesztivál, mely 2017 novemberében 40. alkalommal fogadta a társulatokat és amatőr színházi szakembereket. A fesztiválra meghívást kapott a hajdúnánási Aranyszalma

Néptáncegyüttes, mely erdélyi eredetű (ihletésű) tánckompozíciókkal szerepelt, valamint a Debreceni Színház Stúdiója japán nyelven mutatta be a Lúdas Matyit – nemcsak a fesztiválon, hanem Tojama megye városaiban iskolákban és óvodákban is; az előadást *Pinczés István* rendezte.

ELŐADÁSKÉPEK A LÚDAS MATYI
JAPÁN VENDÉGSZEREPLÉSÉRŐL.

A FŐBB SZEREPEKBE:
MATYI – CSÁKI BENEDEK; DÖBRÖGI:
DÁNIELFY ZSOLT; GALIBA PÖSZE LIBA:
TÓTH RÉKA; MATYI ANYJA: VLAJK
MÁRIA; TOVÁBBÁ: BANDER HAJNALKA,
TÓTH KÁLMÁN, WESSER LÁSZLÓ, ÉKES
ZSÓFI LEJLA, PINCZÉS ISTVÁN

A *Lúdas Matyi* előadás magyar, illetve japán nyelven továbbra is a Debreceni Színház Stúdió műsorán marad. S ugyanennek a fesztiválnak a nemzetközi gyermekrajz-, valamint meseíró pályázatán szép magyar siker született: a meseíró pályázat Nagydíját a kisiskolás, első osztályos Nagy-Szendrey Noel nyerte, akinek *Csodaóra* c. „újmeséjét” a 19 országból (USA, Kína, Korea, Ausztrália, Belgium stb.) érkező pályamunkák közül ítélte legjobbnak a zsűri. (A mese angol fordításban érkezett a pályázatra, a fesztiválkiadványban pedig japán nyelven is napvilágot látott.) A gyermekrajz-pályázaton Hajdú-Bihar megyei gyerekek indultak, s több hajdúnánási diák kapott arany minősítést.

KÉPÜNKÖN: A HAJDÚNÁNÁSI ARANYSZALMA NÉPTÁNCGYÜTTES TAGJAI, VALAMINT KÖZÉPEN: PINCZÉS ISTVÁN JÁSZAI- ÉS UCSIMURA-DÍJAS, „A FELKELŐ NAP ARANY ÉS EZÜST SUGÁRPÁRJÁNAK RENDJÉVEL” KITÜNTETETT RENDEZŐ ÉS SZÓLLÁTH TIBOR, HAJDÚNÁNÁS POLGÁRMESTERE

FELHÍVÁS HAIKUIRÓ ÉS HAIGAKÉSZÍTŐ VERSENYRE

Negyedik alkalommal hirdet haikuiró versenyt a Költészet Napja alkalmából a debreceni Méliusz Újkerti Fiókkönyvtár. Az első fordulóban három szabadon választott témájú haikut és/vagy egy elkészített haigát várnak (a festmény, rajz, fotó vagy applikált kép foglalja magába a haikut is) a pályázó teljes nevével március 31-ig a nagy.erzsebet.viktoria@meliusz.hu e-mail címre. A második fordulóban kötött témában, behatárolt időkeretben kell haikut írni a helyszínen, majd zárás-ként a résztvevők közösen alkotják meg az immár 4. debreceni rengát (lánchaikut).
 Időpont: 2018. április 5. 15 óra; meghívott előadó: Jámbor József színművész. A legjobb művek megjelennek a *Néző • Pont*ban, felkerülnek a könyvtár honlapjára és facebook-oldalára; az elkészült haigákból kiállítást rendeznek a könyvtárban.

MITIKUS MAGYAR TÖRTÉNELEM

A Debreceni Művelődési Központ *Feltáruuló magyar múlt* elnevezésű művelődéstörténeti szabadesték sorozatában (a Motolla Egyesület szervezésében) a Mitikus magyar történelem állt az elmúlt év novemberi előadások középpontjában. A keleti hunok nyomába eredt Obrusánszky Borbála történész; a szkítákat, hunokat és magyarokat Makoldi Miklós régész helyezte el Eurázsia régészeti térképén; Szántai Lajos művelődéskutató pedig két előadásában is Nimród örökségét faggatta.

MAKAI IMRE VISSZATEKINTÉSE

A hajdúböszörményi Makai Imre festőművész 60. születésnapja alkalmából rendezte meg a *Visszatekintés* című kiállítást a DOTE Elméleti Galéria. A tájimpresziókat és az expresszív önkifejezést finom melankóliával ötvöző művész képei 2017. december 31-ig voltak láthatók.

AZ „ELFELEDETT” DONÁTH LÁSZLÓ IDÉZÉSE

„*Erdély után most először Debrecenben*” – cím is, hír is volt ez, hiszen eme címmel rendeztek megemlékezést az erdélyi református lelkész, író szellemi hagyatékát felidézve 2017. november 22-én a debreceni Benedek Elek könyvtárban. Donáth (1883–1967) munkásságát a kolozsvári Kriterion Könyvkiadó által gondozott két novellakötetet – *A pap tehene* (2014) és *Zádokfa kürt* (2015) – méltatva mutatták be. A hagyatékot az emlékidézésen is résztvevő unoka, Nagy Donáth Katalin kezdte feltárni.

BURAI ISTVÁN (1951–2017) KÉPZŐMŰVÉSZ EMLÉKKIÁLLÍTÁSAI

SZÁRNYALÁS A MISKOLCI GALÉRIA RÁKÓCZI-HÁZÁBAN. Burai István Debrecen és a régió egyik meghatározó, hazai és nemzetközi díjakkal is elismert kortárs képzőművésze volt. A Miskolci Galériába tervezett egyéni tárlata elmúlt évi hirtelen halála miatt emlékkiállítássá vált, melyet szeptember 22-én *Szárnyalás* címmel nyitottak meg. A galéria a kiemelkedő hagyatéki és magángyűjteményi darabokat is felkutatva, Koroknai Katalin, a Burai család és Drozsnik István képzőművész segítségével – grafikákon, festményeken, szobrokon, kiadványokon és személyes tárgyakon át – mutatta be Burai István életművét.

BURAI-KÉPEK HAJDÚNÁNÁSON. A Magyar Kultúra Napja alkalmából a hajdúnánási Kéky Lajos Művelődési Központ galériája rendezett emléktárlatot a művész alkotásaiból. A megnyitón a Bocskai István Alapfokú Művészeti Iskola pedagógusai működtek közre.

BURAI ISTVÁN FESTMÉNYÉNEK RÉSZLETE

2+1: CZIGÁNDY VARGA SÁNDOR SZOBRÁSZ-, VARGÁNÉ KÖRÖSI VIKTÓRA ÉS KÖRÖSI KLAUDIA FESTŐMŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSÁT 2017. DECEMBER 1-JÉN NYITOTTÁK MEG A NYÍREGYHÁZI VÁROSI GALÉRIA PÁL GYULA TERMÉBEN

MŰGYŰJTÉS

PÁLNAGY ZSIGMOND FESTŐMUNKÁSSÁGÁNAK
POSZTUMUSZ ELISMERÉSE

„Kinek hínak? Hol lakol? Szegről-végre rokonok vagyunk” – ezzel a címmel nyílt képzőművészeti és családtörténeti kiállítás 2017. szeptember 8-án a Hajdúsági Múzeumban. Képes hír számolt be az eseményről a *Néző • Pont* decemberi számában, de elmulasztottuk szónvá tenni, hogy Sántha Antal műgyűjtő és felesége itt adott át posztumusz elismerést Pálnagy Zsigmond hajdúböszörményi festőművész munkássága előtt tisztelegve.

A tárlaton Rác Imre munkái mellett a Pálnagy-művészdinasztia képei is láthatók voltak: Pálnagy Zsigmond (1896–1959), Pálnagy Balázs (1927–2012) és Pál Nagy Balázs (1963) alkotásai. Sántha Antal – aki elsősorban a helyi és a Böszörményhez valamilyen módon szorosabban kötődő alkotók műveit gyűjti – az oklevél és az emléklakett átadásakor az alábbi szöveget mondta el.

„Több évi kutatómunkám eredményeként 2016-ra készült el a város festészeti múltját összegző *Hajdúböszörmény a festők városa* c. könyvem második kiadása. A városunkban így fellelt képzőművészeti értékek kapcsán 2016-ban úgy döntöttünk feleségemmel, hogy az e területen kifejtett kimagasló múltbéli és jelenkori teljesítményeket a magunk módján is próbáljuk elismerni.

2015-ben Horváth Tibor böszörményi születésű, Budapesten élő szobrászművésszel terveztettünk és készítettünk e célra bronz emléklakettet.

PÁLNAGY ZSIGMOND
FESTMÉNYE

2016-ban első alkalommal négy ilyen plakettet adtunk ki: egyet a város kapott (az elmúlt évtizedek mindenkori vezetése Hajdúböszörmény festészeti tevékenységének a támogatásáért), valamint Kupás Csilla, Tarczy Péter és Áfra János. 2017-től évente egy alkalommal szeretnénk átadni a Hajdúböszörmény festészetéért végzett kiemelkedő munka elismeréseként.

Anélkül, hogy bármiféle rangsort állítanánk fel – a könyvben is szerepeltetett több, országosan is elismert festőművész között –, ez évben egy olyan mester munkáját szeretnénk az emléklappal elismerni és megköszönni, aki életében, de még napjainkra sem kapta meg az őt megillető szakmai elismeréseket, méltó rangot.

Ő Pálnagy Zsigmond! – Aki kimagasló festői tevékenységével hírnevet szerzett városának, a hajdúságnak és az országnak egyaránt. A böszörményi művészetkedvelő emberek emlékezetében a mai napig elevenen él. A magas színvonalon megfestett képei, hűen ábrázolják korának környezetét, szülővárosának és környékének jellegzetes paraszti munkáit és karaktereit. „Érdeme” talán az is, hogy fia és unokája szintén művészi pályára lépett. Így a családra a festődinasztia megnevezés is alkalmazható.

A posztumusz elismerést és az emléklapet Pál Nagy Balázs, a festő unokája veszi át, akit családjával együtt arra kérünk, hogy továbbra is méltó módon ápolják Pálnagy Zsigmond emlékét, festői hagyatékát; lehetőségeikhez mérten tegyenek meg mindent az utólagos szakmai elismertetéséért, esetleg egy, az életét és festői munkásságát összegző kiadvány létrejöttéért.”

Sántha Antal az emléklapet átadásának otthont adó rendezvényhez kapcsolódva jelentette be a Pálnagy és a Sánt(h)a famíliák családfa kapcsolódását. Sántha Antal apai dédnagymamája néhai P. Nagy Zsuzsanna volt, aki 1879. január 12-én született Hajdúböszörményben.

Tehát: „Szegről-végről rokonok vagyunk”.

PÁL NAGY BALÁZS NAGYAPJA NEVÉBEN
VETTE ÁT A POSZTUMUSZ EMLÉK-
PLAKETTET

(FOTÓ: KOVÁCS GÁBOR ANTAL)

KÖTŐDÉS DEBRECENHEZ – DEBRECENI KÖTŐDÉS

Prof. RÁCZ ISTVÁN megnyitó beszéde Kiss József és Kissné Nagy Ilona magángyűjteményi kiállítása elé

A Debreceni Akadémiai Bizottság Székházában január 10-én mutatták be a debreceni műgyűjtő-házaspár monografikus válogatását, melyben mintegy 30 debreceni kötődésű képzőművész munkáiból szemelgettek. A kiállítást Rác István egyetemi tanár, a DAB Klub elnöke ajánlotta a közönség figyelmébe – alább az ő megnyitó szövegét adjuk közre.

A képzőművészet csak akkor virágzik, ha van az alkotásoknak közönségük. Egy kép nem akkor kel életre, amikor a művész megfestette, hanem akkor, amikor mások számára is láthatóvá válik. A reneszánsz korban a mecénásokra hárult az a feladat, hogy a műveket láthatóvá tegyék – eleinte csak a gazdagok és beavatottak, később mások számára is. A polgári társadalmakban már bonyolult intézményrendszerben találja magát a művész csakúgy, mint a közönség: valahol meg kell tanulni a mesterséget, majd kiállítóhelyekre, szervezésre, ismeretterjesztésre van szükség. És természetesen gyűjtőkre. Nemcsak a gyűjtőknek van szükségük a képekre és szobrokra (akár pénzügyi befektetés céljából is), hanem a képzőművészeti életnek is szüksége van rájuk.

Például azért, hogy időnként gyűjteményük egy részét kiállítássá szervezzék és az érdeklődő közönség elé tárják. Kiss József és Kissné Nagy Ilona éppen húsz esztendeje gyűjti a közelmúlt művészetének értékes darabjait. Szigorú, de nagyon vonzó elvek szellemében teszik ezt. Egyrészt vallják, hogy akkor jó a mű, ha az sugározza a művész személyiségét, másrészt a gyűjteménynek mutatnia kell a gyűjtők személyiségét is. „Mutasd a gyűjteményed,

megmondom, ki vagy” – vallják. A házaspárnak legalább 350 művésztől van alkotása; ebből következik, hogy a mostani kiállítás a teljes gyűjteménynek csak egy kis szeletét mutatja – mint a cím is jelzi, debreceni kötődésű festők és grafikusok munkáit.

BURAI ISTVÁN KIÁLLÍTOTT FESTMÉNYÉNEK RÉSZLETE A KISS-HÁZASPÁR GYŰJTEMÉNYÉBŐL

A teljes cím ez: *Kötődés Debrecenhez – debreceni kötődés*. Van-e jellegzetesen debreceni képzőművészet? Bényei József gyorsan nélkülözhetetlenné vált művében, a megyei és városi *Képzőművészeti adattárban* rövid alfejezetet közölt *A hely szelleme* címmel. A kiváló szerző most már egy égi kiállítóteremből szemléli a galériák földi mását, és talán egyetértő mosollyal nyugtázza, ha azt mondom: a debreceniség átok is, áldás is. Az itt kiállított alkotók között vannak, akik inkább a terhét, és vannak, akik inkább a fölemelő hatását érzik az alföldi és debreceni gyökereknek, de az ambivalencia, az *odi et amo*, a „gyűlölök és szeretek” kettősége legtöbbszörnél fölbukkan.

Bár sok olyan hely van Magyarországon, amelyik az elmúlt évszázadban (vagy akár azt megelőzőleg is) fontosabb képzőművészeti központ volt a cívisvárosnál, semmiképpen sem beszélhetünk a hagyományok hiányáról. Bényei József joggal említi a kollégiumi rajzoktatás jelentőségét, a híres debreceni könyvkötészetet, amely együtt járt a magas színvonalú rézmetszéssel, miközben virágzott az egyházi ötvösművészet is. Ezek a hagyományok mind ott vannak annak a háttérben, amit ezen a kiállításon látunk.

A DEBRECENI KÖTÖDÉSEKET
BEMUTATÓ KIÁLLÍTÁST – MINT ÉVEK
ÓTA A DAB KLUB ÖSSZES TÁRLATÁT,
IRODALMI ESTJÉT, ZENEI ÉS MÁS
KULTURÁLIS PROGRAMJÁT – CSERÉP
ZSUZSANNA SZERVEZTE
(FOTÓ: PINCSE ILONA)

Van tehát debreceni talaj, debreceni kötődés, de természetesen nemcsak az van. Az itt felvonultatott 27 festő és grafikus csaknem mindegyike egyszerre táplálkozik az alföldi hagyományokból és hasznosítja külföldi tanulmányútjainak tapasztalatait, kamatoztatja a Franciaországban, Olaszországban és más helyeken szerzett mesterségbeli tudást. Alföldi hagyományt mondtam, hiszen Debrecen nemcsak önmagát jelenti, hanem egy jellegzetesen magyar földrajzi tájegység központját is, amely azt is képviseli, ami rajta kívül létezik. Tévedés azt gondolni, hogy Debrecen volt az egyetlen cívisváros a történelem folyamán: sok más alföldi várost határozott még meg a parasztpolgárok kettős kötődése a földhöz és a városhoz – viszont Debrecen volt ezek közül a legnagyobb, legerősebb, sok tekintetben mintaadó.

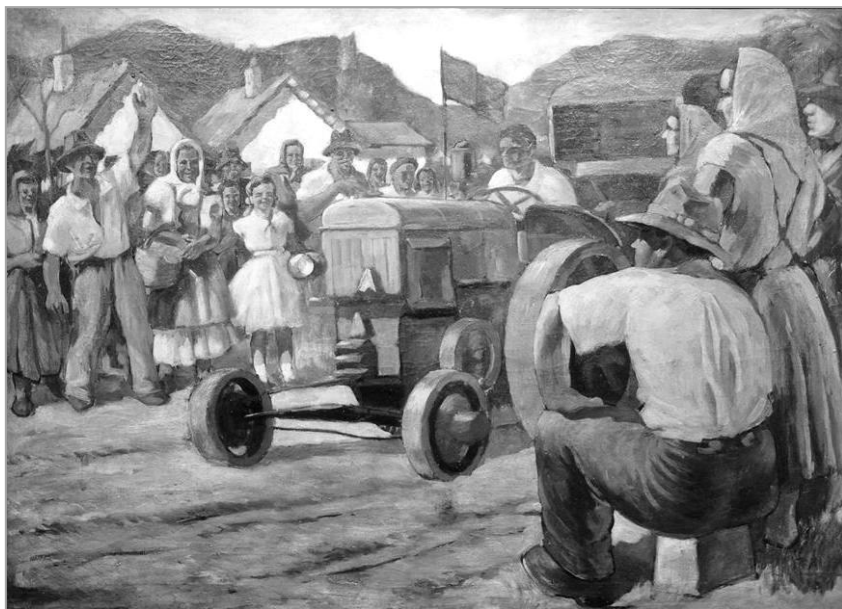
Mintaadó a vallásban is, és persze a kálvinizmus nemcsak teológiai hittételeket jelent, hanem ízlést is. Sok képen fölfedezhető a puritán ízlés nyoma, de hozzá kell tennünk: ennek ellenpontjaként a dekorativitásra törekvés is ott van. Egyáltalán keressünk-e közös nevezőt ezeken a képeken? Hiszen ahány művész, annyi személyiség, annyi szuverén életmű. A válogatás mégis kirajzol néhány általános tendenciát.

Fontos a vonalszerűség, mintha a hangsúly a legtöbb esetben ezen lenne a tömegszerűséggel, a festőiséggel szemben. Sok a kemény kontúr, az éles kontraszt. Nem lehet véletlen, hogy a második világháború utáni legjelentősebb debreceni képzőművészeti kör Medgyessy Ferenc nevét viseli. Nem kell rá sűrűn hivatkozni (nem is teszik a későbbi művészek), hatását, szellemiségét, elveit mégis láthatjuk utódai munkáiban. Gondoljunk a Medgyessyalakok zömökiségére, súlyosságára és az ezzel együtt megmutatkozó dinamizmusra, a tánc örömére. Az itt kiállított művészek közül is sokakat határoz meg a szakirodalom posztimpreszionista festőként, grafikusként; folytatják azt, amit Medgyessy elkezdett a rodini impresszionista szobrászat ellenpárjaként. Csak éppen a síkbeli művészetben teszik ugyanezt.

Varietas delectat, a változatosság gyönyörködtet – valószínűleg legtöbben ennek jegyében fognak ebben a kiállításban is gyönyörködni. Sok nemesedéket láthatunk, a régi állócsillagoktól kezdve az őket követőkön keresztül a tanítványok tanítványaival bezárólag – a mester és tanítvány viszony sokszor érezhető, de hozzá kell tenni: a jó tanítvány sohasem másolja a mestert, egyszerre tanul tőle és lázad ellene.

Bevezetőmben szándékosan nem említettem neveket, mert senkit nem akartam másoknál fontosabbnak láttatni. Amikor zárásként visszatérek a Debrecenhez való ellentmondásos viszonyhoz, akkor is csak egy nevet említetek, Bényi Árpádét, de kivételesen őt sem az itt kiállított kép, hanem egy önvallomása miatt. Miután egy interjúban elmondta, hogy olykor mennyire haragszik azért, ami Debrecenben, Debrecennel történik, ekképp folytatja: „Néha ordítani kellene, de a palettáról nem jönnek hangok, csak a némaság hangtalan sóhajtásai.” Bényi Árpád szavaiból következik, hogy mindegyik kép egy kicsit a művész öntükrözése is: ezt mutatják jelképesen a vízben tükröződő tájak, a sok művészfigura, az álmok, vágyak, indulatok kivetítései. Hagyjuk tehát, Bényi Árpád szellemében, hogy ordítás helyett a művészet szép sóhajtása szálljon felénk.

(RÁCZ ISTVÁN EGYETEMI TANÁR, A DAB KLUB ELNÖKE)

BALLA LÁSZLÓ itt látható – és a kiállításon bemutatott – festményéhez Rácز István megnyitója után szeretett volna néhány mondatot fűzni Kiss József. Ezt ott nem tette meg, Facebook-oldalán viszont megosztotta a következőket (a kép vételekor és felújítás utáni állapotát tükröző reprodukciókkal együtt):

„A Balla László-festményről írnék pár gondolatot, amit nem mondtam el. A szocreál a művészettörténészek szerint három évig tartott, Rákosi Mátyás idején. Van, aki behódolt, van, aki nem, de minden művészre hatással volt. Egyetlen stílusirányzat, amit nem művészek találtak ki, hanem a politika szüleménye: hamisan heroikus, agitatív tartalmú... Örültek a művészek, ha munkát kaptak (állami megrendelést). A szocreál legnagyobb alakjai: Pór Bertalan, Domanovszky Endre, Czene Béla, Imre István, Bernáth Aurél. 1958–68 között, már túl az '56-os megtorlásokon, mi lettünk a 'legvidámabb barakk'. Jöttek-mentek a stílusok, és egy nagyon furcsa, különleges magyar stílus alakult ki a szocreál és a provokatívan rákérdező neoavangárd keverékéből. Bizonyítékkal: volt olyan árverés ahol szerettünk volna festményt venni, de nem sikerült, 20 képet ugyanis a New-York-i Modern Művészeti Múzeum vásárolt meg...”

55 ÉVES A HAJDÚSÁGI NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP

*Kiállítás Hajdúböszörményben a Magyar Kultúra Napján
Kiss József és Kissné Nagy Ilona magángyűjteményéből*

Noha az 55. idényét csak idén nyáron kezdi a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep (mely az ország legrégebbi, folyamatosan működő szimpóziuma), méltó az ünnepi gesztus, hogy a Magyar Kultúra Napja előtt ezzel a rendhagyó eseménnyel is tiszteljen a város. Már csak azért is, mert a „kultúra kerekének” egyik legfontosabb „küllője” a művészet. A művészet, mely Hegel szerint „a vallás analóg területe”, s e kettő – mint expresszív és normatív orientáció – alapvetően hozzájárul a közösségi értékrend kifejezéséhez, annak révén a folyamatos értékformálásához is.

Rendhagyó eseményt említettem, annak ellenére, hogy a kiállítás vagy a művésztelepi válogatás sem rendhagyó. Még azt sem mondhatjuk, hogy a magánkollekciónak bemutatása szokatlan volna – gondoljunk arra, hogy több privát gyűjtemény megjelent már e parvánokon, köztük a legnagyobb szabású válogatást hadd említsem meg külön is: Sántha Antal gyűjteménye több mint 70 alkotót vonultatott fel a *Hajdúböszörmény a festők városa* tárlatán.

A debreceni műgyűjtő házaspár, Kiss József és Kissné Nagy Ilona azonban egy sajátos perspektívát választott a tárlat szervezőelvéként. Olyan képzőmű-

vészek munkáit emelték ki kollekciónkukból, akik a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelephez kötődtek, itt alkottak a telep egy vagy több korszakában. Így kísérelhetjük végig 30 művész munkáin keresztül a művésztelep történetét is, gyakorlatilag a kezdetektől napjainkig. Annak ellenére, hogy az itt látható képek nem a művésztelepen készültek.

A Kiss-házaspár két évtizede gyűjti a kortárs és modern művészet darabjait. A két jelző (kortárs és modern) nem zárja ki a klasszikus szemléleti kötődést és esztétikai értékrendet, ám nem valamilyen stílus, technika vagy tematika, hanem a minőség vezérli a

gyűjtőket. Így maga a kollekció is mozgásban van: ha a már meglévőnél jobb alkotásra bukkannak, akkor korrigálják az állományt. Mivel negyedfélszáz művésztől van műtárgyuk, ez a gazdag kincsesár lehetővé teszi, hogy különböző szempontokat tudjanak érvényesíteni egy-egy összeállításnál.

Hosszú idő után előbb Máté László ösztönzésére álltak a közönség elé a debreceni Vasutas Művelődési Központban. Majd Balmazújvárosban 2017 nyarán 100 művész 100 alkotását mutatták be (60 év tükrében: a kortárs magyar képzőművészet 1949–2009 közötti időszakát reprezentálva – ez a hat évtized egyébként kedvenc korszakuk is). Tíz nappal ezelőtt

nyílt az új kiállításuk az akadémiai bizottság debreceni székházában: *Debreceni kötődések – kötődés Debrecenhez* címmel, azt is bemutatva: mennyire képviseli az úgynevezett debreceni „genius loci” a kortárs magyar képzőművészetet, hogy létezik-e egyáltalán kifejezetten debreceni művészet. A tárlaton Rác István azt emelte ki, hogy a festők és grafikusok csaknem mindegyike egyszerre táplálkozik az alföldi hagyományokból és hasznosítja a külföldi tapasztalatokat. A professzor alföldi hagyományt említett, ám ennek a „jellegzetesen magyar tájegységnek” a Hajdúságnak, az „alföldi Hortobágnak” a képzőművészeti középpontja nem annyira Debrecen, mint Hajdúböszörmény.

Káplár Miklós, Maghy Zoltán a Nagybányát, Párizst, Rómát, Szentendrét megjárt Boromisza Tiborral 1928-ban megalapította (s azt három évig működtette) ugyan a Hortobágyi Festőkolóniát, ám ahhoz, hogy szervező erővé váljék a „hely szelleme”, a művészeti oktatás, valamint a helykötődés is elengedhetetlen.

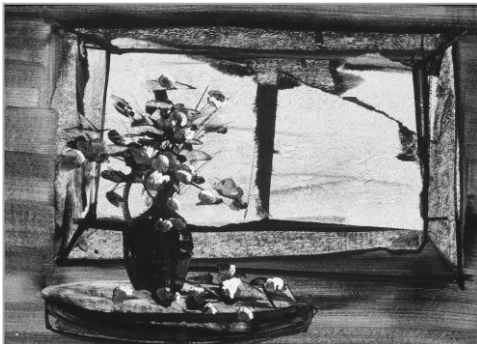
JÓZSA JÁNOS (BAL OLDALT), DÉR ISTVÁN (FENT) ÉS MAGHY ZOLTÁN FESTMÉNYEI

Király Jenő művésztanár példája-szerepe, Pálnagy Zsigmond közösség-vállaló mintája mellett annak a Maghy Zoltánnak az elkötelezettsége említendő, aki gyakran hangoztatta: „egy festő csak az őt felnevelő tájat értheti és érezheti át igazán, azt a környezetet, ahová érzelmileg kötődik”.

társadalmi világának ismerete” – tehát „a közösség lelkesége”. Ehhez pedig a bösörményi emberi, művészi, társadalmi, tradicionális, a zárt keretek között is megújuló közeg igazán alkalmas – az együttfestés élményétől juttatva el a művésztelepet a közép-európai szellemi műhelyé szerveződéssé.

Nézzük meg e mostani névsort (közülük már csak nyolcan vannak az élők sorában): valóságos művészettörténeti tablót látunk: a helyi, régiós, országos és határon túli magyar képzőművészet Hajdúsági Művésztelepen összegződő tanulságait reprezentálva. Bemutatva a stílusok és irányzatok, festői gondolkodásmódok és iskolák különbözőségét, s az azonosságot is, melyet a hajdúsági tájlelek teremtett meg az alkotókban. Illusztrálva egyúttal a művésztelep

Az érzelmi motiváltságot és „a lokális eredendő valóság-élményét” hangsúlyozta László

Imre az ötvenéves jubileumi album bevezető tanulmányában, s azt a festők számára is megfogalmazódó művészet-filozófiai kérdést, miszerint nem elég az európai szellemi áramlatokra figyelni, mert legalább olyan fontos „az adott időszak magyar valósága, tárgyi, természeti, emberi,

különböző, építkező korszakait és a különböző művésztelepek találkozását (ugyanis számos alkotó dolgozott több más táborban), s nem tagadható a debreceni Medgyessy Kör Bösörménybe kisértő hatása sem.

BALLA LÁSZLÓ (FENT)
ÉS KAPCSA JÁNOS FESTMÉNYE

A tagnévsorok tanúsága szerint még a legelső, 1964–67 közötti időszakban alkotott a telepen (az akkor összesen 56 művész közt) Balla László, Bényi Árpád, Bíró Lajos, Ezüst György, Égerházi Imre, Józsa János, Kapcsa János, Madarász Gyula, Maghy Zoltán, Nagy Ernő, Pál Gyula és Pálnagy Balázs. (Pálnagy Zsigmond öt évvel korábban hunyt el, képének szerepeltetése itt a művészi kvalitást és a böszörményi folytonosságot jelöli.)

BÉNYI ÁRPÁD (FENT),
PÁL GYULA (KÖZÉPEN)
ÉS HUSZTHY ÁRPÁD KÉPEI

1968-tól a határon túli magyar művészek is meghívást kaphattak (még nagyobb számban 1971-től, mikor a művészetpolitikai megfontolások jegyében a szocialista országok képzőművészei is teleptagok lettek). Az 1971–76 közötti időszakban hívták meg Bod Lászlót, Cs. Uhrin Tibort,

Topor Andrást, Hézső Ferencet, Kurucz D. Istvánt; az 1977–83 közötti etapban Burai Istvánt – akinek innentől szinte végig meghatározó, majd vezető szerepe lett –, Dér Istvánt, Dobi Piroskát, Dudás Gyulát, Huszthy Árpádot,

Moldován Istvánt, Zöld Anikót. Az 1984–1993 közötti évtizedben jelent meg B. Mikli Ferenc, Földessy Péter, Kopacz Mária, Tamás Ervin, a következő évtizedben Wróbel Jandó Péter, 2004 után Drozsnik István neve a meghívott alkotók között.

A már említett Burai István mellett (s az itt szereplő más művészek közt)

Maghy Zoltán, Bényi Árpád, Józsa János, Égerházi Imre, Madarász Gyula és Pálnagy Balázs szintén hosszú éveken, évtizedeken keresztül meghatározó alkotói voltak a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelepnek.

DROZSNYIK ISTVÁN GRAFIKÁJA;

Noha a nézőnek nem is tiszte eldönteni, hogy az itt látott kép a művésztelepen készült-e vagy a műteremben, két fontos jelenségről tanúskodik Kiss József és felesége összeállítása. Mindegyik alkotó jellemző munkái lettek kiállítva, ráadásul fölfedezhető számos szemléleti rokonság a táj és ember, a környezet és hangulat, az atmoszféra és milió ábrázolásában – ami a böszörményi tájkultúra és szellemiség hatását minden elméletnél jobban bizonyítja. (S ez a kollektiórész akár valódi művésztelepi szemle is lehet, méltó párja a Maghy Zoltán Művészházban január végéig látogatható, a hajdúsági Nemzetközi Művésztelep alkotásaiból válogató kiállításnak.)

EZÜST GYÖRGY FESTMÉNYE;

SZEMKÖZT: AZ IDÉN 80 ÉVES
HÉZSÓ FERENC ALKOTÁSA

Befejezésként egy-egy rövid – csupán címszavakban megfogalmazott – szubjektív reflexiót fűzök a tárlat néhány képéhez.

Kiemelem Balla László életörömös fényeit, Bényi Árpád korai festőkorszakának szakrális ellenpontjával is baljós, allegorikus egzisztencia-ábrázolását, Bíró Lajos hétköznapi szituációba oltott tragikumát, Burai István költői módon megjelenített szekvenciáit. Megragadott Józsa János szociografikus életképe, a szegénysors szinte személyesen átélt ábrázolása vagy Dér István szintén drámai erővel festett tája ugyanúgy, mint Drozsnik István groteszk, de az öniróniába fájdalmat oltó grafikája. Az ironia egyébként nem hiányzik B. Mikli Ferenc festményéről vagy Cs. Uhrin Tibor tűzzománcáról sem.

Hasonló hangon szól Dudás Gyula nagybányai és Madarász Gyula erdélyi emlékü tája, Ezüst György és Pál Gyula alföldi jelenete, és ezt az expresszív líraiságot fogalmazza át szimbolikus (már-már balladai) vallomássá Hézső Ferenc. Tamás Ervin és Topor András a formaindulatok szintjére redukálja az expresszív indulatot, Pálnagy Balázs ugyanezt a virágjelképekkel közelíti meg, Kapcsa János csendélete azonban már szintén a vágyakozás és az egzisztenciális hiábavalóság allegorikus megfogalmazása.

Legerősebb alkotói korszakát idézi Huszthy Árpád festménye; akár alföldihortobágyi szimbólum is lehetne Kurucz D. István képe; Maghy Zoltán pedig – a maga őszinte festői tőmondataival – a régi bősörményi utcaenteriórban az egyszerre letisztult és finoman árnyalt vallomását örököltette meg.

(A FENTI CIKK A 2017. JANUÁR 19-ÉN A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI SILLYE GÁBOR MŰVELŐDÉSI KÖZPONT GALÉRIÁJÁBAN ELMONDOTT MEGNYITÓBESZÉDEM SZÖVEGE.)

KUPÁS CSILLA, KISS JÓZSEF
ÉS KISSNÉ NAGY ILONA
(FOTÓ: SÁNTHA ANTAL)

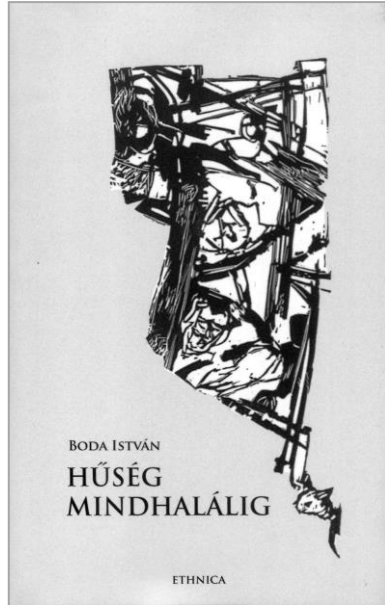

MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG

HŰSÉG MINDHALÁLIG

*Boda István válogatott versei**Ethnica Kiadó, Debrecen, 2017*

Boda István debreceni költő, újságíró az idén december 1-jén lesz 90 éves. Egy évvel a kerek forduló előtt, 2017. december 11-én *Hűség mindhalálig* című, Boda válogatott verseit közreadó kötetét mutatta be Bakó Endre irodalomtörténész, a könyv szerkesztője, a versek válogatója a Debreceni Akadémiai Bizottság székházában.

„Nehéz szívvel bocsájtom útjára ezt a kötetet is – írja Boda István könyve fülszövegében (mely egyúttal a 2008-as *Szökevény utazó* ajánlása volt.) – Nem az örömet, a szorongást növeli bennem. Pályám sohasem kényeztetett el gyakori megjelenéssel, s ma meg már úgy vagyok, hogy aggályaim hullámvérésében újból és újból azt mondom magamnak: minek neked ez a kései napsütés? S egyébként is a vers ma törekeny félreértés. A szerző védtelen és kiszolgáltatott, s pláne, ha már öreg is, nehezen viseli az érzékenységen ejtett sebet. Minek tagadjam: tökéletes és intellektuális magányban élek. S bár verseim – az utolsó évek váratlan termése – adnak némi vigaszt, nekem szegeznek a kérdést: másoknak jelenthetnek-e valamit? Persze, mindez csak utólagos töprengés, hiszen akkor – némi nagyképűséggel: alkotás közben – a toll lendülete nemcsak a kéz, a lélek szertartása is. S valójában, mindaz, amivel az esetleges olvasó szembetalálkozik, fordított távcsövezés. Leginkább emlékeim kútmedyéről meregetek, s az, ami végső és iszonyatos távolságba merült, annyira közel jön, hogy magam is azt vélem: múlandó az örökkévalóság. [...]”

A kötet öt ciklusa: öt korábbi verskötet – *Féltem a világot* (1955); *Mint a vándorló madarak* (1966); *Tétova Ikaruszok* (1974); *Magamnak füttyörészek* (1988); *Szökevény utazó* (2008) – anyagának teljes közlése vagy válogatása.

BODA ISTVÁN verseiből

CSOKONAI HAZATÉRÉSE

Nagy útról jött, az ösvények pora
belepte lábát, arcát, homlokát,
de szűk hazája, s szűkebb otthona
villantotta már az utcák sorát,
a Hatvan utca apró házait,
melyek, mint torson gyermek-gyöngy-szemek
bújtak elő, s a hársak ágait
melengették a zamatos szelek.

A lábán por, a szívében halál,
háta mögött kökénybokrok helye,
de jött és jött, s mint vak, hazatalált,
látszott a tornyok kettős teteje,
hívta Debrecen, s hívta már a vég,
a sors, amitől semmit sem kapott,
hiába, nem volt többé menedék,
hangolta már a végső dallamot.

A végsőt, amely nyugtalan szívét
mindegyre rágta, mint szú a falat.
Magával hozta a szavak ízét,
mit álmodott kócos boglyák alatt,
emléknek hozta Badacsony borát,
emléknek Lilla arcát és szemét,
elhozta Tihany echós kacaját,
de az sem lehetett már menedék,

és vigasz sem, mert úgy rendeltetett,
hogy társa lett a százados magány,
s bár jajongta a verses érveket
ifjúsága alkonyos hajlatán,

szívében minden nappal biztosabb
és egyre lombosabb lett már a vég,
s mikor már nem lelt mást, csak sírokat,
a vers maradt egyetlen menedék.

A vers, a vers, mely hulló életén
úgy nőtt, mint rügy, ha nő a tavaszon.
S míg arcára esett az esti fény,
csak jött, csak ballagott hallgatagon,
lábán, arcán az ösvények pora,
és szívében az emésztő halál,
verejtékben villogott homloka,
s húnyt szemmel is hazájába talált,

és holtan is a jövődőbe nőtt,
s holtan is elérte a holnapot.
Elhagyta csendesen a temetőt,
a hatvan utcán végig-ballagott;
a küszöbön az országúti port
letörölte s a kisajtóba állt,
s csak azt hallotta, hogy anyja sikolt:
hát hazajöttél, kisfiam, Mihály!

HÚSÉG

Már ércbe is véshetném,
karcolhatnám is kőre,
színezhethetném sugárból
patyolat keszkenőre,

de némasággal szebb az,
ha kimondom, már elszáll:
voltál s maradtál bennem
egyetlen-egy virágszál,

lobogva, hajladozva
szívemen kivirultál,
s ott sírsz majd én fölöttem
kilencvenedik zsoltár.

A VILÁG SZÉP

Bele vagyok már kövesedve
a szívig csendbe és magányba.
Olyan lettem most, már akár egy
hallgatásra ítél dalárda.

Helyetted is, akik éltek,
én vagyok, én lettem a bárány.
És megbocsájtok, miként Jézus
elárulása éjszakáján.

Csak magamnak harmonizálom,
amit még mondani szeretnék.
És most már olyan gyász van bennem,
mintha már mindennap temetnék.

A világ szép, ha ki is végez,
ha keresztfára is küld minket.
Legalább végül embermódra
fogjátok le a szemeinket.

ÜZENET ODAÁTRÓL

És minden, ami voltam, nem leszek.
A magas kék majd oly sötétbe vált át.
Hajlonganak a szélben kint a nyárfák,
egy angyal viszi már a lelkemet.

A másik csönd, ezt végleg itthagynom,
az már gyönyörű, az már, mint az éden.
Minden ragyog a végső napsütésben;
egy rózsza-kert, egy violás pagony.

Oda, ahova mindig vágyakozva,
ahová gyönyörét majd visszahozza,
ami megmarad s eggyé lesz velem;

egy száj, egy csók, a naplemente lángol,
egy üzenet, és most már odaátról:
csak a remény, és semmi félelem!

TATÁR ÉVA versei

ÖRÖM

Befagyott folyón,
lángoló naplemente
sikklik fakutyán.

BÁNAT

Nyúlánk nyár lombja
Rőt levélkőnnyet ontva
Már összeomlik.

FÁJ

Mélybe zuhant
a megtestesült bánat.
Baleset érte.

Fáj. Mintha a mély
nem a lényege volna:
tragikomikus.

BALJÓS JELEK

1.
Fehér galambbal,
kókadt olajággal,
a termiken lebegve,
még zuhanás előtt
jött a riasztó üzenet:
minden tünékeny
védd magad.
2.
Szirmok szállnak a szélben,
gerinctől fosztott
nincstelen virágok,
felfoghatatlan a létezésük,
felfoghatatlan a szárnyalásuk.

NEM KIÁLTOK

Mint rekedten horkantó
nagy madár
talán tűzok,
(vagy tűzok mint jelző)
olyan vagyok.
Vagy mintha
belső sérülésem volna.

És nem kiáltok,
hallgatom az esőt,
monoton szomorú
csöndben.

OLVASÓI LEVÉL

(Esterházy Péter halálára)

Egy mondatot akartam írni,
egy olyan mondatot,
hogy ha belenézel a géped levelezésébe,
és a szemed végigfut a betűkön,
rögtön lásd, hogy az csak egyetlen sor,
és még fel sem fogod a tartalmát, de már látod,
hogy egy olyan sor ez,
amely valószínűleg már a megszületése pillanatától
azt az érzést akarja kelteni,
hogy jólesően elhanyagolható, és nincs vele
semmi dolgod, semmi kötelezettséged,
egysoros olvasói levél, amelyre nem kell válaszolni.

Egy olyan mondatot akartam írni, hogy amikor
ennek az egyetlen sornak a betűkép formáján túl, értelmezed a szavakat,
rögtön átjárjon a szilágyidomokosi odahordott minden: a drága vigasz.

Egy olyan mondatot akartam írni, amely a halálra gyógyír volna,
s ez a mondat olyan lenne, mintha szükségtelen volna,
mintha nem is írtam volna.

És most átjár a csönd, a megénekelt, megtalált csönded,
amelyet körülvesz minden olvasói levél, és minden mondat,
és minden sor,
amit valaha is neked írtak, és mindazoknak a gondolatai,
akik valaha is olvastak,
akik valaha is hallgattak, akiknek valaha is elhozta a szellemi kielégülés
örömét – s elhozod továbbra is immár.
Az immár-t, változtatom örökkére.

Ez egy halhatatlanul jó mondat a kezdődéshez.

PÁVA SZILÁRD versei

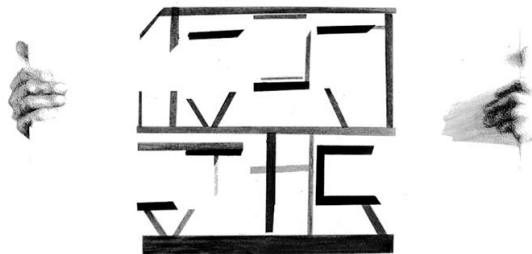
TISZTÁN

mint szövetségesek sója összeborultunk
ne szedjen szét senki sem
két tenyérrel seperjük magunkat egybe
választható-e nem hiszem így maradtunk
és legyünk
ízésítjük azt ki majd felszedi a szemeket
apró tapintásán idegen kezeknek
összeborult szövetségesek
így lesz jó te meg én
a lényeket együtt adjuk át
oldja fel a környezet
amelyben
eddig nem volt finomság
morzsáinkat ha nyelni kell
és tartós megmarad
így reméljük ne kóstonja az értelmetlen
így lesz jó te meg én ne változtassunk
az ízen s a lényegen

VISSZÁS

a gyász mélysötét tükrén át lépek
a múltunkat meglelem mely nagy gyönyörűség
fékevesztett lejtmenetet kérő jelen
visz messze el innen túrt jövőig
merre a ringás ismerős

anyám hasa rémlik két vonaglás közt
ami tart egy antihózt

IMREH SÁNDOR
GRAFIKÁJA

OPEN STUDIO
SÁNDOR IMREH
20.07.2017

IRÁNY

I.

háta fordítva bár merengve
hogy szemből mi lenne tétován
de így biztos és kizárva minden kockázat
élni bármi vár
majd fordulunk majd jobb lesz
a végén nyerve kétkedőn újra mást
de nem könnyű nem egyszerű
látni a múltba zárt jövőn torzulást

II.

közöttünk itt a megfeszített
velünk az asztalára vár mi megterítve
s nem ki csak finom kortyra és jó falatra
jár nekünk biztosan
hiszen nincs mit adnunk mi önmagunk után megmarad
talán csak pohár falán cseppjeink
talán asztalon hagyott pár falat

KESELYŰ

melyik az a rész ami kitépésre vár
ami elhalt
melyik ép a többiért
kár meghagyottan kapni kínját
míg megromlik az egészséges
így tátott csőrrel akárhová csapni
tűrt késztetést okoz várva
mennyi nem jól kiszámított
seben vérzik el begyógyulás nélkül
élni kell

HANYATLÓ HATÁS

I.

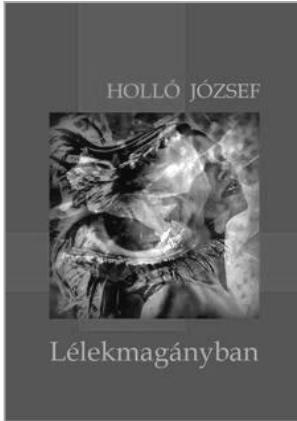
kosárnyi alma az ősz derekán ami vajpuha
őrzi a kést de a számban az íz darabos
kiköpést keserít
ami kell az az ínyemet oldja
te így
vagy az ép kerek és finom
adni ha kell harapom
de cserébe fogam rohad el
nem is érteni azt hogy
a híg nem elég

akinek csak a szétmaratás nyereség

II.

formát akarsz te faragni belőlem
gyönyörű szobornak kellenék
de nem formálhatóra repedni el
bár tűrhetem ha ütsz kemény
mi kell még hasadsz magad hogyha vállalom
nem is repesztenélek
a fájdalom nem az hogy
alaktalan a kő faragva

nem vagyok szikla
csak a víz alatta

HOLLÓ JÓZSEF: LÉLEKMAGÁNYBAN

Csillagokba, fénylő csillagokba kapaszkodik új, hatodik kötetében Holló József. Teszi ezt a mában, egy olyan korban, mikor minden „*tele rohanással*”, az „*emberiség másra figyel /, és külsőségek közt ünnepel*”. A költő számára a kapaszkodás értékörzés is, egyéb utat nem lát s nem láttat sem saját magának, sem másnak. A „*szerelem utcahosszán*” járva és a „*gondolat földnehéz eszméléseiben*” egyaránt a lét méltóságára figyelmeztet. A megidézett 56, a meg-

tartó hit, a szakralitás, a költőpéldák sora, a teljességgel vállalt kapcsolat mind-mind erőt ad, miként a versek míves szépsége is. – Ez a személyes, ugyanakkor mélyen meditatív líra transzcendens jellegével és a valóságban gyökeredző élményeivel a „lélekmagányt” oldja költőnek, olvasónak egyaránt – így ajánlja a kötet Kaiser László költő, Holló József (200 óta immár a 9.) könyvét gondozó Hungarovoxx Kiadó vezetője.

Ködöböcz Gábor irodalomtörténész (aki az általa szerkesztett *Agria* folyóiratban Holló József verseit is rendszeresen közreadja) az *Előszó*ban írja: „Holló József – címével is egzisztenciális dilemmákat érintő és őszinte párbeszédre hívó – kötetében a spirituális realizmus sajátos optikája teremti meg a magánmitológia tér- és időbeli kereteit, a lírai történésfolyamatokat a külső és belső tájakon tett lélekutazások szervezik koherens egésszé. A *Lélekmagányban* versuniverzumában elmerülve olybá tűnik, mintha a Holló-féle belső utak könyvének élettényekkel, rejtelmekkel és imaginárius világokkal teljes misztériumába kapnánk bebocsáttatást.

Mínthogy a versbeli beszélő esztétikáját alapvetően az evangéliumi szemlélet (ha úgy tetszik: az alázat misztikája) határozza meg, a kötet darabjaiban túlnyomórészt Isten és ember párbeszéde zajlik. Az egzisztencia és transzcendencia kölcsönös feltételezettségére és állandó érintkezésére épülő szövegterekben álm, emlék és képzelet empíriával való ötvözése hoz létre olyan élményszerűen egyedi világképet, amely komplex érzékenységformákat mozgósítva a kozmikus pillantás többletével avat be a létezés titkaiba.”

(HOLLÓ JÓZSEF: LÉLEKMAGÁNYBAN. HUNGAROVOXX KIADÓ, BUDAPEST, 2017., 242 OLD.)

HOLLÓ JÓZSEF versei:

ÖSSZEÉRT LENT ÉS FENT

Csüngő vállú alkony léptén
foszlik bolyhosan az árny
kifulladt harangszó szivárog
a tájak elvesző távolán.

Egybefolyt formák omladékán
már szenesedik a sötét
s elpilledt csendek babusgatják
az összeért lent és fent között.

BŰNBÁNAT

Csendes kis templomok
térd koptatta fája
tanú a magyarság
imádkozására.

Hogy bűnt bán és könyörög
az egek Urához
– ne legyen már közünk
több Kálváriához.

ESZMÉLŐ BŰNTUDATTAL

Rohadt avarban jár a szél,
érezem az erjedés szagát:
amelyen október szerte lengi
a múlásai akaratát.

Oly elkárhozott szenvedélyen
ágyaz földre az ősz magának.
S önnön mocskain iszonyodva
feszül a meggyötört nagyvilágnak.

Pengeélű szél hasgatja
a tájak kifosztott reményeit
s ahogy eszmélni kezd a büntudat,
a kétely közt úgy gyengül a hit.

FURCSA VÍZIÓ

A szerelem egéről a szív,
mint kódarab a szakadék felett
vágyakozva les a mélybe
és csábítja magán a szédület:
belehullni a semmibe.
Hogy a szabadesés mámorába'
sikoltva álmodjon a hús
– amíg a földet érés csendbe zárja.
Hisz a szerelem képzeteinél:
se pogányabb nincs, se istenibb!
Mert az ég-föld közt csapongó érzéseknek
így hordod magasát, mélyeit.

KODÁLY

Zongorabillentyűk áhítják még
ujjai súlyát; bódulatban.
Kiehült csendölek pengenek szét
dallamát: zsongón, lankadatlan
idézve tízujjas mámorát
... s hallom zenéje tisztulva kél,
ahogy tájakra lebbenti fehér haját
a dúdolván járó tavaszi szél.

TEMPLOMAJTÓBAN

Állok a küszöbön:
se kint se bent
még elér a zsongó világ
belépek, elmélyül a csend
béke ring a félhomályba'
s középben – mintha Isten állna.

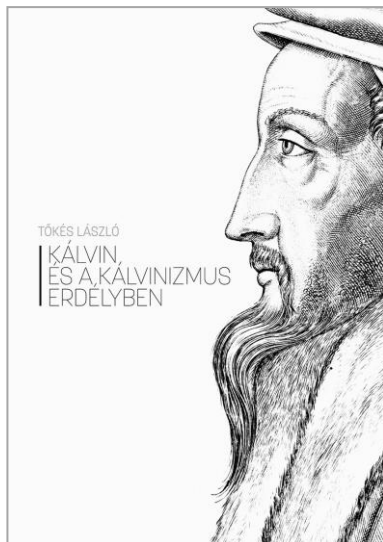
TÓKÉS LÁSZLÓ:
KÁLVIN ÉS A KÁLVINIZMUS ERDÉLYBEN
Nagyvárad, 2017.

Legelőbb retorikai szempontok szerint akartam olvasni Tőkés László „velősen szakszerű” egyháztörténeti dolgozatát, közben azonban néhány más észrevételt is megfogalmaztam. A történelmi „kis kátéről” írja előszavában Bereczki András lelképásztor: „500 esztendő történéseit rendkívüli tömörséggel és megbízható történelmi hűséggel foglalja össze” (mindezt először 1985-ben, egy német egyházi lapban, majd a Teológiai Szemlében).

Kálvin és a kálvinizmus erdélyi jelenléte, meggyökeresedése még inkább dúsította Magyarország szellemi és műveltségi „aranytartalékát”, tudniillik, Erdély (Partium és Székelyföld) irodalmi örökségünk és folytonosságunk megkerülhetetlen bástyája volt.

Az eddig kétkötetes, 100 portrét közreadó – hamarosan háromkötetesre bővülő – *Protestáns hősök* című irodalmi és művelődéstörténeti enciklopédiában számos olyan jeles személyiség nevére bukkanhatunk, akik protestánsként Erdélyben fejtették ki munkásságukat.

Csak néhány nevet idézek föl a még jelentősen bővíthető sorból. Bocskai Istvánt (aki először volt „a magyarok Mózes”), Bethlen Gábort, a tollforgató politikust, Bethlen Miklóst és a lexikoníró Bod Péter lelkészt vagy „árva” Bethlen Katát. Mikó Imrét („Erdély Széhenyijét”), Arany Jánost, Ady Endrét, Kós Károlyt („az erdélyi kultúra égtartó emberét”), az „iskolaalapító” Makkai Sándor püspököt az első kötetből. Bolyai Jánost („aki semmiből egy új, más világot teremtett”), Orbán Balázst („a legnagyobb székelyt”), mindenki „Elek apóját”, Benedek Eleket, a legsokoldalúbb erdélyi politikust, Bánffy Miklóst, a harcos Szabó Dezsőt, Áprily Lajost és Reményik Sándort („az álarcos erdélyi bárdot”), Wass Albertet, Sütő Andrást („szavaink Nagyfejedelmét”) a második kötetből. (A jeles lajstrom felidézése azért is indokolt, mert belőle nagyon sok név megjelenik Tőkés László traktátusában is.)

Az imént említett enciklopédiában az evangélikusok és a reformátusok egyaránt jelen vannak, sőt, az unitáriusság is képviselteti magát. Tőkés László nemcsak azt állapítja meg, hogy Erdély és a tiszántúli-partiumi részek reformációja szorosan összefügg, de a lutheri, kálvini és Dávid Ferenc-i protestantizmust is szerves összefüggésében vizsgálja.

Röviden, egy-két mondatban (olykor csak mellérendelt megjegyzésében) lényegre törően jellemez. Állításait akár bővebben is ki lehetne fejteni, de Tőkés László kijelentései mintegy „ex katedra” érvényesek, szinte megfellebbezhetetlen állítások. Olyan észrevételek – az adott történelmi helyzetből, társadalmi és politikai, egyházi és művelődési kontextusból leszűrt tényszerű tanulságok és üzenetek –, melyek éppen tömörségükkel, szentenciájukkal, az állítások hitelességének erejével hatnak.

A tömörség és lényegre törő fogalmazás mellett szövege adatokban gazdag, informatív, egyszerre élményszerű és szakszerű – a számos adat ellenére egyéni hangnemben született a dolgozat. Tehát a szó nemes értelmében vett tudományos publicisztikának is tekinthető ez a kis könyv. Az írott retorikai remekmű az élőbeszéd erejével hat, és a reformkori retorikai hagyományokat ugyanúgy követi, mint az értekező röpirat-irodalom tradícióját.

Az etikai alapokból tárguló szellemi perspektíva mellett a történelmi és művelődéstörténeti, az ideológiai és teológiai, egyháztörténeti és filozófiai, illetve filozofikus társadalomtörténeti kontextus adja meg azt a finom keretet, amelybe mondanivalóját, üzenetét helyezi a szerző.

Tőkés László történelemszemlélete úgy leíró, hogy a háttérben a jelen referenciája is érzékelhető. A jelenből tekint vissza a múltba, azzal a szándékkal, hogy a múltból a jelennek szóló üzeneteket is kihántsa. A tudományos

munkát emberközelivé teszi, a kutatási eredményeket beépíti a hétköznapi és hitéleti üzenetek közé.

A KÖNYVBEMUTATÓ
KÖZÖNSÉGE

Természetesen kitér a hazai és a nemzetközi kisugárzó erőre, a liturgiai értelmezésre (az istentisztelet átformálódására, az énekelte Ige, a zsoltárok és a bibliafordítások szerepére, a misszióra, az egyházi irodalom érdemeire) is. Lényeges megállapítás, hogy „egyházunk nem a nyílt harcok, hanem a hazug békesség és látszólagos alkotmányos élet idejében szenved a legnagyobb veszteségeket”.

Ám ahogy Trianon után elérkezünk a kisebbségi létbe, majd a Románia felszabadulása utáni időszakba, úgy tűnik, mintha a korábbi történelmi korszakok értékeléséhez képest megfogyatkozna kissé a mondanivaló. Ennek is van azonban oka.

„A közelmúltról és a jelenről nehéz írni” – fogalmaz Tőkés László az utolsó előtti fejezet végén. A jelen számbavételéhez ugyanis még nincsen meg a kellő távolság és perspektíva. A „semper reformanda” elve azonban előbb-utóbb talán ezt a hiányt is pótolni fogja. – Noha nem vagyok meggyőződve arról, hogy ma, három évtizeddel az első megjelenés után, büntetlenül el lehetne készíteni ezt a kiegészítést.

A könyv nagyváradi bemutatóján Tőkés László elsősorban a szerzői intenciókra rávilágítva mondta, hogy traktátusa (újra)közlésével a félezer éves reformációnak kívánt adózni, majd egyéb teológiai vonatkozású munkáiról, írásairól, terveiről is szólt. Sajnos, a politikai és közéleti szerepvállalásai okán kénytelen-kelletlen háttérbe szorult a studírozás iránti igénye, noha ez mindvégig munkált benne az évek során – vallotta be a püspök. Tudományos érdeklődésének homlokterében különösképpen a reformátoroknak a mindenkori hatalomhoz való viszonyulása (egyén–közösség–főség viszonyrendszere) áll.

Végül a reformáció egyik nagy jótéteményét domborította ki, mégpedig annak nemzetformáló, a nemzeti öntudatosodást és megmaradást, valamint a magyar nyelv és kultúra fejlődését elősegítő szerepét.

(FOTÓK:
TÖKÉS LÁSZLÓ SAJTÓIRODÁJA)

SZÍKI KÁROLY kritikája:

ISTEN IGENT MOND RÁNK

(Gondolatok egy 500. évfordulós könyv kapcsán)

*Nehéz lenne még egy teológust találni,
aki Brunnernél közelebb lett volna Barthhoz,
vagy aki Barthnál közelebb állt volna Brunnerhez*
(JOHN W. HART)

A reformáció jubileumi évében ajándékkötet, egyben adósságtörlesztő tanulmánykötet jelent meg *Isten igent mond ránk* címmel; alcíme: *Barth és Brunner megbékélő találkozása*. (A kötetet a Floridában élő református lelkész, Lukácsiné Kádár Éva szerkesztette remekbe, gyűjtötte, írta és íratta hozzá a tanulmányokat.)

Magyarországon eddig nem ismert számos Karl Barth – vagy ahogyan teológusi körökben emlegetik: Barth Károly – és Emil Brunner (Brunner Emil) írással, levéllel, kutatási eredménnyel találkozhat e kiadvány jóvoltából az olvasó. Előre kell bocsátani, hogy rendkívül izgalmas szellemi kalandra vállalkozik az, aki kívülállóként akarja megismerni az emblemikus páros munkásságát, megújító szándékát és nem utolsósorban hallatlan erejű vitáikat, vita-technikájukat.

De színházrendező legyen a lealkonyulás szigetén, ha nem veszi észre, mennyi lehetőséget kínál az ismert Németh László-i színszíporkázás után ez a kötet. A drámai kettősséget számos kutató fedezte fel, így John W. Hart is, aki ezt a címet adta kötetének: *Karl Barth kontra Emil Brunner: Egy teológiai szövetség formálódása és szétválása 1919–1936*.

A főszereplők mindketten olyan személyiségek, akik megkerülhetetlenek a 20. századi protestáns teológiatörténetben. Karl Barth (1886–1968) és Emil Brunner

(1889–1966) emblemikus duettben, a dialektika-teológia meghatározó párosaként, a dialektikus teológia számottevő alakjaiként indultak. (Fekete Károly püspök, 9. old.) A kötet legfőképpen arra fókuszál, hogy a vitathatatlan szellemi-lelki rokon páros miért tért le a közösen kezdett útról, mi volt az a megkérdőjelezhetetlennek ítélt pont, ahol nem értettek egyet és ezért útjaik külön váltak, s mi volt az a szellemi érett-alma, amibe már újra közösen haraptak bele 25 évi szakítás után? Ez a megbékélés 1960. november 19-én következett be.

Etalon tehát ez a példaértékű megbocsátás, amint a kettős vitapoézis is az, megannyi nagy drámai mű után, mit csak azok fordítanak maguk fénylátásába, akik ismerik a drámairodalomban is rögzített nagy jeleneteket. E kötet tökéletesen illik a Sütő fantázia-drámamaxima világába.

[...]

Kedvelt műfaj, de nagyon szeretett olvasmány is egyben az együtt futó életpályák megörökítése, melyben saját jeles drámáink egyeseknek unostig, másoknak hiány-hidegséggel tűnnek elő a színházművészet lakmusz papírjain. A cél: nagy barátságok és összecsapások felmutatása (ebben Sütő élharcos volt), és nagy szerelmek, barátságok véres véglete. Benne csúcsra járatott vetélkedések, afféle *te vagy jobb Cálvin vagy én vagyok jobb Servét*-filozófia fitogtatás. Mert ki tudja, hogy volt ez valóban, hisz az írói fikció szerint működik a színpad kibérelt 50 négyzetméterén minden.

De itt, ebben a kötetben nincs rendezői smink. A dialektikus-teológia legendás két alakja Barth és Brunner élesebb és elmésebb volt, mint hogy ezek a gyenge megélhetési eszmék csak megérinthették volna őket.

Mi a közös az akkori és a jelen időben? Minden bizonnyal az, hogy akkor is, ma is radikalizálódott a jelen. A politikai légkör tehát nem közömbös, mert nem inkubátor bátor szószólói voltak, hanem a jelen hatásaiban vergődtek – ebben vagyunk közös hullámhosszon, amit jó lenne feledni, függetlenedni tőle, de a vastag maszlag lefejtése után is tudomásul kell venni, sokak arcára guanósodott a kor álarca. A légkörtől tehát – ne legyünk farizeusok –, nem tudjuk függetleníteni magunkat, és ennek hatása kinek-kinek arcára ég. Így különbözik a két kortárs is, Brunner és Barth, pedig egy időben, egy országban szippantották be a jó német levegőt.

Találkozásuk körülményeit Vad Zsigmond és Iszlai Endre összegzi a kötet 240. oldalán: Barth Safenwill lelkésszel szolgált, Thurneysen gyülekezetének szomszédságában 1916-ban. Februárban Thurneysen leutwili otthonában jött létre a találkozó. Brunnernek Barthoz írott első levele 1916. április 1-jei

keltezésű. Barthnak egyik prédikációját méltatta benne, igaz kétségeit is feltárta az abban felvetett teológiai kérdésekkel kapcsolatosan. Ez az egyszerre érvényesített nagyrabecsülés és méltatás, illetve visszafogottság és kétely az első pillanattól kezdve jellemezte a kapcsolatukat.

Intenzív levelezgetés követte a megismerkedésüket, melyről 1916–20 között még úgy tűnt, a barátság kötelékei sosem lazulnak meg. Brunnerben azonban (az amerikai látogatása után hazatérve) 1920 második felében megérett a felismerés, hogy Barth teológiai gondolatvilága túlságosan radikális.

Talentumokról szerkesztett kötetet Lukácsiné Kádár Éva, nem útkeresőről, hanem az utat megtaláló és bejáró, egy útközpontnál találkozó személyiségeket tár elénk, olyan szituációt, amely még a túlélés esélyeinek reményét hordozza magában. Vitájuk nagy hullámokat vert fel, s aligha bizonyos, hogy megbékélésükkel ezek a tornyos hullámok már elültek. A magyar református teológia érti a vitát, hiszen mindkét személyiség komoly impulzusokat adott a kíváncsiaknak. (Hogy ettől az érdeklődők mennyiben gazdagodtak vagy épp' mennyire csontosodtak meg önmaguk *már készen vagyok* szobor-képződményében, nem történt erre irányuló kimutatás.)

Ha egy mondatban kellene megfogalmazni küldetésük mágnesmezején értékelendő elkötelezettségüket, akkor talán ez a legtalálóbb jellemzés: az őserővel feltörő vágyakozásra rezonáltak, hogy *az egyház végre legyen egyház!* Van-e ennél időszerűbb és szinte már a kupolákat és gótikákat rágó, már-már zaklató követelés, látván a hívők számának mérhető csökkenését, a gombamód szaporodó iparos-egyházak terjedését, s eközben az erkölcs sosem látott mértékű elpocsolyásodását?

Christoph Blumhardt (2842, Möttingen – 1919, Göppingen) kritikájában így fogalmaz (225–26. old. – Szatmári Emília írásából): „a protestantizmus legnagyobb hibája, hogy a reformációban letért az Isten által adott útról..., tekintélyeket iktattak be, az egyház akar vezetni minden területen, világi eszközökkel harcol, miközben egyre jobban 'elkrisztustalanodik'. Mindenütt Jézus nevének kellene hangzania, minden más kereszténység mellékes.”

Ebből a kiemelésből világosan kirajzolódik, hogy Barth és Brunner nem véletlenszerűen hivatkoznak rá, a tanítómesterükre, mint ahogyan Lukácsiné Kádár Éva sem véletlenül szerkeszti be ezt a Blumhardt-i gondolatot. Kritikát fogalmaznak meg valamennyien ezzel a textussal. Szatmári Emília mindezt megerősítve így összegez: „Voltak azonban olyan teológusok, lelkészek, akiknek nem kellett világháború ahhoz a felismeréshez, hogy az emberiség és az egyház nem jó úton halad.”

Az 500. évfordulás kampány elmúlik, de ez a kötet itt marad, hála a szerkesztőnek, az íróknak és a két piederstálra emelt személyiségnek. A szerkesztő az emblemikus páros munkásságának, személyiségi jegyeinek bemutatásával teológus irányt keres, utat a túlélésre. A szerkesztő teológus asszony pontosan érzékeli, hogy hitünk szent örökségének megőrzésén, továbbadásán túl sorskérdéseinkhez is hozzá kell szólni, és azt – egy nehéz jövő képét látván – rezonáltatni kell, hiszen magyar hitünk és kultúránk túlélésének nagy kérdése előtt állunk.

Nem múzeumi kiállítás tehát a szerkesztő célja, hogy – a kerek évforduló elhívását kitöltve – csupán emléket állítson reformátor őseinknek, tanítóinknak, hanem szakmai-lelki elkötelezettségében a megújuláshoz ajánl gondolatébresztő szikrákat. Ezen szándékát a Miamiban élő lelkipásztor ki is fejezi előszavában, hivatkozva a tanításra: „újulatok meg a lelketekben és elmétekben” (Ef.4,23), s lejjebb néhány sorral: „az egyháznak szüntelenül meg kell újulnia” (Augustinus). Ehhez hozza megerősítésül a holland reformátor, Jodacus van Lodenstein kijelentését: „a reformált egyháznak szüntelenül meg kell újulnia!”

Karl Barth, evangélikus teológus 1886. május 10-én Bázelen született és itt halt meg 1968. december 10-én. Már a számmisztikusoknak is jó csemegét ad a születési és halálozási dátuma, mely különös képességű emberre mutat. 1921-ben docens lett Göttingában, 1925-ben tanár Münsterben, 1930-ban pedig Bonnban. A *Hitvalló Egyház* mozgalom elindítója volt.

1934.november 26-án nem tette le a hűségesküt a Führerre, ezért a nácik eltiltották a tanítástól – Svájcba menekült, majd Bázelen tanított 1962-ig. Szembefordult a 19. századi liberális protestáns teológiával, s Kierkegaard-hoz csatlakozott, de őt is túlhaladva Isten Szavának abszolút tekintélyét vallotta, s hirdette: „Isten Jézus Krisztusban nyilatkoztatta ki magát véglegesen, tehát a teológia feladata Isten Szavának értelmezése a hitben, aminek középontja Jézus Krisztus, vagyis a krisztológia” áll.

Egzisztencialista és „dialektikus” értelmezése nagy befolyással volt a protestáns egyházakra. Így indult a *barthizmus*. Nemcsak a nácizmust ellenezte, hanem a nemzeti német teológiát is. Az Evangéliumban fölfedezte, hogy az ember viszonya Istenhez nem más, mint Isten viszonya az emberhez: „Az üdvösség biztonsága elveszne és Isten dicsősége elhomályosulna, ha az ember akár egy pillanatig is függetlenül állna Isten előtt.” Isten abszolút transzcendenciáját és Szavának feltétlen tiszteletét hirdette.

Hatalmas életművét protestáns és katolikus teológusok egyaránt bírálták. Brunner szerint „túlságosan rendszerező, filozófiai spekulációkra hajló dogmatikája nem veszi figyelembe kellőképpen a bibliai üzenetet”. Amikor Isten Szavának korlátlan szuverenitását hangsúlyozza, szinte Isten nézőpontjába helyezkedik, s így beszél művéről, az emberről, a világról. A teológiának viszont az ember – a hívő ember – beszédének kell lennie, aki fölismeri Isten jelenlétét és üdvözítő működését a kinyilatkoztatásban.

1935 márciusában nagy sikerű előadásaival járta Magyarország és Erdély városait. Több prédikációs kötetet adott ki. Összes műveinek számát 70 kötetre tervezik. Magyarul már az 1930-as években olvashatóak voltak művei, így „lelkipásztor-nemzedékek nőttek fel írásain és tanításain”.

Emil Brunner protestáns teológus, a svájci Winterthurban született 1889. december 23-án, Zürichben halt meg 1966. április 6-án. Zürichben és New Yorkban tanult teológiát. 1912-ben a svájci nemzeti (zwingliánus) egyház pásztora lett. *Barth* hatására túljutott a liberális teológián. A dialektikus teológia egyik alapítója lett. 1924-től Zürichben a gyakorlati és szisztematikus teológia tanára. Szép lassan, de igen hosszú időre eltávolodott Barthtól. „Mindenek előtt az Evangélium hirdetője voltam és vagyok” – mondta élete végén.

Számára a keresztyénség életerő, nem pedig világnézet volt. A kor időszerű problémái felé fordult, küzdött a társadalmi igazságosságért, elítélte a kapitalizmust. Hangoztatta, hogy az igazi szocializmus és az Evangélium elválaszthatatlanok, „Isten országát itt kell megvalósítani” – hirdette – („bár földi Paradicsomot nem lehet teremteni), a hit nem ragad el bennünket a ’túlvilágba’, itt kell megváltoztatni az életet. A keresztyénség feladata az, hogy az irgalmas szamaritánus példabeszédét megvalósítsa”).

Sokat prédikált, újságcikkeket írt, hogy az evangéliumi eszméket hirdesse. Teológiájában – a mai kor egzisztenciális kérdéseinek megfelelően – a krisztusi üzenetet értelmezte, hogy megnyerje Krisztusnak a modern embert. Bírálta Barthot doktrínái, teológiai rendszere miatt. Sokat foglalkozott a megismerés problémáival és a társadalmi etika kérdéseivel. Korábban *Kant* befolyása alá került.

Barthnak – egy évvel korábbi – magyarországi előadásai után ő is ellátogatott hazánkba és Erdélybe is. A gyülekezetgondozásból kiindulva a missziói egyház képét erősítette előadásaival.

De miért Barth és miért Brunner? Ezt a kérdést nem csak a kötet olvasni vágyói teszik fel, de azok is, akik az egyház igazi, eredeti feladatának helyreállításában keresnek eligazodási pontokat. A főszerkesztő, számítván erre e kérdésre – bár a könyv első 224 oldalában már részleges választ kap az olvasó –, megerősítő magyarázatot ad a kötet 225–277. oldalán. Lukácsiné Kádár Éva az előszavában fontosnak tartotta kiemelni, hogy „Brunner könyvei közül alig néhány jelent meg magyar nyelven, s azok is csak a 2. világháború előtt”. Nemcsak ésszerűnek, de időszerűnek is érezte, hogy – a reformáció félévezredes évfordulóján – a 20. század két dialektika-teológia óriása eltérő felfogásának teológiai háttere tisztázódjék. Eljött az ideje, hogy végre új nézőpontból nyerjen megvilágosulást a teológiai hagyaték? Jó lenne hinni, hogy ez nagy közösségi érdek, nem csupán remény és szofisztika!

Éljük és frissítsük hitünket tehát az új írások és elemzések segítségével, mert a szerkesztő lelkész asszony nemcsak leporolni akarta a nagy hagyomány elementáris szereplőiről a port, de érdemeikhez méltán friss levegő-áramlatba is helyezni Barth-ot és Brunner-t. Ez a szándék teljesült a tudományos elemzések friss áradatának beemelésével, példának okáért: *dr. Ira John Hesselink* nyugalmazott professzor emlékirata és sok-sok cikk által, s nagy értékű egyházak lelképásztorai, esperesei, a Lelkészegyesületek elnökei, lektorai segítségével talán nem hitt, de a hit által elemelkedett és beteljesült megvalósulásról beszélhetünk.

A két hatalmas életmű kötetbe rendezése csak szándék és töredék, csak cserép-rakogatás ahhoz képest, amit e két lángelme megírt. Számos kérdés, ébredő igény járta körbe a szerkesztőt és az írókat is, hogy a szövegvarázslat középpontjába milyen kategorizációs bázisra és műveletekre kell támaszkodniuk.

Izgalmas kutatás mindvégig, míg az elemző olvasó ellágyul e kötet olvasásában, hogy milyen szempontok szerint választott Lukácsi Éva, és milyen szempontok szerint kérte fel *Kádár Péter* református vallástanárt, *Gaal Botond* professzort, *Békési Sándor* egyetemi docenst, *Petró Sándor* lelképásztort, *Füsti-Molnár Szilveszter* főiskolai docenst, hogy a megismerés–észlelés–emlékezés–kutatás fogalmi reprezentáció szintjére emelt munkáikat megírják és az évforduló legnívósabb szövegemulzióit lefektessék?

A szerkesztő érzékletesen érinti a jelenségek sémába rendeződésének, tárolásának, összekapcsolódásának dilemmáit, de mégis szem előtt tartva: ezek összekapcsolódása már enciklopédiás tudásba rendeződött, nem lehet nem venni tudomást róluk!

Eberhardt Busch rendezte sajtó alá Barth és Brunner levelezését. A kötet, mely a két erős karakter dokumentuma, 2000-ben jelent meg, és azóta többször kiadták. A gyűjtemény szerint 1916–1966 között több mint 170 levelezőlapot és levelet váltottak egymással. A dokumentumnak felérő írások tükrözik az akkori politikai és teológiai viszonyokat, a németek egyházi küzdelmeit és a svájciak hitvallását egyaránt.

E kötet rámutat a kor nagy rákfenéje, a náci ideológia és a Német keresztyének viszonyrendszerére. Barth meglehetősen elnagyolt elemzéssel Brunner az ideológia támogatójának látta, holott „Brunner a nemzetiszocialistáknak nem volt 'elég jó', sőt nemkívánatos személy lett a Harmadik Birodalomban”. (Kádár Péter, 170. old.) Barth később belátta ezt a tévedését. Csodaszamba veendő, hogy ilyen súlyos megítélés után kiengesztelődött vele Brunner, és megannyi csatározgatás után újra a párbeszéd vette át helyét kettejük életében.

Barthról teljes nyugalommal kimondható, hogy ő az éles szemű és értelmű, ugyanakkor könyörtelen bíráló szerepét vállalta fel. Szinte minden valamire való mű szerzőjét és munkáját ízekre szedte szét. Így került az 1920-as évek elején „célpontba” Friedrich Gogarten, Paul Althaus, Schleiermacher, Gogarten, Bultmann, majd következett Brunner is, miután megjelentette *A törvény és a teremtés* című munkáját. Hogy mi mozgatta Barthot, hogy éberséggel őrködjön, és azonnal lecsapjon a friss dolgozatokra? Elsősorban abbéli félelme, hogy „a természeti teológia felébresztése a skolasztika irányába” megvalósul, vagy ami ennél is rosszabb: „egy újkori protestáns a zsákutcába vinné a keresztyénséget”. (Lukácsi Éva)

Lukácsi Éva a két lángelme munkásságának azon sarkalatos pontjait járja körbe, amelyekben vitába szálltak egymással, de a két álláspont bemutatását követően nem áll ki egyik oltalmazójaként sem. Erről Kádár Péter így szól: „nem kell állást foglalni abban a kérdésben, hogy hol az igazság”. A markáns szemlélet ugyanis ugyanannak az igazságnak a két oldalára tekint... „Kettejük vitáját felfoghatjuk úgy is, mint egy sajátosan értelmezett 'veritas duplex' [kettős igazság], amelyben a reformációnak a bibliai alapokon összehangzó kinyilatkoztatástani, antropológiai, üdvtani hagyatéka a maga sokszínűségben bontakozik ki előttünk. (172.old.)

Lukácsi Éva Barth és Brunner szakításának háttértényezőit három pontba szedve adja közzé a 200. oldalon, érzékletesen bemutatva a teológiai nézeteltéréseket és társadalmi-politikai befolyásoló tényezőket. Mindezekon felül látnunk kell, hogy nemcsak vitából állt a két teológus élete, hiszen mindketten

elsősorban prédikátorok voltak! A könyv éppen ezért érzékletesen foglalkozik az ígértető Barthtal és Brunnerrel is. Kádár Ferenc ebben a részben arra fókuszál, hogy mi valósult meg az elvekből, a katedrán elmondott tanításból?

A szószéki szolgálat mindkét személy esetében a legmagasabb szintű volt, amit az is aláhúz, hogy a prédikációikat nagyszámú hívő sereglet előtt tartották, az igeélmény távrolól is vonzotta híveiket. Kádár kitér arra a Barth-i specialításra is, hogy ígértető szolgálatainak egyik fontos terepe a börtön volt (Bázelben). Erről kötet is jelent meg „*A foglyoknak szabadulást...*” címmel. Brunner esetében azt emeli ki az író-elemző, hogy a svájci mester „a kijelentés terén inkább a hídverés, az összekötés embere volt”. Prédikációinak ereje abban rejlett, hogy nem csak sokak aggódó gondolatait, de ki tudta mondani a kor nehéz kérdéseit is és az ezekre adható hitvallásos feleleteket.

Az elemzők szerint Brunnernek nem volt könnyű Barth korszakában dolgozni. „Bizonyos mértékig tartott is tőle, de ennek ellenére töretlen lendülettel és jó lelkiismerettel végezte teológiai munkáját.” (Gaál Botond: *McGrath: Emil Brunner újraértékelése*). Számos elemzés ellenére is sok még a találgatás, hogy Barth munkássága mennyire teljesedett volna ki Brunner „szellemi” barátsága nélkül, de egybehangzóan sok a véleményegyezség abban, hogy a legmélyebb tudást hozták ki Barthból a brunneri gondolatok. Ezeknek nyomai a levelezéseikben is fellelhetők. Tény, hogy amikor Brunner kiadta a *Természet és kegyelem* című munkáját, Barth ekkor adott, mára elhíresült válasza ez volt: *NEM!*

Ezután évekig tartó hallgatás borult a barátságra. Brunner a „csöndben” írta meg válaszát Barthnak, a *Lázadó ember* c. művével, ahol is részletesen kifejti, hogyan értelmezi ő az embert teremtett mivoltában, hogyan az emberi képességet, az ész szerepét a természet és Isten megismerésében. Következtetése elgondolkodtató, de helyeselhető is: „az emberi ész nem képes sem a természetet, sem Istent megismerni a maga tökéletességében”.

[...]

Van-e válasz a kihívásokra? 1929–33 között máig ható érvényességgel él: „félő, hogy az egyháztól való elidegenedés még nagyobb mértéket ölt”. Ezért fogalmazódott meg az akkori időszerű kérdés (máig húsba vágóan!): *az egyháznak merre és hogyan van jövője?* Úgy tűnik, a (Gaál Botond szerint) „intellektuálisan felfegyverzett” műveltebb európai rétegeknek sikerült alul-teljesíteniük az akkori krízis-kihívást! Gondoljunk csak a bezárt templomok ezreire, a nem keresztyének hódításaira. Ezek a gyengeség és megoldatlanság következményei mind! Ezek a jelek izgatták Barthot és Brunnert, s a megoldás

miatt szálltak ringbe mindketten. Hiszen az egyházaknak észre kellene venniük a társadalomban, a kultúrában, a tudományban végbemenő változásokat s „beszédbe kellene elegyedniük” valamennyi terület képviselőivel. (*McGrath*) Hol van ma – kevés kivétellel – ez a nyitottság? Brunner összegzése ezen a problémás ponton így szól: „ebben a helyzetben van szükség arra, hogy az ember a hitével megtalálja az utat Istenhez, hiszen az emberben, mint teremtményben van egy ún. kapcsolódási pont, mely az Istenhez való utat egyengeti”.

Színházi mű az egész szerkesztés. Érdeemes, értékes időtöltés lenne bármi színházi specialista számára elgondolkodni és minden despotával és féltékenységűvel szemben kiállni, s a legnemesebb gondolatszikkírást felmutatni *Kádár Péter: Randevú Istennel – Az igazság, mint találkozás* fejezetének dramatizálásával. (*Barth és Brunner fiktív beszélgetése*, 52–62. old.)

A két zseniális prédikátor személyét, munkásságának lényegét és két ember emberi módon lezajló barátságát hosszas eltérés után a megennyhülés zárta. Brunner 1955-ben a hosszú tengeri úton stroke-ot kapott. Szeptemberben hozták haza Zürichbe. Újabb agyvérzés következett, mely végleg az ágyhoz kötötte. 1966-ban egészsége végleg megroppant. Barth levelet írt a súlyos beteg Brunnernek, melyet a zürichi lelkész olvasott fel neki. A beteg óriás megszorította a lelkész kezét: ő így válaszolt. Kómába esett, és már soha többé nem jött vissza. Egy nap múlva, 1966. április 6-án halt meg. A két barát életének utolsó éveiből a szerkesztő finom arányossággal hat levelet szerkesztett a kötetbe. Őszinte gesztus, mely az olvasókat beviszi a nagy veszteség érzésébe.

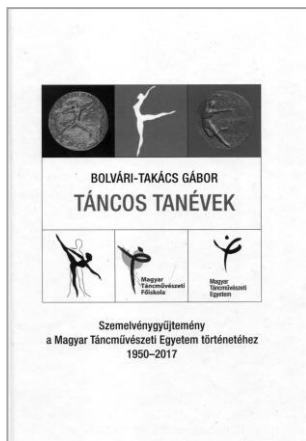
Széleskörű összefogásról ad hírt a szerkesztő, amely példázatos lehet más alkotók számára is, hogy az elkötelezettség megvalósulásához erőterek összekapcsolódása szükséges. Lukácsi Éva nem feledkezik meg egyetlen segítőjéről sem, ha köszönő szavakat kell mondani, így például *Berki Valériáról*, aki az angol szöveget pontosította. Nagyszerű érzés egy ilyen közös kohót látni, amelyben csak egy rendes szikra kell, és máris lobog a mű. Így született meg az *Isten Igent mond ránk* c. tanulmánykötet. Köszönet mindazért, hogy e kötet kiváló szerkesztője és alkotói, írói és ajánlói (Fekete Károly püspök, Nitsch Gábor lelképásztor, Vass Zoltán torontói lelképásztor) írásaikkal bizalmat szavaztak e korszakos könyvnek!

(*Kálvin Kiadó, Budapest, 2017.*)

BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR: TÁNCOS TANÉVEK

Szemelvénygyűjtemény a Magyar Táncművészeti Egyetem történetéhez 1950–2017
MTE, Bp., 2017., 530 old.

Bolvári-Takács Gábor egyetemi tanár, jogász, Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszttel kitüntetett (2011) művelődéstörténész és – az általa újjáélesztett *Táncművészet* c. folyóirat híradása szerint – a Magyar Táncművészeti Egyetem rektorjelöltje már eddig is gondozta a táncszakma és tánctudomány számos kiadványát, maga is több ilyen kötetet jegyez, de a múlt év végén vaskos könyvben dolgozta fel a táncművészképzés intézménytörténetét. Bevezető tanulmánya az intézményi jogállás és képzési szerkezet alakulását – az egyediség, minőség, elitképzés és világszínvonal – tükrében vizsgálja, majd betekintést kínál a működés jogforrásaiba; intézményvezetői beszámolókat, interjúkat, valamint sajtószemelvényeket közöl; s egybegyűjtötte a vizsgálódások kritikáit is: 1954-től 2017-ig.

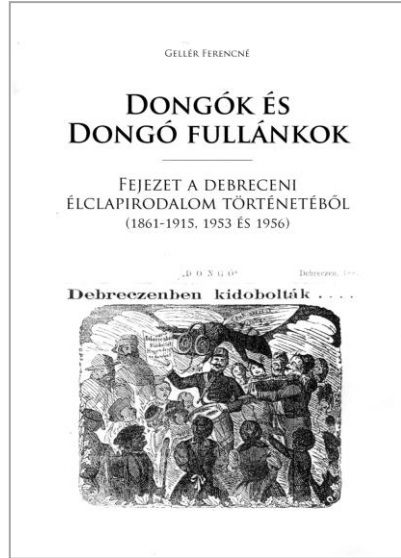
TÁNCMŰVÉSZET – 2017/TÉLI SZÁM

A tartalomból: Négyszemközt a 85 éves Hans van Manennel és a 74 éves Nakajima Natsu butoh táncossal. A kritikarovatban: *A skarlát betű* (Győri Balett); *Casablanca* (Miskolci Balett); *LOL* (Nemzeti Balett); *Nyizsinszkij* (Kanadai Nemzeti Balett); *Dance Theatre of Harlem*; *Kodály-Ligeti Est* (Bozsik Yvette Társulat); *A makrancos hölgy* (Pécsi Balett); *HIR-O* (Frenák Pál Társulat); *Kortárs Néptánc 2017* (Fesztivál Színház); valamint a Szegedi Kortárs Balett 30 éves gálaestjéről.

GELLÉR FERENCNÉ:
DONGÓK ÉS DONGÓ FULLÁNKOK

*Fejezet a debreceni
élclapirodalom történetéből
(1861–1915, 1953 és 1956)*

Debrecen, 2017.

Gellér Ferencné nyugalmazott megyei könyvtárigazgató több mint tíz évvel ezelőtt kezdett intenzívebben a sajtó-történettel foglalkozni, noha a debreceni hírlapirodalom múltja már 1972 óta búvkörébe ejtette. Előbb a Székely Imre-féle *Dongó*, s később a további *Dongó*-élclapok kerültek érdeklődése

középpontjába. Bakó Endrének több mint két évvel ezelőtt nyilatkozta, hogy a *Dongó*-beli történetek körül sok téves adat látott napvilágot. A 2008-as *Magyar karikaturisták adat- és szignótár 1848–2007 c.* lexikon pl. a *Dongó* élettartamát 1900–1905-ra teszi, holott 1915 áprilisáig élt a kiadvány – sőt, ez volt a leghosszabb ideig fennálló *Dongó* élclap. Az első szám érdekessége az Ady közreműködésével készült vezérvers, amelynek izgalmas történetét Kardos László a *Debreczeni Független Újságban*, 1932-ben közzétette.

„A *Dongó*t a Függetlenségi és 48-as Párt szellemében szerkesztették, bár Székely Imre szeretett volna kibújni e kötődés alól. 1905-ben össze is különbözött a párttal. Attól kezdve az egykori elvbarátok ádáz ellenségek lettek. Epébe mártotta a tollát, és páratlan szívóssággal a szatíra és gúny fegyverével fordult ellenük. De a függetlenségi posztot nem hagyta el, hiszen Debrecen masszív ellenzéki, baloldali város volt. A cívisek, iparosok a nemzeti sérelmek alapján szemben álltak a kiegyezés utáni politikai gyakorlattal. A Bugyi Sándor figura különös színfoltja volt az élclap-irodalomnak, és mélyen beépült a debreceniek köztudatába. Az alak irodalmi megjelenésének is próbáltam utánanézni. Íróink közül megemlíthetem Szabó Magdát, aki egy fotót talált az édesapjáról Bugyi Sándor maszkjában, egy műkedvelő előadáson alakította a talpigást. Szabó Lőrinc is ifjúkori kedves olvasmányai közé sorolta a Bugyi Sándor-történeteket, noha ez nem mondható a legértékesebb iroda-

lomnak. A *Dongó* 1915-ben befejezte pályafutását, a Bugyi-történetek azonban folytatódtak a *Bugyi Újságban*. Erre Balassa Sándor szövetkezett Simon István tanítóval. A *Bugyi Újságot* kiküldték még a frontra is. Balassa 1922-től Amerikába is elküldte a Bugyi-történeteket, sőt Bugyi-naptárakat is kiadott minden évben, egészen 1930-ig” – olvasható az interjúbán.

A *Dongók és Dongó fullánkok* című, 25 illusztrációt is tartalmazó, 2017-ben megjelent könyv a Debrecen múltjának színes társadalmi, és politikai életét bemutató *Dongó* élclapok történetét tartalmazza. *Dongóink* történelmi íve az abszolutizmustól az első világháborúig négy, majd az 1950-es években két új *Dongó* történetéig terjed (de megjelent két *Dongó-naptár*, egy *Dongó* álnéven írt verseskötet és egy városismertető is).

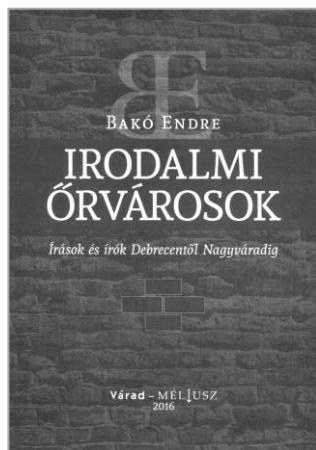
A *debreceni Dongók* az aktuális hírekre, eseményekre történő rögtönzött reagálástól a véleményalkotásig, a derűs, megbocsátó humortól, az események ironikus, gúnyos leleplezéséig bejárta a komikus irodalom műfajainak széles skáláját. Hol szórakoztatóan, hol kíméletlen személyeskedéssel és túlzásokkal mutattak rá az ország és Debrecen város mintegy száz évének társadalmi és politikai ellentmondásaira, visszásságaira.

A *Dongó* név debreceni népszerűségét jelzi tehát, hogy nevét nemcsak az élclapok viselték, hanem naptárak, írók, szerkesztők, vers, és színtársulat – újra és újra felidézve az ősi daltöredék strófáját, amelyben kifejezést nyert a debreceni makacs ellenzékiség: „*Debrecenben kidobolták, hogy a Dongót ne dalolják, csak azért is Dongó!*”

BAKÓ ENDRE: IRODALMI ŐRVÁROSOK *Írások és írók Debrecentől Nagyváradig*

Várad – Méliusz; Nagyvárad, 2016.

Két nagy fejezetbe – „*Debrecen, ó-kikötő*” és „*Bihar vezérföldjén*” címmel – sorolta Bakó Endre a mintegy 400 oldalas tanulmánykötet 23 írását. Nemcsak a Debrecen és Nagyvárad közötti irodalmi kapcsolatokat vagy a bihari irodalom karakterét vizsgálta a szerző, hanem önálló portrékat, pályaképeket is adott, illetve epizódokat idézett föl kevésbé ismert irodalmi barangolásokból.

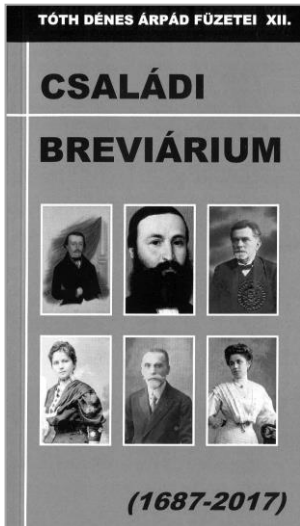

A tanulmányokban megjelenik Bessenyei György, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Ady Endre, Gulyás Pál, Oláh Gábor, Szabó Pál, Tóth Endre és Bényei József alakja, értelmezi Bakó a szerepüket, küldetésüket.

TÓTH DÉNES ÁRPÁD FÜZETEI XI., XII. KÖTET

Idővonalak. A *Leltárkönyv* (2014) és a *Post scriptum* (2015) pótkötete: 22 szócikkben 75 írás olvasható; „az alkalmosság, időszerűség követelményéhez híven, többnyire az újságírás eszközeivel interpretálják a szerző ajándék éveit”; a „blogok nyelvén”, tudósításokban és művészeti írásokban megfogalmazott memoárként. Az Aranytollas újságíró, színikritikus és rendező, tanár mintegy 200 oldalas kötetében hét, 1976–2010 között megjelent, de az eddigi „füzetekbe” föl nem vett írást, több mint húsz vendégszöveget, idézetet s nagyjából 100 netes szóváltást is tartalmaz. A kötetben előforduló nevek (több mint száz!) többségében a sajtó és a színház világából ismerősek, mellettük pedig a családtagok és sakkbarátok a szerző útítársai az idővonalakon...

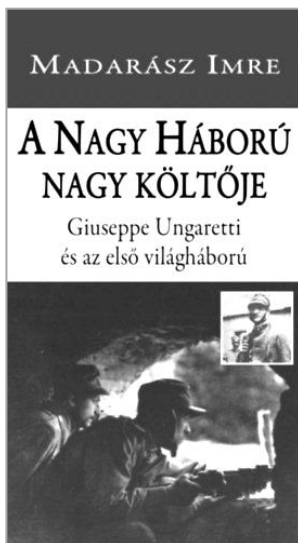
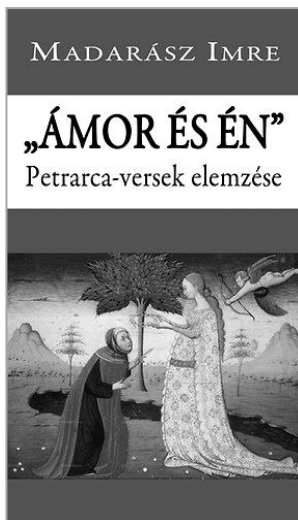
Családi breviárium. Az 1687–2017 dátum-megjelölés utal rá, hogy Tóth Dénes (és a mai Tóthok) vérvonala egész a 17. századig, a híres hajdúsági Sillye-famíliáig vezethető vissza, s az ükapa, Sillye Gábor (a Hajdúkerület utolsó főkapitánya, Debrecen első főispánja) születésének bicentenáriumi évében, 2017-ben ünnepeltük. Tóth Dénes – aki megírta már az „apakönyvet” (*Ricercaire*, 2013) – a „Kik voltunk?” jegyében tekint vissza az elődökre, nyomon követve a nagymama, a Sárossyak s az édesanya sorsát, a Tóthok történetét – a legifjabbakig...

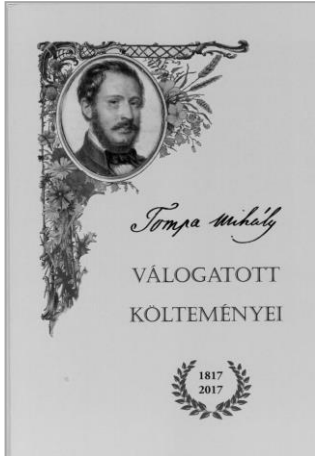
MADARÁSZ IMRE ÚJ KÖNYVEI
a Hungarovox Kiadótól

„Ámor és én”. Petrarca-versek elemzése (2016). Francesco Petrarca az olasz irodalomnak Dante után nemcsak időben, de nagyságát tekintve is második klasszikusa, az antikvitás utáni világirodalom legnagyobb hatású lírai költője. Törzsanyag a hazai irodalom-oktatásban, több mint száz éve mégsem jelent meg önálló könyv róla. Petrarca *Daloskönyvét* (legszebb szerelmes szonettjeit) tudományos alapossgal, színes és sodró stílusban elemzi Madarász Imre, az ismert magyar italianista. Ezek a versek tanították szerelmi költészetre, szerelmi kultúrára Európát, a nyugati világot, s a magyar lírára is mélyen hatottak. Megfelelő értelmezésük tehát nélkülözhetetlen az egyetemes irodalmi műveltség hagyományértésében. Madarász interpretációi nem a régi tudós poeta szoboralakját koszorúzzák – hanem a szenvedélyes szerelem elragadtatott dalaival készítenek együtt szárnyalni.

A Nagy Háború nagy költője. Giuseppe Ungaretti és az első világháború (2017).

Száz éve, az I. világháború olasz frontján írta a lövészárokból „korszakos” verseit Ungaretti, akiről Madarász készítette el az első magyar monográfiát. A tudós italianista hangsúlyozza, hogy a 20. sz. egyik legnagyobb olasz költője indította el a hermetizmus nevű költői irányzatot, de életműve rámutat a világegés és a világirodalom kapcsolataira vagy arra: a modernista líra miként, mennyiben lehetett klasszikus. Történelmi és irodalomtörténeti tehát a kontextus, melyben fölsikolt e „páratlanul tömör front-versek” – az „apokalipszis epigrammáinak” – atmoszférája (a versek közül többet is Madarász Imre műfordításában olvashatunk).

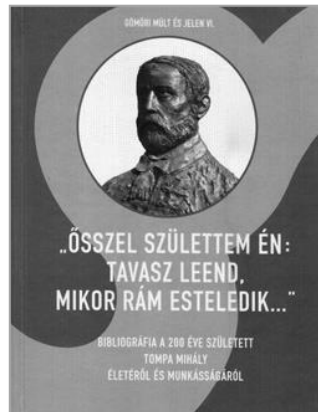

KÖTETEK TOMPÁTÓL ÉS TOMPÁRÓL

Tompa Mihály bicentenáriumát 2017-ben ünnepeltük, az idén pedig a költő halálának 150. évfordulójára emlékezünk.

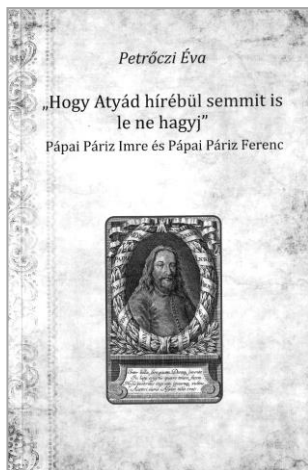
- A Tompa Mihály Emlékévbén, a költő születésének 200. évfordulójára jelent meg gömör-szőlősi-putnoki kiadói helymegjelöléssel, a Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület gondozásában – Tóth György tervezésében és válogatásában – az Arany János, Gyulai Pál, Lévay József és Szász Károly által szerkesztett 1870-ben kiadott Tompa-összes alapján, az eredeti illusztrációk felhasználásával elkészült *Tompa Mihály válogatott költeményei* című kötet. Ugyanezekkel a kiadói adatokkal (Imolay Lenkey István válogatásában és szerkesztésében) egy másik Tompa-versválogatás is napvilágot látott, „*Fiaim, csak énekeljetek*” címmel.

- „*Ősszel születtem én: tavasz leend, mikor rám esteledik...*” – ezzel az idézetes címmel állította össze a teljes (tudományos igényű) bibliográfiát Tompa Mihály életéről, munkásságáról Imolay Lenkey István. A mintegy 300 oldalas nagyalakú kötetben több mint háromezer bibliográfiai tétel szerepel. Az első rész Tompa megjelent műveit írja le időrendben, a róluk szóló ismertetésekkel és újabb kiadásokkal. Ezt követi a napilapokban, folyóiratokban, antológiákban és naptárakban megjelent írásairól készült összeállítás, majd a Tompáról megjelent művek, szakdolgozatok, az irodalomtörténetekben róla megjelent részek feltárása, s a leggazdagabb fejezet a napi- és hetilapokban, folyóiratokban az íróról szóló írások bemutatása. A költőnek ajánlott, róla írt versek, szép-próza írások, zenei vonatkozású dokumentumok után ikonográfia következik: a köztéri munkákról szóló irodalom, a képek, grafikák, szobrok, érmek, plakettek pontos leírása, de a figyelem kiterjedt a kisnyomtatványok, képeslapok, tankönyvek, szervezetek stb. körére is.

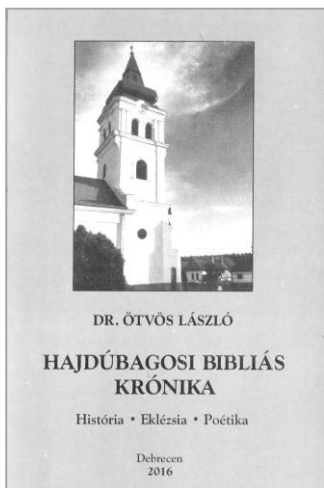

PETRÓCZI ÉVA KÖNYVE APÁRÓL S FIÚRÓL

A Dunántúli Református Egyházkerület gondozásában jelent meg 2017-ben Petróczi Éva költő, irodalomtörténész „*Hogy Atyád híréből semmit is le ne hagyj*” című új könyve a magyar puritánok „Szent Ambrus”-áról, a 350 éve elhunyt Pápai Páriz Imréről s az apa szellemi nyomdokain járó fiáról, Pápai Páriz Ferencről. Az apa *Keskeny út* c. traktátusa korának „bestsellere” volt – ezt külön fejezetben mutatja be Petróczi –, a fia, Ferenc is végzett teológiai stúdiumokat, de Baselben lett orvosdoktor, később Erdély egyik leghíresebb orvosa, a magyar gyermek- és nőgyógyászat szakirodalmának megalapozója. Ikerkönyvei közül a szerző külön foglalkozik a test és lélek békéjéről szóló, holisztikus vonásokat is mutató *Pax Corporis* és *Pax Animae* c. kötetekkel, fölillantva közben a biblicitás és a kora újkori erdélyi valóság viszonyát vagy a menny és pokol látomásait is.

ÖTVÖS LÁSZLÓ HAJDÚBAGOSI BIBLIÁS KRÓNIKÁJA

Az újlétai (2013), a hajdúnánási (2014) és a kunmadarasi (2015) után 2016-ban látott napvilágot Ötvös László bibliakutató lelkész, költő *Hajdúbagosi Bibliás Krónika* c., igen sajátos (de immár rendhagyó) gyűjteménye – a história, eklézsia és poétika jegyében. Az alcím három tematikus hívószava egyúttal a kötetek felépítését is jellemzi. Ötvös László 1966 és 1977 között volt Hajdúbagos lelkipásztor (korábbi krónikái szintén szolgálati helyeihez kötődtek).

Az első részben Hajdúbagos (az egykori hajdúváros) történetéhez kapunk adalékokat (többek között Dankó Imre, Nyakas Miklós,

Högye István írásából szemelgetve), Ötvös László pedig Bagos művelődés-történeti hagyományairól – Sinay Miklós, Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc, Molnár Borbála, Domby Márton és Petőfi Sándor alakját, hajdúbagosi kapcsolatait és vonatkozásait is felidézve – adott közre egy fejezetet.

Az *Eklezsia* részből megismerjük a hajdúbagosi református gyülekezet történetét, a település bibliás és néprajzi emlékeit, bepillanthatunk napjaink gyülekezeti életébe. A *Poétika* c. könyvfejezet magában foglalja Ötvös László *Csokonai és barátai (Hajdúbagos irodalmi hagyományai)* c. 1997-es önálló füzetét, valamint a Csokonai nyomát, hagyományát kutató külön írást, végül Ötvös László (hajdúbagosi ihletésű és írókat, irodalmi emlékeket megszólító) versciklusát.

ÖTVÖS LÁSZLÓ verse:

CSOKONAIRA EMLÉKEZEM

Letöri a vihar az erőst... mindent,
de elhajlítja a gyöngé erőtlent:
vadócot, mezei virágot.

Ilyen vagyok én, jól tudom,
nem mondhatom, majd én megoldom,
íme dalom dúdolom.

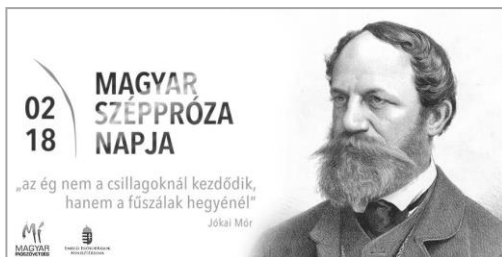
Ne erőlködj, hiszen vadóc virág
nő, majd megszárad, amint lekaszálják,
szaga terjed csak tovább.

Az éthert én is illatosíthatom,
ha a mások boldogsága a célom:
múláson át jön az áldás.

Óh, a mezei virág boldogsága...
íme az enyém is lett valahára:
látja végit, virít mégis.

ÚJ IRODALMI ÜNNEP

Miként azt a Magyar Írószövetség hírei közt is jeleztük: ettől az évtől kezdve Jókai Mór születésnapja, február 18. lett a Magyar Széppróza Napja.

Az új magyar irodalmi ünnep jelmondata egy Jókai-idézet lett: „az ég nem a csillagoknál kezdődik, hanem a fűszálak hegyénél”. S az irodalom képes rá, hogy ezt a hangyáni ember-létezést felnövesse az égig, megnyissa előttünk a végtelen távlatokat, és megérezzük a teremtett világok szakrálisan igazgatott rendjét. A késő-modern, mediatisált világban sok minden eltávolíthat minket a nyomtatott betűtől, de a hiteles szó ereje tud végül visszavezetni önmagunkhoz.

A MAGYAR SZÉPPRÓZA NAPJÁNAK ÜNNEPI ESEMÉNYEI ORSZÁGSZERTE TÖBB SZÁZ HELYSZÍNEEN ZAJLOTTAK. BERTHA ZOLTÁN IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG HAJDÚ-BIHAR MEGYEI ELNÖKE FEBRUÁR 16-ÁN A DEBRECENI BENEDEK ELEK FIÓKKÖNYVTÁRBAN A DÓCZY-GIMNAZISTÁKKAL KIEGÉSZÜLT IRODALOMBARÁTOK ELŐTT TARTOTT BEVEZETŐ ELŐADÁST A JÓKAI-KIÁLLÍTÁSHOZ

*„az ég nem a
csillagoknál
kezdődik,
hanem a fűszálak
hegyénél”*

KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK

MEGNYÍLT A ZH GALÉRIA

A debreceni Egri Borozó tulajdonosa, Kovács István régi vágya valósult meg, amikor hosszú előkészületek után a múlt év végén megnyílt a pincehelyiség, s az alkalmat fiatal alkotók műveiből rendezett Luca-napi tárlattal tették ünnepélyesebbé.

A korábban nevezett Bajcsy-Zsilinszky utcai Borbarát Galériában eddig már többször is bemutatkoztak a Kós Károly Művészeti Szakközépiskola diákjai – a 12.

osztályosok ötvösmunkáit (Bekecs Nikolett, Bozsódi Kitti, Dobos Nikoletta, Kalmár Anna Flóra, Kucsár Kitti, Makai Lilla, Molnár Peggy Hajnalka, Sallai Roland, Sánta Éva és Tamás Gyula) – az életfa-motívum újragondolása köré épülő tárlat – szép darabjait most egy hónapon át láthatta a közönség.

Az új tér (együttal a hosszú évek óta működő, s amatőr alkotók és neves hazai, illetve külföldi művészek alkotásait bemutató földszinti kiállítóhely) azért kapta a *ZH Galéria* nevet, mert mind több fiatal keresi az intézményt, s a névválasztás egyaránt utal a Z generációra, illetve a zárthelyi dolgozatokra.

ROGOVICS-FOTÓK A BORKULTÚRÁRÓL. A Magyar Kultúra Napjához (s a Vince naphoz is) kapcsolódott *Rogovics Fehér Lajos* fotótárlata, melyet január 22-én mutattak be a *ZH Galériában*. Képein történelmi borvidékeink jelennek meg, pl. az érmelléki Bihardiószeg (Debrecen egykori szőlőskertje) és Tokaj hegvidéke. – A február közepéig látható kiállítást Papp László, az egyetemi Botanikus Kert Igazgatója nyitotta meg.

A KÓS KÁROLY MŰVÉSZETI SZAKKÖZÉPISKOLA DIÁKJAINAK ÖTVÖSMUNKÁI (RÉSZLET);
FENT: DOBOS NIKOLETTA VÉGTELEN ZUHANÁS A TEREMTÉSSEN CÍMŰ KOMPOZÍCIÓJA

ÉLMÉNY ÉS KÉPZELET

Both Teodóra kultúra napi kiállítása

BOTH TEODÓRA legújabb festőkorszakának képeit mutatta be a debreceni Méliusz Újkerti Fiókönyvtár Galériája – a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett tárlat egy hónapig állt fenn. Az *Élmény és Képzelet* akrilfestményei 2017-ben születtek, gondolköre középpontjában a szakrális élmény képzőművészi transzpozíciója, a szimbolikus és allegorikus kifejezés lehetőségeinek faggatása áll. De ugyanúgy élményforrás a csönd, mint akár egy élni és festeni segítő beszélgetés...

BOTH TEODÓRA – ÉS FESTMÉNYEI: A KAPUBAN (FENT);
BÍBOR MÁMOR (BALRA, LENT); HATÁRTALAN BOLDOGSÁG

ÚJRAÍRT NÉPMŰVÉSZET

*Makoldi Sándor (1945–2017) festőművész és szellemi köre
kortárs népművészeti alkotásai*

Makoldi Sándor festőművész, tanár és néprajzkutató életének mindhárom területén maradandót alkotott: önálló iskolát teremtett festészetével csakúgy, mint pedagógiai és néprajzkutatói munkásságával. A szerves magyar műveltség egységét kereste s találta meg abban a vizuális nyelvben, amely a magyar népi műveltség és a még teljességben látó gyermek képi ábrázolásának sajátja. Erre az egységes képnyelvre építette anyanyelvi szintű vizuális pedagógiáját, mely tanítók, rajztanárok, néprajzkutatók, képzőművészek és népművészek egész sorát indította el műveltségünk felfedezése irányába.

A Debreceni Művelődési Központ Belvárosi Galériájában a Magyar Kultúra Napjához kapcsolódó, január 23-án megnyílt (és március 9-ig látogatható) kiállítás tiszteleggett személyisége, példátlan szellemi teljesítménye s alkotóművészete előtt. A tárlaton szereplő művek kortárs népművészeti remek: egy részük Makoldi Sándor által át- és újraírt „lelkes” népművészeti tárgyak, más részük olyan mesterek, képző- és népművészek darabjai, akik Makoldi hatására fordultak a magyar népművészet felé, s önálló vagy a mesterük által tervezett munkákkal jelentkeztek a tárlatra.

Ők az alábbi alkotók: Dezső János, Győri Balázs, Hatvani István, Nagy Imre fafaragók; Oláh Tibor fotóművész; Győri Virág, Lévai Gábor, Tóth Zoltán keramikusok; Molnár Péter kovács-műves; Lóczyné Gódeny Judit mézeskalács-készítő; Széles Zsolt szarufaragó; Farkas-Túri Enikő, Kovács-Túri Emese, Váradiné Ozsváth Ilona, Vetró Mihály textil-művészek; Gyöngy Enikő, Makoldi Sándorné, Nagyné Józsa Beáta, Pikó Sándor, Szabó Antónia tojásírók.

VETRÓ MIHÁLY FEHÉRLÓFIA-NEMZKÉPE ÉS MAKOLDI SÁNDOR KAZETTÁS KÉPEINEK ÚJRAFOGALMAZÁSAI A TEXTILESEK TOLMÁCSOLÁSÁBAN; KOVÁCSOLT ÉS FARAGOTT MUNKÁK; AZ ELŐZŐ OLDALON MAKOLDI SÁNDOR TRIPTICHONJA ÉS KAZETTAKÉP KOMPOZÍCIÓJA

MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZEK A 2018-AS PÁRIZSI SZALONBAN

Az idén februárban Magyarország volt a Grand Palais-ban rendezett Párizsi Szalon díszvendége. 2017-ben Uzonyi Ferenc debreceni festőművész jutott ki a nagy hagyományú nemzetközi kortárs képzőművészeti szemlére – rögtön el is nyerte a különdíjat, és hamarosan önálló kiállítást rendezhetett egy párizsi galériában.

„A múlt év teljesen varázslatos volt, hihetetlen dolgok történtek: a zsűri elfogadta a képet, amely több fordulón átjutva bekerült a Párizsi Szalonba. Fő helyre állították ki a képet, a bejárattól öt méterre. Nem akartam elhinni, amikor megtudtam, hogy én nyertem a különdíjat. Amikor a díjat átadta a szalon elnök-asszonya, azt mondta, a következő évben Magyarországot szeretné vendégül látni náluk – nyilatkozta Uzonyi Ferenc a *Dehír* portál nagyinterjújában, mely abból az alkalomból készült, hogy ő nyerte meg a közönségszavazást az *Év Művésze* 2017-es versengésben. – Akkor indult el a szervezési folyamat, amelybe nagyon sok munkát fektettünk a lánnyommal. [Uzonyi Noémi Párizsban végzett egyetemet, Louis Vuittonnál dolgozik Párizsban.]

A kiállító művészek: Aknay János, Boros Viola, Fehér László, FeLugossy László, Franyo Aatoth, Fajgerné Dudás Andrea, Ince Mózes, Nyári István, Radák Eszter, Tenk László, Uzonyi Ferenc, Vanyúr István, Valkai Réka. – A Szalon zárása után a magyar képzőművészeti anyagot március 1-jétől láthatja a közönség a Várkert Bazárban.

Az említett interjúban olvastuk a következőket: „Minden évben van egy igen kemény zsűri. 600 francia művész lehet a Párizsi Szalonban. Továbbá

van a függetlenek csoportja, ők a világ minden tájáról érkeznek, és kétezren vannak. A Grand Palais-ben a jobb oldalon a francia szekció található, a többi részen pedig a külföldiek művei, igazán hatalmas rendezvény. A franciák részén van egy díszter, ahol a meghívott vendégek alkotásait állítják ki.

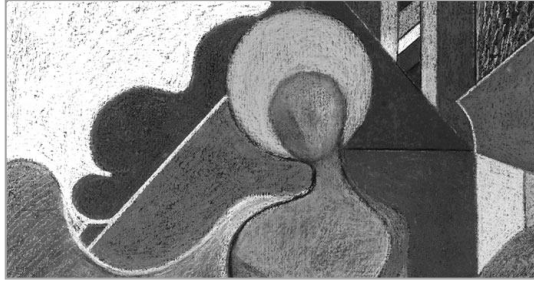
A PÁRIZSI SZALONON MEGJELENT MAGYAR KÜLDÖTTSEG: HAVASI JÁNOS A PÁRIZSI MAGYAR INTÉZET IGAZGATÓJA, LENGYEL ZITA A PÁRIZSI NAGYKÖVETSÉG KONZULJA, LÁSZLÓ MESTER DE PARAJD TISZTELETBELI KONZUL (ROUEN), UZONYI NOÉMI ÉS UZONYI FERENC SZERVEZŐK (FOTÓK: VALKAI RÉKA)

A korábbi években az oroszok, a koreaiak és a németek voltak a meghívottak. Arra, hogy valaki újra odakerüljön, ötven évét is kell akár várni, ezért is nagy esemény. Sokan szeretnének ide eljutni, nehéz bejutni – igazi rangot jelent.”

UZONYI FERENC
FESTŐMŰVÉSZA 2018-
AS PÁRIZSI SZALON
MAGYAR KÉPZŐMŰVÉ-
SZETI SZEKCIÓJÁBAN –
AZ ÉV MŰVÉSZE 2017-
BEN DEBRECENBEN;
A 2017. ÉVI PÁRIZSI
SZALON KÜLÖNDÍJASA

ÚJ KOSSUTH-DÍJASOK:
AKNAY JÁNOS TÁRLATA
SZEKSZÁRDON

Aknay János, az „angyalok festője” műveiből rendezett kiállítást a szekszárdi Művészetek

Háza a Kossuth-díjas képzőművészeket bemutató új sorozatának első állomásán, január 21. és február 25. között. A szentendrei művész 44 alkotása – a nagyenyki Horvát és Lukács Galéria gyűjteményéből válogatva – az 1990-es évektől 2008-ig tartó korszakot fogja át, amelyből konstruktivista és szakrális témájú művek egyaránt szerepelnek.

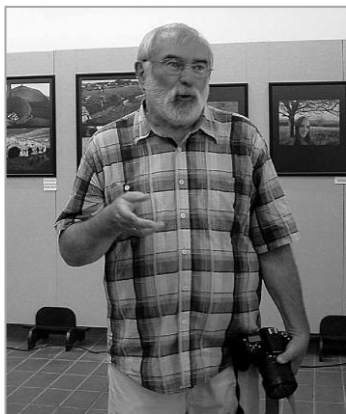
A magángyűjtemény darabjait négy, az elmúlt 4–5 évben készült nagyméretű akrilfestmény egészítette ki, amelyek épületeket, templomokat idéző képtémát jelenítenek meg, (Aknay szavaival) „kemény, konstruktív” munkák – visszanyúlnak a pálya első időszakába, a Szentendrét ábrázoló, lírai konstruktivista alkotások szemléletéhez.

A tárlat darabjai közül a művész a Magyar Távirati Irodának megemlítette a 90-es évekből az *Őrangyalok* és *Kapcsolat* címmel készült festményeit. Az újabb művekből nemrég a Szentendrén, Győrben, Pécsen rendezett tárlatain adott ízelítőt. A szentendrei iskola konstruktivista örökségét őrző Aknay – főként az 1990-es évektől – témáit azonos címmel több munkájában is feldolgozta; jellegzetes motívuma az angyal, amelyet elvont és figurális formában egyaránt megjelenített – a szekszárdi kiállításon a többi közt az *Angyal születik*, *Angyalkapu*, *Angyalpár*, *Ég és föld között*, *Kapcsolat* című sorozatok darabjait láthatta a közönség. Újabb művei közül a 2014-es *Emléklabirintus*, a 2016-ban és ’17-ben készült *Emlék* című kompozícióit mutatta be.

Aknay János (1949) alapítója volt 1972-ben a Vajda Lajos Stúdióinak – 1970-től él és dolgozik Szentendrén –, 1986-ban az Artéria Galériának és 1994-ben a Patak képzőművészeti csoportnak. Festészetének visszatérő motívuma az angyal mellett a ház, bábu, kereszt, a szentendrei épületek elemei. Képvilágában fontos szerepe van a székely-magyar rovásjeleknek. A posztgeometrikus alkotók közt kiemelkedő egyéniségként számon tartott művész munkásságát 2002-ben Munkácsy, 2010-ben Kossuth-díjjal ismerték el (és ugyanebben az évben kapott Debrecenben Holló László-díjat).

A FÉNY FELÉ. Rác Imre festőművész kiállítása március 20-ig tekinthető meg az MTA Debreceni Akadémiai Bizottság székházában.

ÁLOMIDŐK FESTŐI. Február közepe és március eleje között volt látható a debreceni Élettudományi Galériában az a tárlat, melyen Kovács-Benkő Flóra (első osztályos kisiskolás) és dr. Töpler László jogász a gyermek és a felnőtt lelkevel-szemével tükrözték hitt és valós álmainkat.

MŰTERMI BESZÉLGETÉSEK. Süli István (E-FIAP) fotóművész mutatkozott be (Máthé András, a Debreceni Fotóklub vezetője moderálásával) a debreceni Belvárosi Alkotóműhely Műtermi beszélgetések sorozatában február 24-én.

NYITOTT MŰHELY. Szintén a belvárosi alkotóház volt a helyszíne február 26-án a Nyitott Műhely sorozat workshop-jának. A résztvevők Tamus István grafikusművész instrukciói nyomán ismerkedtek meg a linómetszés technikájával.

MŰVÉSZETI MEGÁLLÓ. Takács László hajdúböszörményi festőművész 2008-ban nyitotta meg *Művészeti Megálló* nevű magángalériáját. A kiállítóterem saját munkáinak

s időszaki vendégtárlatoknak adnak otthont. A 10. évfordulóra – tavasz végére – megújul az állandó anyag. A korábbinál is változatosabb, irodalmi és zenei rendezvényekkel kísért egyéni tárlatoknak, nyitott műhelyfoglalkozásoknak és művészeti kurzusoknak ad teret a számos közönségdíjjal elismert (maga is műpártoló) alkotó, akiről a múlt év végén forgatott s mutatott be portréfilmet az M1 Televízió.

IN MEMORIAM

Sipos Zsófia festőművész

(1931. január 27., Hidasnémeti – 2018. január 24. Debrecen)

„Talán azért választottam a részletező megoldást és formát a pasztellképeken, mert a természetben minden apróság szép, és ezt elnagyolni nem lehet” – nyilatkozta Sipos Zsófia. Mondatában benne rejtőzött a festői magatartása, esztétikai és erkölcsi üzenete, vallomása is. Mintha Rodin gondolatát hallanánk vissza, miszerint „a természetben minden szép, ami igaz”. Így kezdtem vagy másfél évtizeddel ezelőtt Sipos Zsófia kiállításának megnyitóját (2003-ban, az akkor még működő debreceni Brassai Galériában), s elővettem most a szöveget, mikor értesültem róla, hogy a „csipkefinomságú” képeket festő művész, három nappal 87. születésnapja előtt, 2018. január 24-én elhunyt. (Szerkesztettem, kiegészítettem itt-ott a szöveget, így most az emlékezés és a tisztelgés jeleként adom közre azt a *Néző • Pont*-ban.)

A kert az egyik leginkább meghatározó környezet, ebbéli szerepénél fogva: jelképes hely, metaforikus helyzet. A kert az egész világ kicsinyített mása. Mint egy mesebeli kert, olyan. A virágok emberek, nők és férfiak, a fák olyan közösségek, amelyeken belül a szeretet és a harmónia elve érvényesül. Vágyott világ inkább ez tehát, nem a valódi élmény mása. Ezért mondhatjuk nosztalgikusnak, idillkeresőnek.

„Volt egyszer egy...” – kezdenénk mesélni Sipos Zsófia pasztellfestményeit. A képzelet és a visszaemlékezés ideje a kép, az egyszer-volt történetek tere. Újjáéledni látjuk azt a környezetet, ahol nyugalom volt, ahol háborítatlanul múltak a napok, ahol a legapróbb fűszálnak is gyönyörű helye volt, ahol bátran összerosolyoghattak a levelek, ahol támaszt nyújtottak az ágak, árnyat a lombok, ahol szikráztak a virágok – s ahol széppé varázsolódott ilyenkor a benne sétáló-magakereső lélek is.

Mert ott van az ember is ebben az újraalkotott világban. Ott van akkor is, ha nem festi a képre oda az alakot a művész. Kívülről szemlél, de olyan átéléssel, közvetlenséggel és alázatos megértéssel a természet iránt, mintha a saját, benső vágyakat vetítené ki a természetbe. Az ágak kigyói finom ornamentikát képeznek, a kékülő lomb a boldogság színe-hangja lesz, készülnek törekeny csipkéi az ágnak, mintha az érzelmek súlyos báját illusztrálnák és kitáncolnák magukból a halált, mert élni akarnak.

A természet és az ember összehasonlításakor Sipos Zsófia úgy érezte, hogy a természetben talán jobban megbízhat, mint az emberekben. De ez nem azt jelentette, hogy kimenekült volna az emberek közül a természetbe, inkább azt, hogy a realitásokat és a vágyakat ütköztette a festményeken. Mert bár legtöbbször forgalmas utak mellett, hétköznapi zűrzavarban, paneldzsungelbe zárva élünk, a teljes élet a fák között, a virágok között, a lombok takarta szigetnyi házban vár reánk.

Mesebeli házai, kertjei, növényei vannak Sipos Zsófiának. De nem azért, mert mesei illusztrációk lennének, hanem azért, mert olyan miliót idéznek, amely csak a képzeletünkben épülhet egésszé. Talán csak álmainkban vannak ilyen házak és kertek, vannak ilyen vízpartok. Ez magyarázata lehet annak a vallomásrészletnek, hogy képein nem akar domináns szerepet adni a fényeknek és árnyékoknak. Fényei többnyire reggeli és délutáni fények. Ez a kettősség a pezsgést és az elcsendesülést idézi meg. Az erőt – és az erő jutalmaként: a pihenést, a csöndet. Hallani lehet szinte a virágok lélegzetvételét, hallani a fűszálak növekedését, a hajszálgökörek sikolyát és nevetését.

Árnyékok pedig? – az álmainkban sincsenek, s az emlékezet is megszépít mindent. Ilyen volt, emlékszem rá – mondhatná a művész egy-egy képe előtt. Olyannak mutatom, amilyenre emlékszem. Most már lehet, hogy nem ilyen. De én azt mutatom meg, amilyennek lennie kellene. Talán ez lehet az alapja a láttatásban vállalt hitvallásnak és a zsúfolt ornamentikának. Az, hogy a művész minden természeti és emlékdísz meg kívánt nevesíteni, örökíteni. Mindent meg akart mutatni, ami szép, értékes és igaz volt, és ami ma is szép, jó, igaz. Tehát ami az esztétikai érzékünkre hat, elgondolkodtat és kérdésekre inspirál, illetve erkölcsi érzékünket szólítja meg.

Érdemes felidézni Sipos Zsófia pályájának fontosabb állomásait. S mindent abban a tudatban, hogy hat gyermeket szült és nevelt fel. A termékenység tehát a művészetben és anyaságban egyaránt megvalósult az ő életében.

1931. január 27-én született Hidasnémetiben. 1936-ban költöztek Debrecenbe – érett fejjel visszagondolva fogalmazta meg, hogy akkor értek véget a boldog gyermekévek. A háború meghatározta pályaválasztását: 1945-ben édesapját internálták, s édesanyja úgy döntött, varrónőnek taníttatja. Érettségi után férjhez ment, '53 telén az ÁVH kiköltöztette őket – szükségglakásban született meg a harmadik gyermeke. 1956 nyarán jelentkezett az Iparművészeti Főiskola textil szakára – de három gyermek mellett nem lehetett nappali tanulmányokat folytatni; második házasságából újabb három gyermeke született. 1963-ban képzőművészeti szabadiskolába jelentkezett.

A debreceni Medgyessy Ferenc Körben Félegyházi László, Bíró Lajos vezetásával folytatta tanulmányait, 1974-ben fölvetették a Művészeti Alapba. Alapító tagja a 2003-ban létrejött Pasztellfestők Egyesületének. Pályáját számos kiállítás, elismerés fémjelezte. Mint az artportal.hu írta róla, „művészete természetábrázoló festészet, mely a Felső-Tiszavidék falvai, növényvilága motívumait jeleníti meg, finom zöld-kék-fehér-sárga-barna felületű pasztellképeken. Formavilága a nagybányai festőiskola hagyományaira támaszkodik.” 2001-ben, 70. születésnapjához tartó katalógusának bevezetőjében írta:

„A festőpályám szín- és formavilágát a Felső-Tiszavidék szépsége határozta meg. Édesanyám Nagyhodoson született, református pap leányaként, nagymamám Magosligeten. Gyermekemmel Tivadarban töltöttem a nyarat, itt készültek ceruza vázlataim. Később több falut felkerestem, Csaroda, Szatmárcseke, Géberjén, Túrístvándi stb. Sajnos, már nem járok vissza rajzolni, a táj szomorúan megváltozott, kivágták az ősi diófákat, szilváskerteket, a régi házakat lebontották.”

Őt évvel később, az újabb jubileumon így kezdte visszaemlékezését:

„Teltek a napok, az évek, úgy éreztem, túl sok lett az emlék: a kudarc, a siker, a jó és a rossz, az újrakezdések, talpra állások, a meg nem szűnő feladatok teljesítése. Váratlanul belém villant az érzés: de jó volna hazamenni! Igen, de hová? A múltban kutatva, vissza-vissza, a kezdetekig. Hidasnémetibe, a szülői házba. Igen, ez az, ami hiányzik, amit úgy nélkülözök most, az életút végén, és én gondolatban hazamentem. Befordultam az udvarra, a petúniaillat körbejárta a képzeletemet, s a tornácon ott álltak a szüleim, vártak haza.”

Noha már a '70-es évek elejétől jelen volt a képzőművészeti közéletben, Sipos Zsófia első jelentős kiállítását 1979-ben rendezte a Medgyessy Teremben – Ratkó József ekkor így méltatta munkáit: „S lám csönd van a képein és béke... ránéz a szülőtte-tájra, nyiladozó virágra, az egyre nehezebben lélegző fákra, füvekre, gyógyítja őket képein. Kertjei úgy válnak nosztalgikus mesei tájakká, amelyekben a vegetáció gazdagsága, az élet burjánzása, ember és természet tökéletes harmóniája, csak vágyalom.”

1983-ban Szolnokon, az Aba-Novák teremben állított ki, 1992-ben a debreceni Kölcsey Művelődési Központban, melynek bevételéből a háborúban eltűnt református tanítónő unokanővére emlékére létrehozta a Gidai Gabriella Református Tanítóképzésért Alapítványt. A következő évben Kecskeméten, a Ráday Múzeumban, Nagykőrösön, az Arany János Múzeumban voltak láthatók festményei. Nagyobb képzőművészeti anyaggal mutatkozott be 1993-ban és 1997-ben (*Rekviem a kertekért* címmel), gyűjteményes kiállítását a

Déri Múzeum 2001-ben rendezte meg. „Pályalezáró” katalógusát 2006-ban készítette el, gyűjteményes kiállítása volt 2011-ben, a munkával azonban nem állt le. Alkotótáborokat szervezett Hidasnémetiben és Gergelyugornyán, szervezte és gondozta a pasztellfestők katalógusait, kiállításait; 2015 novemberében pedig *Évszakok* címmel (s újabb pasztelljeivel) köszöntötték a Kölcey Központ Bényi Árpád termében közelgő 85. születésnapját.

1991-ben a Debreceni Nyári Tárlat fődíját vette át, fődíjat és aranydiplomát kapott a Hatvani Tájfestészeti Biennálén, a Szolnoki Képzőművészeti Triennálé különdíjasa, a Hajdú-Bihar megyei Üzemi Tárlatok művészeti díjasa, a Krúdy-emlékpályázat díjazottja, a megyei tavaszi, az országos jubileumi tárlat nívódíjasa; Debrecen város alkotói díjasa, a Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlaton munkajutalomban részesült; 80. születésnapján Holló László-díjat kapott. Rendszeres meghívottja volt a hódmezővásárhelyi, békéscsabai, hatvani, szolnoki és debreceni őszi, alföldi és nyári tárlatoknak, tájkép és portré biennáléknak, képzőművészeti triennáléknak. A MAOE mellett tagja volt a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének, valamint a Pax-Art kiállítócsoporthoz is.

A „csipkefinomságú” munkáinak puhaságot és bájt kölcsönző pasztell technikával festő Sipos Zsófia alkotói magatartásában meghatározó a bukolikus természetszeretethez, érzelmekkel átszőtt humanizmusként értelmezett emberi-művészi karakter. Alapvető eleme ennek a festői viselkedésmódnak az a fajta asszonyiság, amely nyomán az anyai féltést a küzdelem esztétikumával társítja, a szelídséget és a derűt fogalmazza képekké. „A Nő az, aki észreveszi az élet legkisebb, apróságokban is bájt, szépséget hordozó teremtményeit, gondosan ügyel a részletekre, miközben tökéletes harmóniába foglalja az egészet” – írta róla R. Simor Katalin.

A pointilista ábrázolásmóddhoz közelítő krétakezelésében, a grafikai kontúrokkal övezett parányi, vibráló színmozaikok egymás mellé rakásában is ösztönös pontosság, alázat és felelősség működik. Emlékekből, álmokból, vágyakból szőtt világa „érzékeny, kecses és sebezhető”. Vázlatait a természet után készíti, a műteremben azonban féltett kertjei, kis házai az árnyas fák alatt egyszerre nosztalgikus és mesebeli tájakká változnak át.

Az elmúlást melankóliával, de különösebb szeptimalizmus nélkül örökíti meg, ugyanúgy, ahogy a humánus értékeit őrzi festészetében. Kulcsfogalma az életszeretet, a szemlélődő festő ragaszkodása a természethez, a gyermekkorból megőrzött őszinteség és fogékonyság az idilli szépségre, tisztaságra. A pályakezdés éveiben Székelyhidi Ágoston által megfogalmazott

megállapítás máig érvényes: „Sipos Zsófia különvéleménnyel jelentkezett a szépség dolgaiban”. Ugyanő írta 2005-ben, hogy az egyszerűség és titokzatosság jellemzi művészetét. S nem azért, mert erre törekszik, hanem mert „létezik és hat”. Minden képében ugyanahhoz az élménykörhöz fordul vissza – „de sosem ismétél. Kényes igényességgel teremti meg a motívumok újabb és újabb változatait. Csak arról beszél, amivel azonosul, arról azonban az érzület és a hangulat szüntelen telítettségével beszél.”

Ő maga szintén nyilatkozott festészetéről. Annak az interjúnak a befejező részletét idézem most, amelyet Komiszár János készített vele (a *Debreceni Paraván* című, portréinterjúkat tartalmazó kötetben olvashatjuk a teljes beszélgetést), s ebben a műhelytitkokba is bepillantást enged, a technikai eljárás érzékeltetése mellett témavonzódásaira is kitér.

„Képeimet pasztellel festem. Először csinállok egy ceruzavázlatot a helyszínen. Azt odahaza magam elé teszem. Teljesen fel tudom idézni az eredeti látvány színes valóságát, s a képet kiegészítem a magam látásmódjával, mely a táj iránti szeretetből is fakad. Ezt felrajzolom egy párizsi kék pasztellel, utána lealapozom a kis motívumokat. Egyenként, ellentétes színnel. Mikor ez megvan, eldörzsölöm. Akkor már csak én tudom, hogy mi van a papíron. Lefixálok, kialakítom a végleges képet különböző színekkel. Ez három szakaszban készül. Nem nagyon jellemző a fény és árnyék a képeimre.”

Sipos Zsófia pasztellképein még a levegő is él, és duruzsol az élet. Halkan, szerényen, puhán. Talán csak a kivételes pillanatokban láthatunk meg egy kis házat az árnyas fák alatt, és a még ritkább pillanatokban léphetünk be annak hűvös emlékezet-szobájába. Olyan pillanatokban, amikor nem félünk. Nem félünk, mert éppen szeretünk. Nem félünk, mert merünk emlékezni, és ebben az emlékezésben merünk tervezni is, gondolni a jövőre. Nem félünk, mert megnyugtat a csönd, a pillangók zizegése. Mert tulajdonképpen ezt is üzenheti, üzeni Sipos Zsófia, azt, amit a Bibliában minden napra szólóan olvashatunk: „Ne félj!” Ha pedig szorongással tölt el az élet a kiszámíthatatlan, kegyetlen, mosolytalan emberek között, akkor válassz magadnak egy fát – üzeni a művész. És hozzáteszi: A fa bár lehullajtja a leveleit ősszel, nem fog megcsalni, mert tavasszal újra rügyeket, leveleket, virágokat bont. Csak az ember csalhat meg, aki lerombolja a házat, ahol felnőttél, vagy kivágja azt a fát, amit kiválasztottál magadnak.

Sipos Zsófia már többször elbúcsúzott (2006-ban, 2011-ben, 2015-ben), most pedig végérvényesen rátért a hazafelé vezető útra. *Utak és titkok* címmel írta Székelyhidi a 75. születésnapjához tartó katalógusban: „Képeim egy-egy út

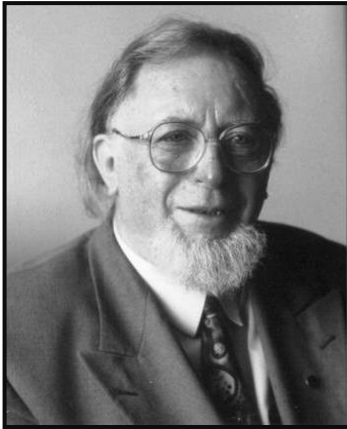
különösen vonzza a tekintetet. Pedig ezek az utak alig látszanak, inkább csak elhagyott ösvények nyomdokából állnak. Fák között, kertekben, udvarokon hózódnak egy darabig, aztán elenyésznek. Sehonnan sem indulnak, és sehozá sem tartanak. Önmagukban léteznek. Szerepük is épp annyi, hogy az utak létét fejezzék ki. Mégis fontosak ezek az utak a képen. Az indulás és az érkezés végpontjainak szokatlan hiánya kérdést ébreszt, titkot sejtet. Ezért vonzák oly különösen a tekintete ezek az utak. [... majd így fejezi be írását:] Ha van titkuk, az a titok vallomás is. Sipos Zsófia hűségesen őrzi ember és természet eredeti társulásának élményét és emlékét, de fájdalmasan tudja azt is, hogy ez a társulás felbomlott, elveszett. Belső útja már egyedül az emlékezés síkján mozoghat. Emberi és alkotói jelenét az emlékezés tölti be. Sipos Zsófia nem a múltó idővel, hanem az emlék őrzésének és kifejezésének marandóságával mér.”

Magam így fejeztem be a 85. születésnapjára készített köszöntőt (a teljes szöveg megjelent a *Néző • Pont* 68–69. kötetében). „Sipos Zsófia életének kertje, s a kert minden évszaka, az elbeszélés tere és a visszaemlékezés ideje üzeni az erényt, hogy el tudjuk választani egymástól a jót és a rosszat; üzeni a tevékenység, az alkotás boldogságát; és tudatosítja bennünk, hogy csakis akkor érezzük gazdagnak magunkat, ha fölismerjük a létezés csodáját.”

Sipos Zsófia átment immár a létezésnek egy másik dimenziójába, s itt hagyta nekünk életét és művét – hogy emlékezhessünk rá.

SIPOS ZSÓFIA FESTŐMŰVÉSZ
A 85. SZÜLETÉSNAPOK KÖSZÖNTŐ
DEBRECENI KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓJÁN

Ujváry Zoltán professor emeritus néprajzkutató

(1932. január 25., Hét
– 2018. január 29., Debrecen)

„Pótolhatatlan veszteség érte a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karát, a Néprajzi Tanszékét, az egész európai néprajztudományt: 86 éves korában elhunyt Karunk meghatározó oktatója, professor emeritusa, Ujváry Zoltán – állt a Debreceni Egyetem gyászközleményében.

Nem született debreceninek, de tanulmányai, munkája során azzá vált, igazi civis polgárrá lett az évtizedek során. Élete végéig hű maradt egyeteméhez, melyek Bölcsészettudományi Karán 1955-ben szerzett diplomát magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanárként az akkori Kossuth Lajos Tudományegyetemen, ahol még ugyanabban az évben megkezdte munkáját, mint a Néprajzi Tanszék munkatársa.

Pályája meredeken ívelt, hiszen hamarosan adjunktussá lépett elő, 1969-ben bölcsészdoktor, 1979-ben már egyetemi tanár, tanszékvezető, majd 1988-ban a Magyar Tudományos Akadémia doktora, 2002-től pedig professor emeritusként folytatatta munkáját.

Nem is munkáját, hiszen annyi területen tevékenykedett sikeresen és eredményesen: mutatják ezt tanítványai, akik az ő példáján, útmutatásán indulva választottak hivatást maguknak. Több mint fél évszázados tudományos pályafutása során a folklorisztika, a népszokás és a kutatástörténet területén jelentős eredményeket ért el. Figyelme fókuszában nemcsak a magyarság néphagyománya állt, hanem a határon túli magyarság kisebbségi sorsa, az etnikumok és nemzetiségek közötti kapcsolatok alakulása, illetve a magyarországi múzeumi hálózat épülése is. Szülőföldje, a történeti Gömör megye magyarsága felé mindig kiemelt figyelemmel fordult.

Tudományos tevékenységét számtalan önálló kötet, több mint háromszáz nemzetközi és idegen nyelven megjelent tanulmány, konferenciaszereplések, valamint a hazai tudományos közéletben való aktivitás jellemezte. Munkásságát számos elismeréssel jutalmazták: elnyerte – többek között - Debrecen

város Csokonai-díját, Hajdú-Bihar megye Kölcsey-díját, a Magyar Köztársaság Érdemrend kiskeresztjét, az Európai Folklor Intézet érmét, és több alkalommal, három művéért a rangos nemzetközi Pietré-díjat, legutóbb pedig választott otthona, Debrecen város Pro Urbe díját.

Hozzá tartozói kívánságára Ujváry Zoltánt szűk családi körben, Gömör-szőlősön helyezték örök nyugalomra. A tanítványok, munkatársak, barátok és tisztelők február 23-án az egyetemi templomban róhatták le kegyeletüket azon a gyászistentiszteleten, ahol Fekete Károly tiszántúli református püspök hirdett igét, s Bartha Elek rektorhelyettes mondott emlékbeszédet.

A gyász hírt a *Felvidék.ma* hírportál Ujváry professzor tevékenységének szűkebb gömöri vonatkozásaival egészítette ki (s hozzátehetjük: az 1987. februárjában Putnokon megnyílt Gömöri Múzeum létrehozását élete nagy eredményének tekintette – s annak alapításához nemcsak munkájával, de számos adományával is hozzájárult). 1968–2008 közt számtalan gömöri témájú publikációja jelent meg. 1977-ben kiadta a *Gömöri népdalok és népballadák* gyűjteményét, 1986-ban *Fejezetek Gömör folklórához* címmel írt munkát, 1988-ban megjelent az *Adomák Gömörből* c. műve. Leírta 1990-ban a farsangi népszokásokat, Mátyás király gömöri hagyományait. A következő évben a *Népi táplálkozás három gömöri völgyben* c. munkája után a *Szülőföldön hontalanul* c. könyve alapmunkának számított a kitelepítések és deportálások megismerésének történetéhez, melyet 1996-ban harmadszor is kiadott. (Közben 1995-ben megjelent a *Huncut adomák Gömörből* gyűjtése, mely szintén több kiadást élt meg.) A *Szülőföldön hontalanul* c. munkájában egy lévárti család sorsán keresztül dolgozta fel a Beneš-dekrétumok általi jogfosztottság korszakának eseményeit. A könyvet cseh nyelven 1994-ben adták ki Prágában (s 1997-ben a *Lilium Aurum* szlovák nyelven is kiadta); a legújabb kiadás 2014-ben jelent meg a Kalligram gondozásában. Ujváry Zoltánt nemcsak szülőfaluja, a csonka-gömöri Hét község, hanem további hét település is díszpolgárának választotta: a felvidéki Lévárt falu és Tornaľja város, valamint Mátészalka városa, Gömör-szőlős, Konyár, Nyíracsad és Tiszadada falvak.

UJVÁRY Zoltán a legtöbbet tette Holló László kultuszának ápolásáért: számos Holló-gyűjteményt alapított adományaival, múzeumi kollektiókat gazdagított a Kossuth-díjas festő képeivel és grafikáival; több tucatnyi, Holló László művészetével foglalkozó kiadványt gondozott és támogatott; a Holló László-díj kuratóriumi elnökeként pedig több mint félszáz képzőművész és társalkotó tevékenységét ismerte el és ösztönözte.

TAR KÁROLY UJVÁRY ZOLTÁNNAK CÍMZETT VERSEIBŐL

MINT EGY RÉGI SÁMÁN

(A *Szárnyalj szabadon!* c. kötetből – 2014; részlet)

Olyan vagy, mint egy régi sámán,
csillagot forgatsz vékonyka kis pálcán.
Magad köré gyűjtöd a titkok tudóját,
és szellemed szórod szét
holdfényes éjszakán.
Lent, a pincédben, a varázsszekrényben,
kisüstit öntesz a lélek lelkébe.
Halkan mesélsz az égről, a fényről,
a csápos cincérről,
a nádvágó ember isteni hitéről.
Ülnek körülöd és csendben hallgatnak,
és a poharakból finom bort csavarnak.
Fölnéznek az égre, a pince tetejére,
ott úsznak a lányok gyönyörű fehérben.
Mefogják gyorsan egymás kezét
és futnak a pince tetején.
De az évek már úgy elszaladtak,
hogy a futásban nagyon lemaradtak,
és a lányok bizony messze elfutottak.
Erre a poharat újra mefogják,
és fogalmazzák a holnapi imát.
A köszöntőt az öreg sámán mondja,
és az angyalokat a földre lehozza.

BIRKÓZOL MAGADDAL

(A *Kikiáltom magam* c. kötetből – 2015)

Birkózol magaddal,
birkózol a sorssal,
birkózol az élet
sötét zugaival.

Te, aki a szárnyalás
ízeit forgattad
és az őserő
vágyait hordoztad,

nehezen hajtod
fejed a bajnak,
acélos lelkedet
a csupaszs számadóknak.

Te, aki futottál
versenyt az idővel,
és írtad a sorokat
szebbnél szebb
szépséggel,
te, aki újraálmodtad
a régi meséket,
az aratást, a cséplést,
a paraszti emléket,
a reggelt, az estét,
az erdők tüzét,
a teremő ember
hajnali szerelmét,
te, aki a katedrán is
ifjú maradtál,

és magad köré vontad
az egek csillagát,
te, aki szeretted
a nyitott világot,
a mozgást, a lángost,
a koccantós mámort,
most egy zárt szobában
álmodod az álmot,
és az ágyhoz kötve
nézed a világot.
De ne engedj
a sötét erőknak,
a vérben forgó gyáva
hitzegőknek.
Állj talpra,
markold meg a sorsod,
és kortyolgasd újra
a szeretkező jó bort!

AHOGY TE HORDOD

(Az *Ezernyi messziségből* c. kötetből – 2016)

Ahogy te hordod a letört fa ágát,
csak a gyermek viszi így az álmát.
Marokra fogod a sötét erdőt,
gyűrőd győztesen a fájdalmas felhőt.
Küzdöl az ággal, az erőtlen lábbal,
a szépséget szaggató elfáradt vággyal.
De a reggel újra a napfényt hozza,
s húzza a lelkedet fel a csillagokra.
Szállsz az égen, a szárnyaló szélben,
s nézed a világot a sorsod ölében.

A NÉZŐ • PONT TÁMOGATÓI ÉS ELŐFIZETŐI

BODÓ ISTVÁN és felesége – Debrecen
CEZE ÚT- ÉS MÉLYÉPÍTŐ KERESKEDELMI ÉS SZOLGÁLTATÓ KFT. –
Debrecen – CZENTYE JÁNOS ÉS CZENTYÉNÉ ZOLNAI IRÉN
DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS KULTURÁLIS ALAPJA
KAPITÁLIS KFT. – Debrecen
MÁTÉ LÁSZLÓ – Debrecen
SÁNTHA ANTAL – Hajdúböszörmény
KÁDÁR NAGY LAJOS – Ebes
SZABÓNÉ PAPP IBOLYA – Szekszárd
SER–MÜLLER KFT.– SERFŐZŐ ATTILA – Debrecen, Hajdúböszörmény
DR. SZELEKOVSKY SÁNDOR és családja – Mályinka
TIT STÚDIÓ EGYESÜLET – Budapest

www.tit.hu

BAKONSZEG

Fenyvesölgyné
Tóth Mária Zsuzsanna

BERETTYÓÚJFALU

Berettyó Kulturális Egyesület
Bihari Múzeum
Sinka István Városi Könyvtár

BÁRÁND

dr. Palástiné Deli Elvira
Berdéné Hákli Annamária

BUDAPEST

dr. Bolvári-Takács Gábor, Magyar Táncművészeti Egyetem, dr. Koncz Gábor,
Nagy Gábor Miklós, Palásthy Lajos, Szabó Magda Szellemi Örökségéért Alapítvány,
dr. Szurmainé Silkó Mária, TIT Stúdió Egyesület, Vasné dr. Tóth Kornélia

DEBRECEN

Andics Árpád, Bényi Árpádné, Bereczki Gizella, Bodó István, Teodóra Both, Czentye János és Czentyéné Zolnai Irén, Erdélyi Márta, dr. Gesztelyi Istvánné, Hegyi Rezsóné, dr. Juha Enikő, Juha Richárd, Kiss József, Kós Károly Művészeti Középiskola, Korompai Balázs és Korompainé Mocsnik Marianna, Kovács István (Egri Borozó – ZH Galéria), dr. Kövér József, dr. Krénné Cserép Zsuzsanna, Kubinyi Sándorné, dr. Kurucz Márta, Magyarné Ember Mária, Májer István, Maksai János, Máté László, dr. Matolcsi Lajos, dr. Nagy Attila és felesége, Nagy Krisztina és Vass János, Nuridsány Éva, dr. Ötvös László, dr. Papp Gyula, Piskóty Teréz, Rácz János és felesége, Sass Bálintné, dr. Takács Erzsébet Ildikó, Szabó András, dr. Tar Károly és T. Szoboszlai Katalin, Rózsa János és R. Poncz Mária, Tamás-Kis Andrásné, Tímár Tamás, Turcsányi Béla, Vargáné Szabadka Tünde, Várkonyi Zsolt, dr. Virágh Mária.

EBES Kádár Nagy Lajos és családja	KONYÁR Szónyi Sándor és felesége
EGER Dr. Ködöböcz Gábor Szíki Károly	MÁLYINKA dr. Szelekovszky Sándor és családja
ÉGERSZÖG Tóth György	MÁTÉSZALKA Reformátusok Szatmárért Közhasznú Egyesület Szatmári Múzeum dr. Cservenyák László
ÉRD Skornyák Ferencné Turner Zsuzsanna	MILOTA Milotai Református Egyházközség Milotai Község Önkormányzata
GÖMÖRSZŐLŐS É. Kovács László Gömörszőlős Község Önkormányzata Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület	MISKOLC Varga József
GYULA Póka György	MOHÁCS Imolay dr. Lenkey István Hegyibeszédések Baráti Társasága
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Hajdúböszörmény Város Önkormányzata Kiss Attila polgármester Illyés András Molnár Pál Pál Nagy Balázsné Sántha Antal Takács László (Hajdúböszörményi Művészeti Megálló Galéria) Tarczy Péter	NAGYVÁRAD Tőkés László
HAJDÚDOROG Görög Demeter Művelődési Ház	NYÍREGYHÁZA Csordásné Szikora Erzsébet
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Hézsó Ferenc és felesége	ÓZD Kőfalusi György
KESZTHELY Dr. Sólyom Sándor	PANNONHALMA Gaál András és felesége
KOMÁROM Orbán Irén és családja	SZEKSZÁRD Illyés Gyula Megyei Könyvtár Szabóné Papp Ibolya
	TISZADADA Boncsér Árpád
	VAJA Magyar Nemzeti Múzeum Vay Ádám Muzeális Gyűjteménye Molnár Sándor

TARTALOM

<i>Palimpszeszt és kiegészítések Kölcsey Versenyemlékek soraihoz</i>	1
Tompa Mihály, a vallásos költő	2
KÉPZŐMŰVÉSZET	
Kurucz Imre reformációs domborműve Nagyváradon	14
Bényi Árpád állandó kiállítása Berettyóújfaluban	17
KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK	
(Benne: Móre Mihály emlékkiállítása; A Magyar Írószövetség rendezvényeiből; Blattner Géza kísérleti bábszínháza; A Kemény Bábszínház fénykora; Nemzetközi Gyermekszínházi Fesztivál Tojamában; Burai István emlékkiállítása)	22
MŰGYŰJTÉS	
Pálnagy Zsigmond festőműködésének posztumusz elismerése	34
RÁCZ ISTVÁN a <i>Kötődés Debrecenhez – Debreceni kötődés</i> c. kiállításáról	36
55 éves a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep (Kiss József és Kissné Nagy Ilona magángyűjteményének hajdúböszörményi bemutatója)	40
MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG	
<i>Hűség mindhalálig</i> – BODA ISTVÁN kötete és versei	46
TATÁR ÉVA versei	50
PÁVA SZILÁRD versei	52
<i>Lélekmagányban</i> – HOLLÓ JÓZSEF versei	56
TÓKÉS LÁSZLÓ <i>Kálmán és a kálvinizmus Erdélyben c. kötetéről</i>	59
SZIKI KÁROLY kritikája: <i>Isten igent mond ránk</i>	62
KÖNYVEKRŐL	
(Benne: BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR: <i>Táncos tanévek</i> ; GELLÉR FERENCNÉ: <i>Dongó és Dongó fullánkok</i> ; BAKÓ ENDRE: <i>Irodalmi őrvtárosok</i> ; TÓTH DÉNES ÁRPÁD <i>Füzetei</i> ; MADARÁSZ IMRE új könyvei; <i>Kötetek Tompától és Tompáról</i> ; PETRÓCZI ÉVA könyve Apáról s Fiúról; ÖTVÖS LÁSZLÓ verse és <i>Hajdúbágyosi Bibliás Krónikája</i> ; Új irodalmi ünnep)	71
KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK	
(Benne: Megnyílt a ZH Galéria; Élmény és Képzlet; Újraírt népművészet; Magyar képzőművészek a 2018-as Párizsi Szalonban; Aknay János szekszárdi tárlata; Művészeti Megálló)	80
IN MEMORIAM	
SIPOS ZSÓFIA festőművész (1931-2018)	88
UJVÁRY ZOLTÁN néprajzkutató (1932-2018)	94
<i>Tar Károly Ujváry Zoltánnak címzett verseiből</i>	96
A <i>Néző • Pont</i> támogatói és előfizetői	466